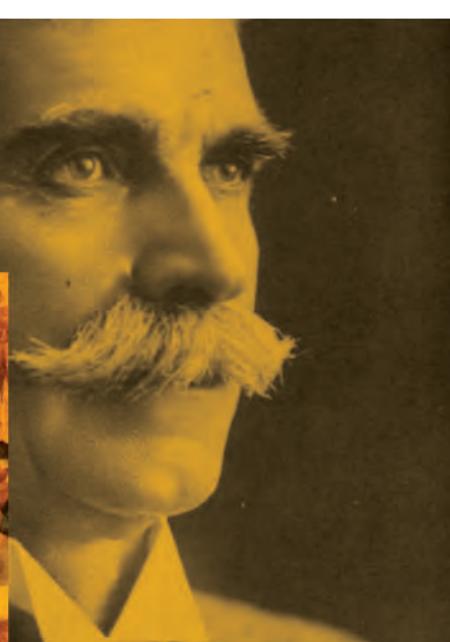

Литература

за шести клас

Венцислав Божинов
Мария Бунева
Йорданка Божинова

6. клас

РИВА

ВЕНЦИСЛАВ БОЖИНОВ | МАРИЯ БУНЕВА | ЙОРДАНКА БОЖИНОВА

ЛИТЕРАТУРА

клас

*д-р Венцислав Божинов
Мария Бунева
Йорданка Божинова*

ЛИТЕРАТУРА ЗА 6. КЛАС

*Рецензент проф. д-р Божидар Кунчев
Редактор Йорданка Божинова
Графичен дизайнер Радослава Боор Даскалова
Художник на илюстрациите Радослава Боор Даскалова
Коректор Анна Попова*

Издание I, 2017 г., 600x900/8, печатни коли 19,5
ИК „РИВА“ АД, София 1000, ул. „Неофит Рилски“ 70, ет. 3
www.rivapublishers.com

© Венцислав Божинов, Мария Бунева, Йорданка Божинова, 2017 г.
© Радослава Боор Даскалова, графичен дизайнер и художник на илюстрациите, 2017 г.
© ИК „РИВА“ АД, всички права запазени.

ISBN 978–619–225–041–6

Какъв е този учебник?

СКЪПИ УЧЕНИЦИ,

Държите в ръцете си учебника по литература за 6. клас на издателство „Рива“. Учебникът е под надслов „Световете на човека“, а всеки от неговите раздели ви дава възможност да се потопите в един от тези светове: „Човекът и природата“, „Човекът и изкуството“, „Човекът и другите“.

Ние, авторите на учебника, следвахме основната цел да ви помогнем по увлекателен и забавен начин да продължите да преоткривате вълшебния свят на литературата, да вниквате в литературните творби и да „отключвате“ тайните на техния художествен свят.

Как да ползвате учебника

ДА СИ ПРИПОМНИМ

Всеки урок започва с няколко въпроса. Отговаряйки на тези въпроси, вие ще си припомните вече наученото, но и ще се подгответе за по-добро усвояване на новите знания.

ТЕКСТ ЗА ИЗУЧАВАНЕ

Учебникът включва дванайсет задължителни литературни текста – стихотворения, разкази, откъси от романи. Запознавайки се с тях, ще разберете:

- какви са преживяванията, настроенията и състоянията на литературния герой;
- как повествователят изобразява човека и света в художествения текст;
- как пейзажът в литературната творба подпомага изобразяването на човека и света в нея;
- как да изразявате своите разбирания за литературния герой;
- как да правите писмен преразказ, за да информирате някого за сюжета и за героите на творбата.

ВЪПРОСИТЕ И ЗАДАЧИТЕ СЛЕД ТЕКСТА

Въпросите след текста ще ви помогнат да вникнете в неговото съдържание. Всеки от въпросите е стъпка към разбирането на творбата. Нека това, че не успявате да отговорите на някой въпрос, не ви плаши и обезкуражава. Върнете се към текста, прочетете още веднъж онази част от него, към която се отнася въпросът, и ще намерите отговора. Радвайте се на малките успехи – четенето и разбирането на литературния текст са удоволствие.

За какво питат въпросите?

- **За героите в текста.** Как са описани, какви са техните характеристи, в какви взаимоотношения са помеждуси. Героите на текста са неговата най-важна част. Това, което те правят, какво казват, добри ли са, или не, можете да разберете, отговаряйки на въпросите. Героите в изучаваните текстове са различни, но те всички са носители на човешки качества. Ако се научите да разбирате литературните герои, ще се научите да разбирате и хората около себе си.
- **За времето в текста.** Текстовете – стихотворение, разказ, роман – пресъздават света около нас. По тази причина в тях ще открием и време, подобно на реалното. В една творба събитията може да протичат за часове, за денонощие или за години. Творбата може да ни върне към важни исторически събития. Въпросите, свързани с времето, ще ви помогнат да разберете как протича то в текста и кое е особеното за него.
- **За пространството в текста.** Пространството в текста или художествената реалност наподобява реалния свят. Въпросите за пространство в текста ще ви помогнат да разберете какви са неговите характерни черти. Оттук ще разберете как един поетичен текст рисува родното ни пространство, как друг текст рисува цяла планета, но тя е малка колкото къща, как трети текст представя града като чудовище, което потиска своите обитатели, и т.н.

ДА СЕ УПРАЖНЯВАМЕ

В тази рубрика сме поместили въпроси, на които трябва да отговорите писмено в своите тетрадки. Писмените отговори ще ви подкрепят по пътя към създаването на ваши по-големи текстове, в които свободно да изразявате мислите си.

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

Литературният текст крие в себе си много тайни. Обикновено за неопитното око те са невидими. Тази рубрика ще ви помогне да разберете не само какво най-очевидно ни казва творбата, но и какви са нейните скрити послания. Тази рубрика ще ви помогне да бъдете по-добри читатели, а добрият читател е по-мъдър, по-подготвен за живота и нещо особено важно – умее да се наслаждава на това, което чете.

ИЛЮСТРАЦИИ

Илюстрациите в учебника са подбрани така, че да изпълняват няколко роли. Те подпомагат разбирането на текста, но в същото време дават възможност да видите, че различните сфери на изкуството се развиват по сходен начин. Често митическият, фолклорният или авторският текст подтиква художници, скулптори, музиканти да създадат произведения.

РЕЧНИК / НЕПОЗНАТИ ДУМИ

Ще ги откриете в полето на страницата. Това са думите, които вероятно за пръв път ще срещнете и ще се запитате за тяхното значение. За да бъде улеснено разбирането на текста, ние сме предложили обяснение на всяка непозната дума. Не се отказвайте да научавате нови думи от красивия български език. Някои думи може да ви се сторят странни, други да са остарели, да бъдат от области на живота, които не познавате. Научаването на повече думи ще обогати вашия речник, а текстовете, които занапред ще срещате, ще бъдат все по-лесни за разбиране.

ОБОБЩЕНИЕ

Тази рубрика ще срещнете в края на всеки раздел. В нея ще намерите най-важната информация по темата, онова, което задължително трябва да запомните.

Желаем ви успех!

Авторите

УВАЖАЕМИ КОЛЕГИ,

Предлагаме ви учебника по литература за 6. клас на издателство „Рива“. При работата си над него бяхме водени от убеждението, че учебникът трябва да бъде надеждно средство в ръцете на вас, специалистите филологи, а работата с него да ви носи удовлетворение.

Учебникът е съобразен с изискванията на програмата за общ брой часове по литература – 85, от които:

- часове за развиваене на комуникативните компетентности – 17 часа;
- часове за нови знания – 25 часа (37%);
- часове и рубрики за упражнение – 30 часа (44%);
- часове за преговор – 4 часа (6%);
- часове за обобщение – 4 часа (6%);
- часове за контролни и класни работи – 5 часа (7%).

- В „Книга за учителя“ вие разполагате с примерно разпределение на часовете, което е съобразено с изискването на програмата за процентно съотношение на часовете.

- Всяка от рубриките в учебника е съпроводена с методическо указание за нейното използване.

- Книгата съдържа работещи методически разработки на всяка от предвидените теми.

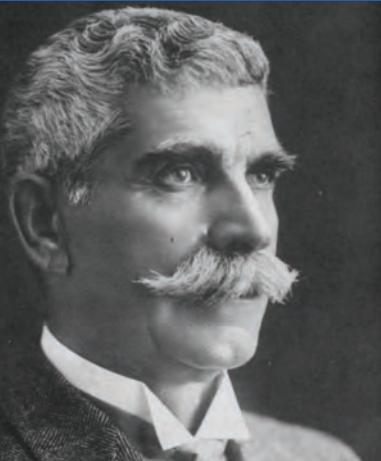
- Поставените задачи имат примерни решения.

- Всеки от зададените въпроси има примерен отговор.

Желаем ви приятна и успешна работа с учебника по литература за 6. клас на издателство „Рива“!

Авторите

СЪДЪРЖАНИЕ

Иван Вазов

страница

СВЕТОВЕТЕ НА ЧОВЕКА

7

I. ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА

8

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ „Хубава си, моя горо...“

16

ИВАН ВАЗОВ „Отечество любезно, как хубаво си ти!“

26

ДЖЕРАЛД ДАРЪЛ „Моето семейство и други животни“

41

II. ЧОВЕКЪТ И ИЗКУСТВОТО

42

ЕЛИН ПЕЛИН „Косачи“

60

ВЕСЕЛИН ХАНЧЕВ „Художник“

68

ИВАН ВАЗОВ „ПОД ИГОТО“

„Представлението“ (XVII глава)

85

III. ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ

86

ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА У НАС ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

87

ИВАН ВАЗОВ „ПОД ИГОТО“

„Радини вълнения“ (XI глава)

100

МАРК ТВЕН „Принцът и просякът“

112

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ „Братчетата на Гаврош“

118

ЙОРДАН ЙОВКОВ „Серафим“

130

БРАНИСЛАВ НУШИЧ „Автобиография“

142

АНТОАН ДЬО СЕНТ-ЕКЗЮПЕРИ „Малкият принц“

156

ПРИЛОЖЕНИЕ

НЕОБХОДИМИ ПОНЯТИЯ

Антоан Дьо Сент-Екзюпери

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

„Хубава си, моя горо...“

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ
(1834 – 1879)

Копривщица е расположена високо в Средна гора, което определяло основния поминък на населението ѝ по време на османското владичество – животно-въдство, занаяти и търговия. Жителите на града се ползвали с известни привилегии и свободи. През XIX в. мнозина копривщенци пътували из Османската империя и в Европа, като някои успели да получат добро за времето си образование. Редица от най-известните дейци на Българското възраждане са родени и израснали в Копривщица – Найден Геров, Любен Каравелов, Георги Бенковски, Тодор Каблешков, Ненчо Палавеев и др.

Любен Каравелов е роден в гр. Копривщица през 1834 г. Първоначално учи в родния си град, а по-късно – в гръцко училище в Пловдив. През 1857 г., воден от желание да продължи своето образование, заминава за Русия и следващите 21 години от живота си прекарва в емиграция.

В Русия Каравелов иска да постъпи във военно училище, но не е прием. Записва се като свободен слушател в Историко-филологическия факултет на Московския университет. В Москва попада под влиянието на руските революционери демократи и замисля да изгради тайна организация за подготовка на въстание в България. Пише и отпечатва първите си произведения, най-известното от които е „Българи от старо време“. Всички те са възхновени от спомените за родната му Копривщица.

През 1867 г. Любен Каравелов е принуден да напусне Русия и заминава за Сърбия. В Белград основава комитет, за да осъществи идеите на Раковски за освобождение на България с помощта на чети. Каравелов пише „Прокламация до българския народ“, в която го призовава да се включи в борбата за освобождението си. Започва да организира чета, която да премине в България, но сръбското правителство не допуска създаването ѝ. В Белград Каравелов възприема идеите за южнославянска федерация между българи и сърби. В Сърбия пише и издава редица разкази и повести.

Притиснат от обстоятелствата, през 1869 г. Любен Каравелов заминава за Румъния. Установява се в Букуреш, където е съсредоточена българската революционна емиграция. Започва да издава вестник „Свобода“, в който активно сътрудничи и Христо Ботев. Около вестника се сформира БРЦК (Български революционен централен комитет). През май 1872 г. в Букуреш се провежда първото общо събрание на организацията и са приети програмата и уставът ѝ, които утвърждават революцията като единствения път към свободата. Каравелов е избран за председател на БРЦК, а Левски – за главен апостол, който трябва да създава мрежата от тайни революционни комитети по българските земи.

След обесването на Левски през февруари 1873 г. революционната организация в България е пред провал, а Каравелов изпада в криза. Той постепенно преосмисля революционните си идеи и през януари 1875 г. напълно се отказва от тях. Застава на позицията, че свободата може да се постигне чрез просветна и културна дейност. Започва да издава сп. „Знание“, в което се печатат само научни и литературни произведения. В сп. „Знание“ е публикувано и стихотворението „Хубава си, моя горо“.

През 1878 г. Любен Каравелов се връща в България и се установява в гр. Русе, където умира през януари 1879 г., само няколко месеца след Освобождението.

Част от вътрешната уредба на родната къща на Любен Каравелов в Копривщица

Бебешката лолка на Любен Каравелов

Голяма заслуга на Любен Каравелов към българския народ е и събирането и обнародването на български фолклорни творби. Задачата, която си поставя, е да покаже на останалия свят, че българският народ има богата духовна култура.

Титулната страница на сборника с фолклорни текстове „Памятники народного быта болгаръ“ („Паметници на народния живот на българите“), издаден от Любен Каравелов през 1861 г.

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Колко години от живота си Любен Каравелов прекарва в емиграция?
- 2 В кои страни живее и работи той?
- 3 На коя идея Каравелов посвещава дейността си в Русия, Сърбия и Румъния?
- 4 Кой вестник издава в Букурещ?
- 5 На коя организация става председател Каравелов в Букурещ?
- 6 Кое събитие го поставя в идейна криза?
- 7 Кое списание издава, когато преминава на просветителски позиции?
- 8 В Русия Любен Каравелов пише произведенията си на руски език, а в Сърбия – на сръбски. Той разказва основно за живота на българския народ, за страданията и борбите му. Защо не ги пише на български език?

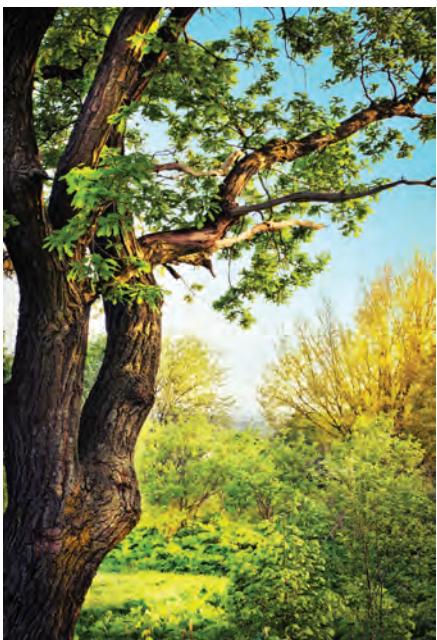

ДА СИ ПРИПОМНИМ

1. Кой е родният град на Любен Каравелов? Какво знаете за него?
2. В кое списание е публикувано стихотворението „Хубава си, моя горо“?
3. Какви идеи изповядва Каравелов в този период от живота си, когато публикува стихотворението?

ХУБАВА СИ, МОЯ ГОРО

Хубава си, моя горо,
миришеш на младост,
но вселяваш¹ в сърцата ни
само скръб и жалост:

които веднъж те погледне,
той вечно жалее,
че не може под твоите
сенки да измлее²,

а комуто стане нужда
веч да те остави,
той не може, горде е жив,
да те заборави.

Първата строфа е обръщение към гората. Със стиха „миришеш на младост“ гората е свързана с новото начало. В същото време споменът за нея предизвиква скръб, тъй като героят не е свободен да се радва на красотата ѝ.

Хубава си, моя горо,
миришеш на младост,
но вселяваш в сърцата ни
само скръб и жалост,

Четвъртата строфа е повторение на първата, с което е подсилено усещането за тъга.

твойте буки и дъбове,
твойте шуми гъсти
и цветята, и водите,
агнетата тъсти,

и божурът, и тревите,
и твойта прохлада,
весичко, казвам, понякога³
като куршум пада

на сърцето, което е
всякога⁴ готово
да поплаче, кога види
в природата ново,

В седмата строфа плачът на сърцето е предизвикан не от безнадеждност, а от радостта, че природата се пробужда.

кога види как пролетта
старостта изпраща
и под студът, и под снегът
живот се захваща.

Настъпващата пролет и раждащият се нов живот символизират надеждата за дългоочакваната свобода на родината.

„Знание“, г. I, кн. 9, 15 май 1875 г.

РЕЧНИК

1. **вселяваш** – възбуждаш, вдъхваш
2. **(ga) измлее** – да изчезне, да изгнєе; в конкретния случай означава, че този, който се обръща към гората, иска неговият гроб да бъде под нейните сенки.
3. **понякога** – понякога
4. **всякога** – винаги

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА

- 1 Как започва стихотворението? Към кого се обръща лирическият герой?
- 2 Колко пъти се повтаря първата строфа? Защо?
- 3 Каква е гората в спомените на лирическия герой? Опишете я.
- 4 С младостта или със старостта се свързва образът на гората в стихотворението? Подкрепете отговора си с цитати от текста.
- 5 Колко е сила любовта на лирическия герой към гората? Отговорете, като посочите стиха, в който е изказано неговото най-силно желание.
- 6 Каква е причината за плача, за който се говори в седма строфа? Аргументирайте се с цитати от стихотворението.
- 7 На какво е символ гората в стихотворението според вас?

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● КАКВО НИ КАЗВА СТИХОТВОРЕНИЕТО

Стихотворението „Хубава си, моя горо“ е написано през 1875 г. и е публикувано в сп. „Знание“. Когато го пише, Любен Каравелов е прекарал почти двайсет години в емиграция и **основното чувство в произведението е тъга по родината**. Затова го определяме като елегия¹.

Стихотворението започва с обръщение – „Хубава си, моя горо, / миришеш на младост“. Възхищението от красотата на родната природа бързо се сменя от настроение на тъга, въведено с противопоставителния съюз „но“ – „но вселяваш в сърцата ни / само скръб и жалост“. Докато в първия стих лирическият герой говори от първо лице, единствено число – „моя горо“, в третия стих говори от първо лице, множествено число – „в сърцата ни“. Така той се явява говорител на цяло поколение българи, прекарващи живота си прокудени от родината.

Любен Каравелов е роден и израства в Копривщица, заобиколена от планини и вековни гори. В неговото съзнание образът на родината се припокрива с образа на родното място и с образа на гората. В спомените му българската природа живее с красотата си – „буки и дъбове“, „шуми гъсти“, „цветя“, „води“ и „прохлада“. Но споменът за красотата поражда само болка заради невъзможността да се потопи в нея.

Повторението на първата строфа засилва усещането за тъга, изразява носталгията² на поета по родината. Именно невъзможността лирическият герой да се завърне в родното си място, поражда силната му болка. Използвайки сравнението „като куршум пада“, лирическият герой внушава представата как споменът за красотата на

родната природа наранява сърцето му.

Вечният кръговрат и обновяването в природа – пролетта сменя зимата, животът побеждава смъртта – внушават идеята, че родината ще се възроди като гората. Дългата зима на робството ще бъде сменена от пролетта, младостта ще смени старото и замрялото.

И въпреки че стихотворението е елегично, то завършва с оптимизъм и с очакване за промяна – „живот се захваща“.

В двора на родната къща на Л. Каравелов расте круша, която сам той е посадил през 1854 г.

РЕЧНИК

1. **елегия** – произведение, породено от скръбни, тъжни, трагични преживявания
2. **носталгия** – тъга по родината у човек, който се намира в чужбина

● ВРЕМЕТО В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Стихотворението отразява и времето на пре-досвобожденската епоха, когато хиляди българи са принудени да живеят извън пределите на родината си и изживяват болката от принудителната раздяла със своите близки. Невъзможността да се завърнат в родното си място поражда у тях непоносима носталгия, но не убива надеждата им.

Младият композитор Георги Горанов от Кюстендил написва през 1905 г. музика към стихотворението на Любен Каравелов и то става една от най-популярните песни на българите.

Песента „Хубава си, моя горо“ е своеобразен химн на българската емиграция и в наши дни, когато стотици хиляди българи живеят в чужбина.

● ПРОСТРАНСТВОТО В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Пространството в стихотворението е българското пространство. **Гората в съзнанието на народа е мястото на свободата и красотата**, място, където човек се чувства истински свободен и защлен. И макар че Любен Каравелов пише стихотворението, тъгувайки по родната Копривщица, **гората се възприема като символ на цялата българска земя**.

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

Да се упражняваме

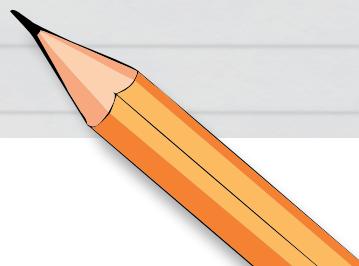
1. В българските народни песни гората присъства често като образ. Тя е възприемана като закрилница на хайдутите, като символ на свободата и волността. Разгледайте откъсите от двете народни песни и запишете отговорите на въпросите след тях в тетрадките си.

„Мома и гора“	„Стар Димо, стара войвода“
<p>Горо ле, горо зелена, не ми е пътя от тука, ала от тука ще мина, че имаш сянка дебела, че имаш вода студена, и тая трева зелена. През тебе, горо, ще мина, на сянка да си почина, на трева да си полегна, на вода да се напия, да викна да си попея, из едно гърло два гласа, из един език две думи.</p>	<p>Горо лъо, горо зелена! Знаеш ли, горо, помниш ли, из тебе, горо, га ходех със триста отбор юнаци! <i>На трендафила славейче,</i> славейче пее, говори: – Стар Димо, стара войвода, да би гората думала, не би я пасли овчари, не би я секли дървари, не би тя крила хайдути. Майчица, що е рождена – и тя си чедо изказва на турци и на сеймени¹, гората – майка хубава, скрий ли се в нея хайдутин, никому нищо не казва.</p>

РЕЧНИК

1. сеймени – полицаи по времето на Османската империя

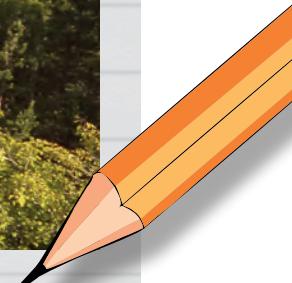

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Към кого се обръщат героите в двете народни песни?
 - На какво е символ гората в първата песен?
 - На какво е символ гората във втората песен?
2. Сравнете двете песни с „Хубава си, моя горо“.
 - Какво е общото?
 - Какво е различното?
3. В „Хубава си, моя горо“ думата „младост“ е употребена в преносното си значение като „пролет, разцвет“. Запишете с какво значение са употребени думите „старостта“ и „снегът“ в стихотворението.
4. Защо в „Хубава си, моя горо“ зараждането на нещо „ново“ в природата кара сърцето „да поплаче“?
5. В „Българи от старо време“ Любен Каравелов изразява емоционално отношението си съм родината:

„Обичам те, мое мило Отечество! Обичам твоите балкани, гори, сипеи, скали и техните бистри и студени извори! Обичам те, мой мили краю! Обичам те от всичката си душа и сърце, ако ти и да си обречен на тежки страдания и неволи! Всичко, щото е останало досега в моята осиротяла душа добро и свято – всичко е твое! Ти си онай благословена земя, която цъфти, която е пълна с нежности, със сияния и величие, следователно ти си ме научило да обичам и да плача над всяко едно човешко нещастие – а това е вече много за един човек...“.

Откривате ли общи чувства и настроения в двета текста – „Хубава си, моя горо“ и откъса от „Българи от старо време“? Начертайте таблицата в тетрадките си и я попълнете.

	<i>„Хубава си, моя горо“</i>	<i>„Българи от старо време“</i>
<i>Кой говори в произведението?</i>		
<i>Как е представена родината?</i>		
<i>Как е заявлена обичта към родината?</i>		

ТУК НЕ СЕ ПИШЕ!

ДА СРАВНИМ

ЛЮБОПИТНО!

Думата *носталгия* е съставена от гръцките думи *nostos* – завръщане в родината, и *алгос* – болка, тъга, но не идва от гръцкия език. Създадена е от швейцарския лекар Йохан Хофер през 1688 г., тъй като се нуждаел от ново понятие, за да назове едно болестно според него състояние – *тъга по родината*.

Той изследвал групи от чуждестранни студенти в Швейцария и швейцарски войници на служба във Франция и си създал представа за носталгията като за психическо заболяване. Според него болните губят представа за настоящето и са обсебени от копнеж по родината си. От XIX в. насам носталгията вече не се разглежда като заболяване, а като нормално **състояние на хора, живеещи далеко от родината и близките си**. Спомените, предизвикващи носталгията, са спомени за места, хора и преживявания, които са ни правили щастливи.

През 1916 г. Ран Босилек е студент по право в Брюксел, Белгия. Носталгията по родината го вдъхновява да напише стихотворението „Я кажи ми, облаче ле бяло“. То се запява като песен и става една от любимите песни на българите у нас и на тези, които живеят далеко от родината си.

Сред любимите на българската емиграция песни е и песента на Емил Димитров „Моя страна, моя България“ по текст на Васил Андреев.

Я кажи ми, облаче ле бяло,
отде идеш, де си ми летяло?

Не видя ли бащини ми двори
и не чу ли майка да говори:

„Що ли прави майто чедо мило,
с чужди хора чужди хляб делило?“.

Ти кажи ѝ, облаче ле бяло,
жив и здрав че тук си ме видяло.

И носи от мене много здраве.
Много мина, мъничко остана.

Наближава в село да се върна,
да се върна – майка да прегърна.

Ран Босилек

Колко нощи аз не спах,
колко друми извървях –
да се върна.

Колко песни аз изпях,
колко мъка изживях –
да се върна.

В моята хубава страна
майка, татко и жена
да прегърна.

Там под родното небе
чака моето дете
да се върна.

Моя страна, моя България,
моя любов, моя България,
моя тъга, моя България,
при теб ме връща вечно
любовта.

Даже нейде по света
неизвестен да умра,
ще се върна.
В моята хубава страна
и тревата и пръстта
да прегърна.
Нека стана стръкче цвят,
нека вятъра познат
ме прегърне.
Нека родните поля
да ме срещнат с песента,
щом се върна.

Моя страна, моя България,
моя любов, моя България,
моя тъга, моя България,
при теб ме връща вечно
любовта.

Моя страна, моя България,
моя прекрасна страна,
ще се върна.

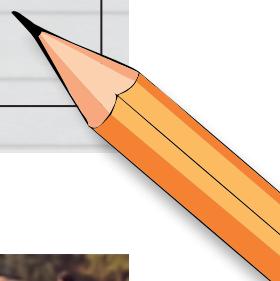
Васил Андреев

Прочетете двете стихотворения и ги съпоставете, като начертаете таблицата в тетрадките си и отговорите на въпросите в нея.

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

Въпроси	„Я каки ми, облаче ле бяло“	„Моя страна, моя България“
1. Къде се намира лирическият герой – в родината или в чужбина?		
2. Към кого се обръща лирическият герой?		
3. Как конкретно е назована родината? Запишете изразите от текста.		
4. Кого иска да прегърне лирическият герой, след като се завърне в родината?		
5. Какво е основното чувство, което изпитва лирическият герой, и от какво е продиктувано то?		
6. Какво е основното чувство, което събуди у вас стихотворението?		

ТУК НЕ СЕ ПИШЕ!

ФОРУМ

Обсъдете темата „Емигрирането – възможност за лично развитие или бягство от трудностите“.

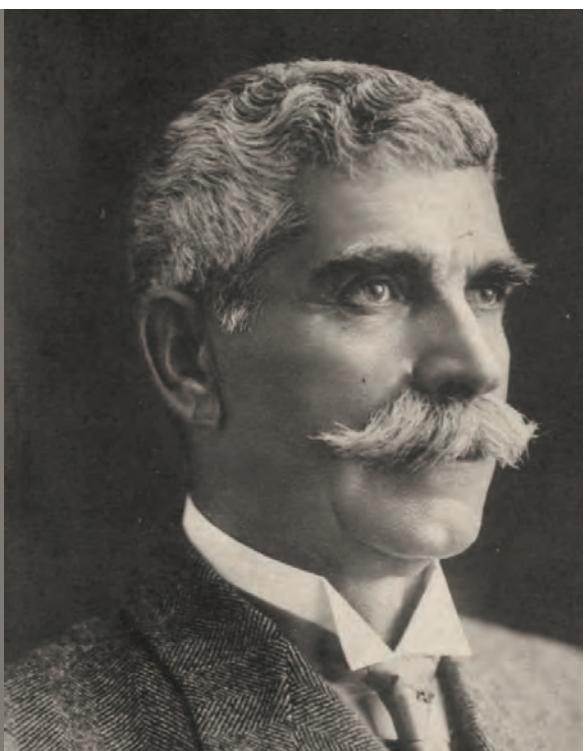
Разделете се на гва отбора. Нека всеки отбор намери аргументи, за да защити една от гвемте тези:

- 1 Емигрирането е възможност за по-добър живот на един човек и семейството му.
- 2 Емигрирането е бягство и лично спасение без мисъл за бъдещето на родината.

Проучете в интернет колко души са емигрирали от България през последните гвайсем години; къде живеят те; поддържат ли връзка с родината си и как (български училища в чужбина, вестници, културни центрове и т.н.); как могат близките си в България; какво се случва с българското самосъзнание на децата им и т.н.

ИВАН ВАЗОВ

„Отечество любезно, как хубаво си ти!“

ИВАН ВАЗОВ
(1850 – 1921)

Сопот е разположен в плодородната Стремска долина в полите на Стара планина.

През XIX в. Сопот е в икономически подем. В града се развиват над 30 занаята и жителите му забогатяват. Това позволява на Сопотската община да създаде през 1836 г. третото в България новобългарско училище. През 1850 г. е създадено и девическо училище, а през 1870 г. в Сопот е отворено читалище с библиотека. В Сопотския манастир „Св. Спас“ през 1858 г. Апостола приема монашеството и името Игнатий. През 1869 г. Левски създава Сопотския революционен комитет.

Иван Вазов е роден на 9 юли 1850 г. в малкото подбалканско градче **Сопот** в семейството на Минчо и Съба Вазови. Минчо Вазов е търговец, а майката, Съба Вазова, е будна българка, която страстно обича да чете художествена литература. Бъдещият народен поет е силно привързан към своята майка, която успява да му предаде голямата си любов към четенето. Така Съба Вазова се превръща в първия учител по литература на своя син. За този етап от живота си Вазов споделя: „Аз се затварях (скриях) от баща си в една стаичка и пиших стихове. Пиших повечето нощем. Майка ми при отсъствието ми влизаше в скривалището ми и четеше каквото съм написал. Беше ѝ се харесало. След вечеря отивахnak, скришно, да работя в стаичката, но често свещта догаряше и аз оставях в тъмнината. Затова майка ми преглеждаше отрано имам ли свещ и ако нямах, поставяше ми едно фенерче на масата“.

Иван Вазов отначало учи в родния Сопот. На петнайсет години става **помощник-учител** в Калофер при учителя Ботьо Петков – бащата на Христо Ботев. Известният педагог има богата библиотека с руски книги, които младият Вазов чете с увлечение. Една година Вазов е ученик и в прочутото пловдивско училище „Св. св. Кирил и Методий“. По това време чете и френски поети в оригинал.

От 1870 г. младият Вазов започва да публикува свои творби във вестници в Цариград и Румъния. През същата година е изпратен от баща си в румънския град **Олтеница**, за да се учи на търговия при своя чичо. Вместо това Вазов се увлича от румънската поезия и писането на стихове се превръща в негово основно занимание. Напуска чично си и се сближава с българските хъшове¹. Запознава се с Христо Ботев, който го приобщава към идеите на българското революционно движение. Подготвката и избухването на Априлското въстание съвпадат с младостта на Вазов. Бунтовните години му повлияват силно и той остава духовно свързан със съдбата на своя народ до края на живота си.

Иван Вазов **живее последователно в различни румънски и български градове** – Браила, Букурещ, Галац, Свиленград, София, Перник. От 1889 г. се установява в **София**, където остава до края на живота си. Авторът на прекрасните творби „Аз съм българче“, „Отечество любезно, как хубаво си ти!“, „Българският език“, „Немили-неизграй“, „Епония на забравените“ и много други се превръща в най-обичания български писател.

През 1894 г. Иван Вазов публикува романа „**Под игото**“, написан,

РЕЧНИК

1. **хъш** – название, с което към края на османското владичество в България са наричали изобщо бунтовниците или – както Вазов ги определя – „нашите скитници“ – поборници в Румъния.

гокато авторът е в изгнание в Одеса.

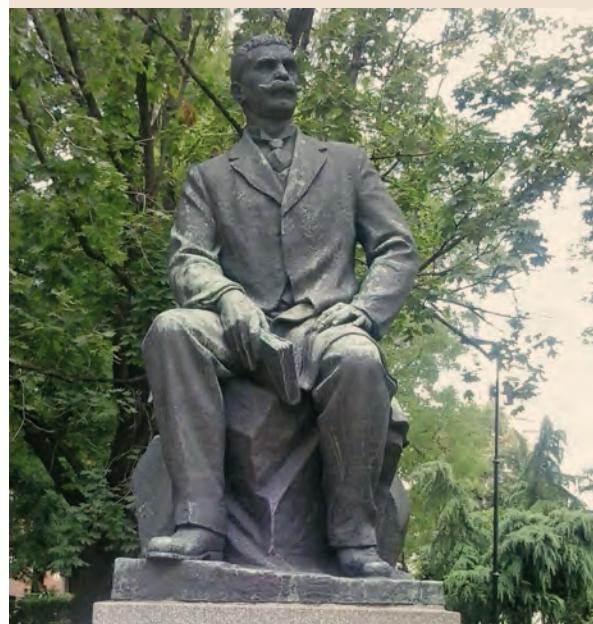
През 1920 г. е отпразнуван тържествено 70-годишният юбилей на Иван Вазов. Българският народ засвидетелства своята любов към твореца и спонтанно го назовава *народен поет*.

На 22 септември следващата година Вазов внезапно умира от разрыв на сърцето. Погребан е в самия център на София, до църквата „Св. София“. По-късно върху гроба му е поставен планински камък – един от онези, на които Вазов обичал да седи при разходките си из Битоша.

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 В какво семейство е роден Иван Вазов – бъдещият народен поет?
- 2 На кого Вазов дължи ранното си увлечение по литературата?
- 3 Как и къде Вазов прави първите си литературни опити?
- 4 Какво е икономическото състояние на град Сопот в средата на XIX в.?
- 5 Кой е първият учител на Иван Вазов?
- 6 С каква цел Минчо Вазов изпраща сина си в Румъния?
- 7 С какво са свързани основните занимания на Иван Вазов в Румъния?

Паметникът на Иван Вазов в София

Гробът на Иван Вазов до църквата „Св. София“

Посмъртна маска на Иван Вазов

ДА СИ ПРИПОМНИМ

1. Кого определят за пръв учител по литература на Иван Вазов?
2. При кого Иван Вазов става помощник-учител?
3. Кога Иван Вазов публикува първите си творби? На колко години е тогава?

ОТЕЧЕСТВО ЛЮБЕЗНО, КАК ХУБАВО СИ ТИ!

I

Отечество любезно, как хубаво си ти!
Как чудно се синее небето ти безкрайно!
Как твоите картини меняват се омайно!
При всеки поглед нови, по-нови красоти:
тук весели долини, там планини гиганти,
земята пълна с цвете, небето със брилянти...
Отечество любезно, как хубаво си ти!

II

Коя земя от теб е по-пъстра, по-богата?
Ти сбираш в едно всички блага и дарове:
хляб, свила, рози, нектар, цветя и плодове,
на Изтокът светлика, на Югът аромата;
горите ти са пълни с хармония и хлад,
долините с трендафил, гърдите с благодат.
Коя земя от теб е по-пъстра, по-богата?

III

Отечество, не си ли достойно за любов?
Кой странник без въздишка може да те остави?
Кой има сила твоите картини да забрави?
Що нямаши ти? Що липсва под синий ти покров
в случай, че бог би искал Едемът да премести
и своя рай прекрасен при Емус да намести?
Отечество, не си ли достойно за любов?

IV

Ти рай си, да; но кой те прилично оценява?
Не те познавам даже децата ти сами
и твойто име свято не рядко ги срами!
Какъв ли свят прекрасен в теб юще скрит остава?
Какви ли тайни дремят, богатства, красоти
по твоите долини, поля и висоми?

Ти рай си, да; но кой те прилично оценява?

V

Ах, ний живееме в тебе кат същи чужденци,
и твоят гивен вид ни не стряска, не привлича.
Рогачът в планините по-много те обича,
по-харно те познават крилатите певци,
но ний не видим нищо, нам нищо не ни трябва,
доволно е, че даваш покривката и хляба,
и ние в тебе, майко, ще умрем чужденци!

Хисар, 1882 г.

Обобщен образ на отечеството. Изграден е чрез описание на небето, планините, равнините.

Образът на отечеството може да се усети със сетивата – да се види („на Изтокът светлика“), да се помериша („на Югът аромата“), да се вкуси (хляб, нектар, плодове), да се почувства на допир („хармония и хлад“).

Образът на странника чужденец, който не може да забрави красотите на отечеството.

Образът на Едем (Рая), който може да бъде преместен при Емус (Стара планина).

Образът на онзи, който не оценяват красотата на отечеството си и се срамуват от него.

Децата на отечеството са сравнени с чужденци, които са безразлични към него.

Последните стихове са присъда към чедата на отечеството, които се интересуват само от „покривката и хляба“.

Берачка на рози
в Казанлък

Изглед от Седемте рилски езера в Рила

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 От колко строфи се състои стихотворението „Отечество любезно, как хубаво си ти!“?
- 2 Колко стиха съдържа всяка от строфите в стихотворението?
- 3 Какво е общото в композицията на отделните строфи? Обърнете внимание на първите и последните стихове във всяка строфа.
- 4 Какви са по цел на изказване началните и финалните изречения във всяка от строфите?
- 5 Колко са на брой всички съобщителни изречения в стихотворението и колко – въпросителните и възклицателните?
- 6 Откривате ли връзка между преобладаващия вид изречения по цел на изказване в стихотворението и чувствата на говорещия? Опишете чувствата и преживяванията на героя (говорещия) в стихотворението.
- 7 Разделете строфите на стихотворението на:
 - строфи, в които пряко са описани красотите на отечеството;
 - строфа, в която отечеството е сравнено с Рая;
 - строфи, в които е показано отношението на съвременниците на Базов към отечеството.
- 8 Прочетете израза, който може да се определи като разделящ стихотворението на две части – 1. част, в която са показани красотите на отечеството, и 2. част, в която са укорени тези, които не познават красотите на своята родина. Имайте предвид, че изразът съдържа противопоставителен съюз.
- 9 Развълнува ли ви стихотворението? С какво? Посочете един конкретен обект от нашето отечество, който ви впечатлява със своята красота.

● КАКВО НИ КАЗВА СТИХОТВОРЕНИЕТО

Стихотворението „Отечество любезно, как хубаво си ти!“ се състои от пет строфи, всяка съдържаща по седем стиха. Първият стих на всяка строфа се повтаря още веднъж в нейния край, като изключение прави само последната, пета строфа. От всичките двайсет изречения в стихотворението само три са съобщителни по цел на изказване. Останалите седемнайсет изречения са или въпросителни, или възклициателни. Но ако обърнете внимание на въпросителните изречения, ще видите, че те също не задават въпрос и много приличат на възклициателните. Стихът: „Отечество, не си ли достойно за любов?“, по същество не пита, а казва: „Отечество, ти си достойно за любов!“. Така въпросителните изречения може да се определят и като **въпроси възклициания**. Това съотношение на видовете изречения в стихотворението определя неговия тон. Творбата **звучи развълнувано** и показва **чувствата на говорещия, който изпитва сила любов към своето отечество**.

Първите две строфи **описват красотите на отечеството**. Основното чувство в тях е на преклонение пред тези красоти, на възторг и най-чиста синовна любов.

● **Първа строфа** – образът на отечеството е **мащабен** и обобщаващ. Изграден е чрез описание на неговите големи части: небето, планините, равнините.

● **Втора строфа** – образът на отечеството е осезаем (може да се почувства). Усещаме го със сетивата си – можем **да го видим** („на Изтокът светлика“), **да го помиришем** („на Югът аромата“), **да го вкусим** (хляб, нектар, плодове), **да го докоснем** („хармония и хлад“).

● **Трета строфа** (централната) – отечеството е **сравнено с Рая**. Тя разделя стихотворението на две равни части. Тук първо се появява **образът на странника** – пътешественик, които остава завинаги запленен от красотата на отечеството. Вторият образ е на Едем. Това според Библията е райската градина, създадена от Бог, в която той заселва първите хора Адам и Ева.

● **Четвърта строфа** – **порицани са децата на отечеството**, които не познават и не оценяват красотите на отечеството, а се срамуват от него.

● **Пета строфа** – в нея **децата на отечеството са наречени два пъти „чужденци“**. Заклеймени са онези, които не познават и не обичат отечеството. Принизени са като хора, които се интересуват единствено от прехраната си.

Четвърта и пета строфа са противоположни по смисъл на първа и втора. Ако в първите две строфи е изказана синовна възхита от красотите на отечеството, то последните две са присъда към тези, които не го оценяват и не го обичат.

● КАК СЕ ГОВОРИ В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Обърнете внимание на израза „под синий ти покров“. Основното речниково значение на думата *покров* е *плат*, с който покриват мъртвите. В поезията думата има друго значение – покривка, покривало. Например „снежен покров“ означава снежна покривка. В израза „под синий ти покров“ думата е употребена с преносно значение и означава *небе* – небето над отечеството.

Сигурно ви прави впечатление, че словоредът в повечето стихове е различен от обичайния. Например стихът „Как чудно се синее небето ти безкрайно!“ в нестихотворна реч би бил: „Как чудно се синее безкрайното ти небе!“. Виждате, че само променихме реда на думите, без да пропуснем или добавим нова, но това е достатъчно да се промени изразителната им сила. Стихът „Как чудно се синее небето ти безкрайно!“ е зареден с чувство на любов и възхищение. Изречението „Как чудно се синее безкрайното ти небе!“ просто съобщава факт, а любовта и възхищението почти не личат. Голямата изразителна сила на поезията се дължи и на подобна промяна на обичайния словоред.

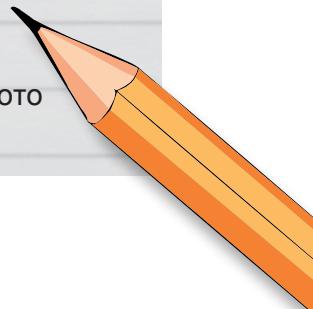
От изученото по български език в 5. клас вие знаете, че думите имат **речниково и граматично** значение. Речниковото им значение е обяснено в речниците. Също така знаете, че думите могат да имат повече от едно значение и да бъдат **многозначни**. Те могат да придобиват и други значения, различни от основното. Например думата *глава* означава част от тяло и това е основното ѝ значение. В израза „глава на семейство“ глава означава най-възрастният член на семейството, когото всички уважават. В този случай думата е употребена с **преносно значение**. Характерна за художествената реч е засилената употреба на думи с преносно значение.

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

- Прочетете съобщителните изречения в стихотворението. Какво ни дава основание да ги определим като такива?
- Запишете в тетрадките си какво съобщава всяко от изреченията.
- Запишете в тетрадките си думите от първата строфа, с които са описани частите на отечеството. Срещу всяка част запишете прилагателните, с които са характеризирани.
- Определете в кои стихове словоредът е променен. Запишете ги в тетрадките си, като преобразувате словореда им в обичаен.
- Запишете думите от стихотворението, които са употребени с преносно значение. Срещу всяка от тях запишете основното им значение и преносното значение, с което са употребени в стихотворението.

Народен театър „Иван Вазов“ в София

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● ГЕРОЯТ В СТИХОТВОРЕНИЕТО

В стихотворението не можем „да видим“ герой, описан с неговите физически черти, каквото герои има в разказите и романите. В същото време читателят „чува“ развлечения глас на обичащия своето отчество. Така ние по-скоро можем да говорим за този, който говори в стихотворението, отколкото за герой. Запомнете: говорещият в стихотворението не съвпада с автора на стихотворната творба, въпреки че казаното от него обикновено съвпада с идеите на автора.

Като герой в стихотворението може да бъде определен **страникът** от трета строфа, въпреки че той само бегло е споменат.

● ВРЕМЕТО В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Иван Вазов показва красотите на отечеството в сезоните, в които то блести с пълната си краса. Въпреки че никъде в текста пролетта и лятото не са споменати конкретно, те присъстват със своите характеристики. Това са сезоните на цъфтящите цветя, на ароматите и плодовете.

Но в творбата можем да говорим и за друго време. Стихотворението е написано през 1882 г. Изминали са само четири години от мечтаното Освобождение на родината, а поетът е разбрал, че неговите сънародници не оценяват истинското богатство, което притежават. Това е историческото време след Освобождението, в което Иван Вазов изгражда образа на отечеството като най-прекрасно място на земята и зове за истинска синовна обич към него.

● ПРОСТРАНСТВОТО В СТИХОТВОРЕНИЕТО

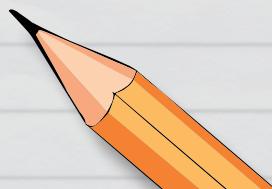
Пространството в стихотворението не е конкретно. То е изобщо пространството на цялата българска земя. Описано е със споменаването на планините, долините, полята и висотите, като включва в себе си и безкрайното небе, кое то го покрива. Пространството е красиво заради разнообразието си: „твоите картини меняват се омайно!“. Сякаш авторът ни качва на крилете на птица, която ни понася над отечеството и ние можем да видим редуващите се нови и нови картини на неговата райска краса.

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Кои са даровете, които сбира в себе си отечеството? Запишете ги в тетрадките си.
2. Думата „отчество“ е в среден род. В последния стих на стихотворението поетът се обръща към него с думата „майко“. Опитайте се да обясните в тетрадките си с кратък текст какво се постига с тази замяна.
3. Запишете в тетрадките си думите и изразите в стихотворението, които са употребени с преносно значение. Например „весели долини“.
4. Запишете свои изрази и изречения, с които изразявате чувствата си към някакъв обект. Запишете ги отново, но с променен словоред. Променят ли се въздействието и изразителността им?
5. Определете каква речева ситуация се създава при четенето на стихотворението, като запишете какви са целта, предметът, участниците и условията на общуването. Начертайте таблицата в тетрадките си и я попълнете.

Цел на общуването (Какво искаме да постигнем чрез общуването?)	
Предмет на общуването (За какво се говори?)	
Участници в общуването (Кой говори? На кого говори?)	
Условия на общуването (Какви са времето, мястото и обстановката?)	

ДА СРАВНИМ

Прочетете стихотворението „Татковина“ на Петко Славейков, което е и текст на популярна песен. Сравнете го със стихотворението „Отечество“ на Иван Вазов, като начертавате таблицата в тетрадките си и отговорите на въпросите.

ТАТКОВИНА

Хубава си, татковино,
име сладко, земя рай,
сърце младо и невинно
за теб трепка, та играй.

Мили ми са планините
и на север, и на юг,
драги ми са равнините,
набраздени с наший плуг.

На уста ми сладка дума –
ще да бъде този кът,
дете Дунав, Вардар, Струма
и Марица си текат!

Дор на небо ясно слънце,
дор на очи свят, живот,
ще обичам аз от сърце
таз земя и тоз народ.

Въпрос	„Отечество любезно, как хубаво си ти!“	„Татковина“
1. Кой говори в стихотворението – конкретен герой или лирически говорител?		
2. С коя дума е назована родината?		
3. С какво е сравнена родината? Запишете изразите.		
4. Запишете думите, с които е назовано пространството на родината. В кое стихотворение то е назовано с конкретни географски обекти? Запишете ги.		
5. Какво е отношението на лирическия говорител към българския народ?		

Стихотворението на Петко Славейков „Татковина“ е публикувано през 1883 г. – една година след „Отечество любезно, как хубаво си ти!“. Поетът е предпочел вместо *отечество* думата *татковина*, с която да назове родината. *Татко* е разговорният вариант на баща. Това е думата, с която се обръщаме към бащите си: „Татко, къде е мама?“.

● Какво е различното в тона на двете стихотворения, въпреки че са писани по едно и също време?

● Защо според вас Петко Славейков е предпочел думата *татковина*?

● В кое от двете стихотворения общуването е по-близко, по-интимно и в кое – по-официално?

● Може ли да направим размяна на думите *татковина* и *отечество* в двете стихотворения? Какво би се променило? Обосновете отговора си.

● Напишете кратък текст на тема „Моята татковина“, като използвате описание на пейзаж.

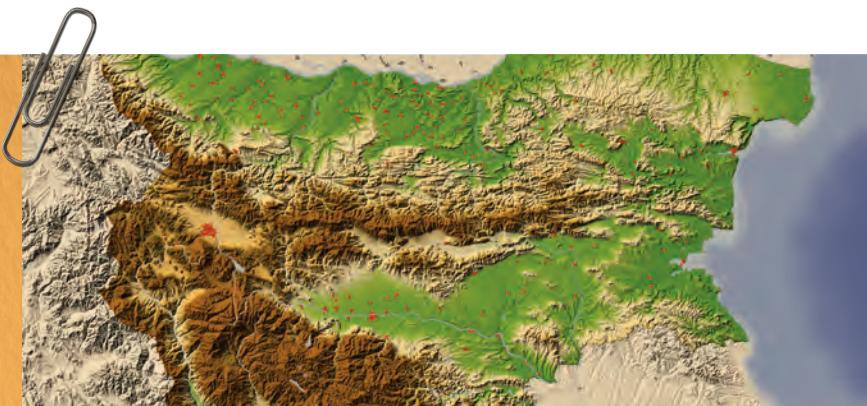
ЛЮБОПИТНО!

Отечество означава страната, в която съм се родил и живея; родина. Отечество се среща още в старобългарския език и произлиза от думата *отец* – баща. Среща се с подобно звучене и значение и в други славянски езици. На латински език отечество е *patria* – от *patrem* (баща). На английски е *fatherland* – от *father* (баща) и *land* (земя, страна), а на немски – *Vaterland* – от *Vater* (баща) и *Land* (земя).

ПРОЕКТ

„ОТЕЧЕСТВО ЛЮБЕЗНО“

Цел на проекта: Изготвяне на карта на България, на която да бъдат представени най-важните географски, културни и исторически обекти в страната

Участници в проекта: Учениците от един клас

СТЪПКИ ЗА ИЗРАБОТВАНЕ НА ПРОЕКТА:

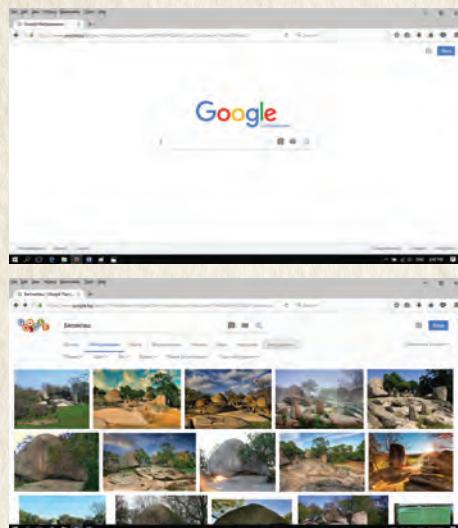
1 Обектите, които ще бъдат представяни, се разделят на три групи: (1) географски; (2) исторически; (3) културни.

2 Определя се броят на обектите, които ще бъдат представяни. Добре е те да бъдат равномерно разпределени върху цялата територия на

страната, за да се избегне сгрупване върху карта. Върху един обект може съвместно да работят трима ученици.

3 Всяка група избира свой отговорник, който да следи за срока и качеството на изпълнение на поставените задачи в своята група.

- 4** Поставя се задача за домашна работа – учениците от съответната група предварително да проучат и решат как три обекта биха искали да представят. Броят на първоначално избрани обекти е повече от един, за да има варианти за избор при евентуални съвпадения с избора на друга група.
- 5** В клас с помощта на учителя по български език и литература се разпределят обектите

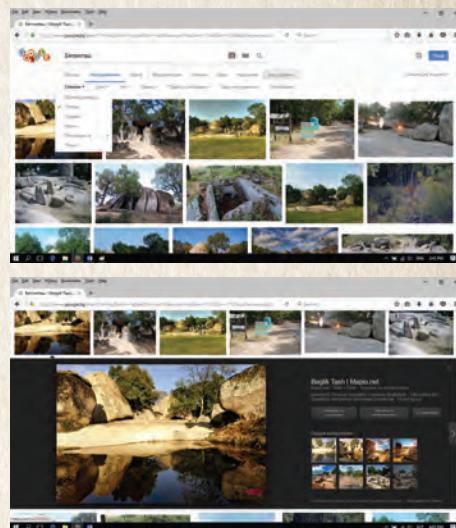

ПРАКТИЧЕСКИ СЪВЕТИ:

- 1** За изготвянето на картата е необходим един лист цветен картон с размери 70 x 100 см.
- 2** Използва се готова географска карта, за да се копират върху картона границите на България. Отбелязват се и най-важните географски обекти – реки и планини, за да служат като ориентири или като обекти за представяне.
- 3** Всяка група прави интернет проучване на своя обект. В търсачката за търсене на изображения задайте „Големи“, както е показано на картинката. Така ще откриете изображения, подходящи за отпечатване. Учителят преглежда качеството на изображенията, преди да бъдат отпечатани на добър цветен принтер или във фото студио.
- 4** Всяко от изображенията се отпечатава с при-

между отделните групи.

- 6** Определя се срок за изпълнение.
- 7** Преди крайния срок отговорниците провеяват качеството и степента на изпълнение на задачите.
- 8** В час по литература картата на България се попълва (облепва) с информация за представяните обекти.

близителен размер 10 x 10 см. (Възможни са вариации, тъй като изображенията в интернет са с различна ширина и дължина, но все пак е добре да се придържат към посочените размери.)

- 5** Всяка от групата изготвя информационен текст за своя обект. Обемът на текста да е 500 – 600 думи. За да бъдат с приблизително еднакъв обем всички текстове, групите трябва да работят с един и същи шрифт и една и съща големина на буквите. (Може да се помърси съдействието на учител по информационни технологии.)
- 6** Картата с представените обекти се озаглавя „Отчества любезно“, което се изписва с подходящ шрифт или се апликира с изрязани разноцветни букви.

ФИНАЛ НА ПРОЕКТА:

- 1** В рамките на един или два учебни часа всяка група представя пред класа своя обект.
- 2** Учителят заедно с комисия от трима ученици поставят оценки на отделните групи.

- 3** Изготвената карта „Отчества любезно“ се поставя в класната стая или в коридора на подходящо място.

ДЖЕРАЛД ДАРЪЛ

„Моето семейство и други животни“

ДЖЕРАЛД ДАРЪЛ
(1925 – 1995)

Джералд Даръл е световноизвестен английски писател и природозащитник. Роден е през 1925 г. в Индия, която по това време е британска колония. След смъртта на баща му през 1928 г. семейството на Даръл заминава за Англия, а от 1935 г. до 1939 г. живее на гръцкия остров Корфу. Престоят на този слънчев остров вдъхновява Даръл да напише по-късно няколко автобиографични книги – „Моето семейство и други животни“, „Птици, животни и родници“ и „Градината на божествете“, в които детските му преживявания са разказани забавно и с типично английското чувство за хумор. Тъй като на Корфу няма училище, което малкият Джери да посещава, неколцина приятели на брат му Лорънс се заемат с домашното му обучение. Почти всичко, което момчето научава, е не от учебници и книги, а от изследването на природата, опознаването на животните и техните навици. Джери често прибира различни животни върху и ги отглежда като домашни лобимци – скорпиони, костенурки, сови, гълъби, свраки и др.

Любовта към животните бележи целия живот на Джералд Даръл. Той работи за няколко зоопарка във Великобритания, като организира експедиции в Африка и Южна Америка, за да събира животни за тях. Разочарован от условията, при които се отглеждат животните, през 1959 г. създава „Парк на дивата природа“ на остров Джърси в Ламанша, който по-късно прераства в „Тръст¹ за опазване на дивата природа“. Той е специализиран в отглеждането и опазването на редки и застрашени от изчезване животински видове. Днес има представителства в 18 страни по света и се бори за опазване на природата и създаване на условия за защита на животните.

Джералд Даръл е автор на много книги, в които описва своите срещи с дивата природа по изключително забавен начин. Но във всички тях той споделя и безкрайното си уважение към правото на всяко живо същество да живее свободно и в естествената си среда.

Едно от най-важните му послания към хората е да опазват природата и да уважават живота във всичките му форми. Той призовава хората да се ангажират със съхраняването на живота на нашата планета: „Животните са огромно мнозинство, което няма право на глас и може да оцелее единствено с нашата помощ“.

Освен със своите книги Джералд Даръл възпитава любов към природата и с многобройните си предавания за животните и с филмите, които прави по време на експедициите си.

Цитати от Джералд Даръл за живота му на Корфу:

„Моето детство в Корфу оформи живота ми. Ако имах дарбата на Мерлин, щях да подаря на всяко дете моето детство.“

„Истински щастливо и огърно от слънчево детство.“

Скулптура на Джералд Даръл, остров Джърси

РЕЧНИК

1. **тръст** – обединение на няколко организации в една с общо управление

„Тръст „Даръл“ за опазване на дивата природа“ на остров Джърси, създаден през 1959 г. от Джералд Даръл

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Какъв е по народност Джералд Даръл?
- 2 Къде е роден Джералд Даръл?
- 3 Кои са първите учители на Джералд Даръл?
- 4 Откъде черпи първите си знания малкият Джералд Даръл?
- 5 Каква е основната задача на „Тръста за опазване на дивата природа“, създаден от Джералд Даръл?
- 6 Какви са другите занимания на Джералд Даръл освен писането на романи?
- 7 Потърсете в интернет информация за застрашено животно. Представете събраната информация пред класа.

ДА СИ ПРИПОМНИМ

1. Къде прекарва Джералд Даръл четири години от детството си?
2. Какво е отношението му към животните?
3. Каква е ролята на семейството му в неговия живот?

МОЕТО СЕМЕЙСТВО И ДРУГИ ЖИВОТНИ (роман)

БЪЧВА СЪС ЗНАНИЯ (IV глава, със съкращения)

Едва се бяхме настанили в ягодовочервената вила и мама реши, че подивявам и че е необходимо да получа някакво образование. Но кой беше начинът да се осъществи това на един отдалечен гърбик остров? Както обикновено, когато изникнеше някой въпрос, цялото семейство се хвърляше с въодушевление да търси решението му. Всеки си имаше собствена представа кое е най-доброто за мене, затова всеки разговор за бъдещето ми като цяло се превръщаше в таъкъв разпален спор, че обикновено водеше до бъркотия.

- Има време да се образова – казваше Лесли. – В края на краишата нали знае да чете? Мога да го науча да стреля, а ако купим лодка, ще го науча и да гребе.

- Но, миличък, това няма да му е от голяма полза по-късно – подчертаваше мама и разсейно добавяше: – Освен ако не отиде, да речем, в търговския флот.

- Смятам, че е задължително да се научи да танцува – казваше Марго. – Иначе ще израсне като тези ужасни дангалаци с отрязани езици.

- Да, миличка, но с това можем да почакаме. Джери трябва да получи някаква основа в неща като математика, френски... Пък и правоописът му е отвратителен.

- Литература! – казваше убедено Лари. – Това му трябва. Добра, солидна основа по литература. Останалото ще го даде от сама себе си. Насърчавах го да прочете някои хубави книги. [...]

- Джери има нужда единствено от здравословен живот на открыто. Ако се научи да стреля и да управлява лодка... – започна отново Лесли.

- О, престани да проповядваш като епукон¹... Още малко, и ще му препоръчаш хладни бани! – прекъсна го Лари.

- Грешката ти е там, че като изпаднеш в някое от проклетите си настроения, смяташ всяко свое хрумване за възможно най-доброто и отказваш дори да изслуша чуждите гледни точки.

- Твоята гледна точка е толкова ограничена, че едва ли можеш да очакваш да те изслушам.

- Е, престанете, няма смисъл да се караме – намеси се мама.

- Защо? Лари е страшно неразумен.

Представете на семейството
на Джери за образованието.

Различията във възгледите и
споровете.

РЕЧНИК

1. **епукон** – висше християнско духовно лице.

- Виж го ти! – възмутя се Лари. – Ако искаш да знаеш, аз съм най-разумният член на това семейство!

- Миличък, разбери, каранициите ви не има да решат въпроса. Според мен имаме нужда от човек, който да преподава на Джери и да развиба интересите му.

- Изглежда, че Джери има само един интерес – каза с горчивина Лари. – Някаква ужасна страсть да запълва времето си със зверове. Не смятам, че трябва да бъде насыщаван в това. В живота и бездруго има толкова опасности... Тази сутрин например исках да си запаля цигара и една огромна земна пчела излетя от кибритената кутия...

- А в моята имаше скакалец – каза мрачно Лесли.

- Да, смятам, че трябва да се сложи край на това – каза Марго. – Намерих един отвратителен буркан с разни извиращи се неща, и то не дружаде, а на тоалетната си масичка.

- Клетото дете не го прави умишлено – взе да ги успокоява мама. – Толкова се интересува от тези неща!

- Нямам нищо против да ме нападат земни пчели, ако имаше смисъл – изтъкна Лари. – Но това е просто някакъв период. До четири-петестата си година ще престане да се занимава с животни.

- Джери е в този период от живота си възраст на насам – каза мама. – И никакви признания не дава, че ще престане някога.

- Е, в случай че настояваш да се напътчи с безполезна информация, предполагам, че Джордж може да се опита да го обучава – каза Лари.

- Това се казва щастливо хрумване – каза доволно мама. – Би ли отишъл при него? Мисля, че колкото по-скоро започне Джери, толкова по-добре.

Стоях в здрава под отворения прозорец, прегърнал рунтавия врат на Роджър, и слушах с интерес, в който бе примесено и възмущение, семейното обсъждане на събата ми. Когато решението беше взето, зачудих се малко кой е Джордж и защо да е толкова необходимо да вземам уроци. Но сумракът бе натежал от аромата на цветя, а маслиновите горички изглеждаха черни, тайнствени и привлекателни. Забравих за непосредствената опасност – че се готвят да ме образуват – и се отпраших с Роджър из гъстия къбинак на лов за светулки.

Омкрих, че Джордж е стар приятел на Лари, дошъл на остров Корфу, за да пише. В това нямаше нищо необикновено, защото по време познатите на Лари бяха все писатели, поети или художници. Нещо повече – на Джордж дължахме изването си в Корфу – написаните от него хвалебствени писма за острова бяха убедили Лари, че това е единственото място, където можем да живеем. Сега Джордж трябваше да изкупи прибързаността си.

Той доиде до вилата, за да разговаря за моето образование с мама, и ни запознаха. Гледахме се с подозрение. Джордж беше много висок и невероятно слаб човек, който се движеше със странните отсечени движения на марionетка². Мъртвешки изпитото му лице бе отчасти прикрито от плавно изостряща се кестенява брада и огромни очила с рамка от черупка на костенурка. Имаше дълбок и меланхоличен глас и сухо и саркастично чувство за хумор. Когато кажеше нещо смешно, усмиваше се доволно в брадата си, хитро като лисица, без изобщо да се интересува как реагират другите.

Джордж прие сериозно задачата да ме обучава. Фактът, че на ос-

Разбирането на Джери за образоването.

РЕЧНИК

2. марионетка – вид кукла за куклен театър, задвижвана с конци.

Методите на Джордж за преподаване.

трова нямаше учебници, не представляваше пречка за него: просто прерови библиотеката си и в определения ден се появи въоръжен с твърде необичайно подбрани томове. Печално и търпеливо той ми преподаваше основите на географията по картиите в края на едно старо издание на популярната Пиърсова енциклопедия; английски – по книги, включващи времето от Уайлд³ до Гибън⁴; френски – от дебелата и вълнуваща книга „Le Petit Larousse“⁵, и математика – по памет. От моя гледна точка обаче най-важното нещо беше, че посветихме част от времето си на естествената история и Джордж педантично и внимателно ме научи как да наблюдавам и как да записвам наблюденията си в дневник. Мигновено ентузиазираният ми, но случаен интерес към природата беше фокусиран и открих, че като си водя записи, научавам и запомня много повече. Единствените сумрини, в които не закъснявах за уроците, бяха, когато се занимавахме с естествена история.

Всяка сумрин в девет часа Джордж се появяваше с наперена походка откъм маслиновите горички, облечен с къси панталони, по сандали, на главата с огромна сламена шапка с оръфани краища, сграбчил под мишиница куп книги и размахал енергично бастун в свободната си ръка.

– Добро утро. Ученикът трескаво очаква учителя, надявам се? – поздравяващ ме той с мрачна усмивка.

В малката всекидневна на вилата капаците бяха пуснати, за да не влиза слънце, и в зеления сумрак Джордж се извисяваше над масата, като методично подреждаше книгите. Пияни от горещината муhi пълзяха бавно по стените или хвърчаха унесено из стаята, като жужаха сънливо. Отвън цикадите приветстваха новия ден с възторжения си писък.

– Така, така... – мърмореше Джордж и прекарваше дългия си показващ по внимателно изготвената програма. – Да, да... математика. Ако не се лъжа, занимахме се с херкулесовската задача да установим колко време е необходимо на шестима души да издигнат една стена, ако трима души я издигат за една седмица. Струва ми се, че отвелихме на този въпрос почти толкова време, колкото е било необходимо за построяването на стената. Както и да е. Нека препашем саби и отново влезем в бой. Може би формата на задачата те смущава, а? Да видим дали не можем да я направим по-занимателна...

Той свеждаше замислено поглед над темперацката с упражнения и подръпваше брадата си. После изписваше условието по нов начин с едрия си ясен почерк.

– Ако две гъсеници излягат за една седмица осем листа, за колко време четири гъсеници ще излягат същия брой листа? Хайде, заеми се с това.

Докато аз се борех с явно неподлежашата на решаване задача за апетита на гъсениците, Джордж си намираше друго занимание. Той отлично се фехтуваше, а същевременно се бе заел да изучи някои от местните селски танци, към които имаше страст. Затова, докато чакаше да направя сбора, обикаляше из сумрака на стаята и упражняваше позиции от фехтовката или сложни танцови стъпки – навик, който ме разсеяваше, да не кажа нещо повече, и на който винаги отдавам неспособността си да се справям с математиката. Дори сега, ако сложите пред очите ми една проста сметка, тя веднага извиква спомена за дългурестото мяло на Джордж, което се поклаща и върти

Математиката.

РЕЧНИК

3. Английски писател (1856 – 1900).
4. Английски писател, археолог и историк (1901 – 1935).
5. Енциклопедия на името на френския лексикограф Ларус, издавана от 1852 г. насам.

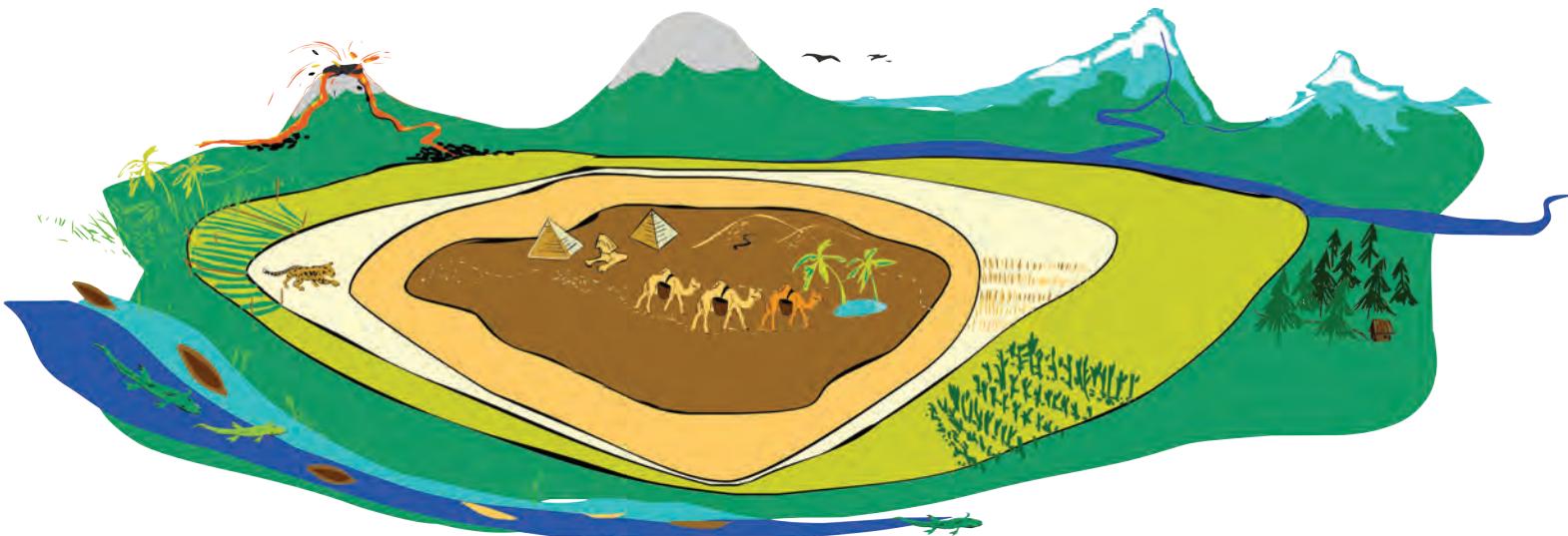

из слабо осветената стая. Той пригласяше на танцовите си упражнения с плътно и фалшиво тананикане, наподобяващо кошер с обезумели пчели.

- Там-татам-татам... ма-ра-ра-ра-там-та ра... левият крак отгоре... три стъпки надясно... там-татамтатам-рарам... назад, завъртане, приклъкване, изправяне... тири-рира-на-ла... – бърмчеше гласът му, а той крачеше и правеше пируети като тъжен жерав. После внезапно тананикането спираше, погледът му ставаше твърг като стомана и той заставаше в положение на отбрана, като насочваше въображаемата шпага към въображаемия враг. Очите му се присвиаха, очилата блъсваха и той помиташе противника си назад през цялата стая, като ловко избягваше мебелите. Когато притиснеше врага в ъгъла, Джордж започваше да подскача и да се върти около него, подвижен като оса – пронизваше го, пробождаше го, отстъпваше и нападаше. Почти виждах блъсъка на стоманата. После изваше заключителният миг – светкавичното движение нагоре и настрани, с което приклещваше оръжието на противника и умело го избиваше на една страна, след това бързо изтегляше шпагата си и с точен удар я забиваше право в сърцето на врага. През цялото това време аз го наблюдавах, без да мога да откъсна очи, забравил за тетрагдата пред мене. Математиката не беше от предметите, в които имахме успех.

По география имахме по-голям напредък, защото Джордж съумяваше да пригаде по-зоологична окраска на уроците. Рисувахме гигантски карти с на гъннати планини, а после попълвахме най-интересните места, като правехме и рисунки на по-вълнуващата фауна, която се намира там. Така за мене най-важните продукти на Цейлон бяха тапирите и чаят; на Индия – тигрите и оризът; на Австралия – кенгуруто и овцете; а сините извити течения, които рисувахме през океаните, носеха китове, албатроси, пингвини и моржове, както и урагани, попътни ветрове, хубаво и лошо време. Картиите ни бяха произведение на изкуството. Главните вулкани изригваха такива огньове и искри, че човек се боеше да не би да подпалят континентите; световните планински вериги бяха толкова сини и бели от ледове и сняг, че ни побиваха тръпки само като ги погледнеме. В кафявите ни, напоени със слънце пустини имаше купища гърбести камили и пирамиди; прокрадващите се ягуари, гъвкавите змии и начумерените горили с мъка си пробиваха път през гъсти и пищни тропически гори, а по края им мършави туземци лениво изсичаха нарисуваните дървета и

Geографията.

разчестваха полянки – явно с цел там с несигурни букви да бъде изписано „кафе“ или например „зърнени храни“. Реките ни бяха широки, сини като незабравки, целите в лунички от канутата и крокодили. Океаните ни бяха всичко друго, но не и празни – там, където не бяха разбушувани от яростните бури или не бяха събрали води за някоя будеща страх приливна вълна, надвиснала над отдалечен и покрим с недорасли палми остров, те бяха пълни с живот. Добродушни китове позволяваха на непригодени за плаване галеони, въоръжени с гора от харпуни, да ги преследват неумолимо; лобезни октоподи с невинен вид нежно прегръщаха малки лодки с пипалата си; китайски джонки с жълтеникав екипаж бяха следвани от опасни, страшно озъбени акули, а облечени с кожа ескимоси гонеха стада тълсти моржове през ледените полета, гъсто населени с полярни мечки и пингвини. Това бяха карти, които имаха свой живот, карти, които човек може да изучава, да не одобрява или да внася поправки; накрамко – карти, които наистина имат смисъл.

Историята.

Онумите ни с историята отначало не бяха особено успешни, докато Джордж не откри, че като добавя за гарнитура множество противни факти със зоологическа окраска и ги поръсва с напълно страннични подробности, успява да ме заинтересува. Така аз станах специалист по някои исторически данни, които, доколкото зная, дотогава не са били установявани. Затаил дъх, урок след урок следях пътя на Анибал през Алпите. Причината, поради която той извършваше такъв подвиг, и това, което възнамеряваше да прави, когато ги прекоси, бяха подробности, които почти не ме засягаха. Нищо подобно – интересът ми към тази според мене лошо замислена експедиция се криеше във факта, че знаех по име абсолютно всеки слон. Знаех също, че Анибал е отделил специален човек не само да храни животните, но да им раздава мехове с топла вода, когато времето се застуди. Този интересен факт явно се беше изпълзнал на по-сериозните истории. Друго, което повечето исторически книги почти никога не споменават, е, че първите думи на Колумб, когато стъпил на американския бряг, са били: „Боже господи! Погледнете – ягуар!“. Възможно ли е при такова въведение човек да не изпита интерес към историческите събития по земята? И така, Джордж, затрудняван от неподходящите книги и неподатливия ученик, се стремеше да направи преподаването си интересно и времето на уроците минаваше незабелязано.

Роджър.

Роджър, естествено, смяташе, че само си губя сумрините. Той оба-

че не ме изостави, а спеше под масата, докато се преборваш със задълженията си. От време на време, ако трябваше да взема някоя книга, той се събуждаше, ставаше, отърсваше се, широко се прозяваше и за въртеше опашка. После, като видеше, че се връщам на масата, ушиме му кломбаха и той тежко се упътваше към своя кът и се просваше на нога с примирен вид. Джордж нямаше нищо против Роджър да стои в стаята, защото кучето се държеше добре и не ме разсеиваше. Понякога, ако спеше много дълбоко и дочуеше лая на селски кучета, Роджър се сенваше и започваше да ръмжи яростно, преди да усети къде се намира. После видигаше засрамено очи към лицата ни, на които бе изписано неодобрение, започваше да мърда опашка и оглеждаше глупаво стаята. [...]

По време на уроците при мене остана единствено Роджър. Вярно е, че ми действаше успокояващо да мога да си опирам краката на огромното покрито с козина мяло, докато превземах с абордаж някоя задача, но дори тогава се съсредоточавах с усилие, защото слънцето се процеждаше през канапите, превръщаше масата и нога в тигрова кожа и ми напомняше за всичко друго, с което можех да се занимавам.

Заобикаляха ме обширните безладни маслинови горички, в които отекваха гласовете на цикадите, обраслите с мъх каменни стени, превръщащи лозята на стъпала, където тичаха шарени гущери, миртовите храсталаци, гъмжащи от насекоми и тревистите синори, изкоито нееха ята ослепително ярки щиглеци и пърхаха сред магарешките бодили от цвет на цвет.

Като разбра това, Джордж разумно въведе нова система – уроци срещ природата. Някои сутрини пристигаше с голяма мъхеста кърпа и вдамата се отправяхме през маслиновите горички нагоре по пътя, наподобявящ килим от бяло кадифе под слоя прах. После се отклонявахме по една козя пътека, която минаваше по билото на неголеми скали, докато стигнеме до усамотено заливче във формата на полумесец, заобиколено от цвета бял пясък. Там имаше горичка от закърнели маслинови дръвчета, които хвърляха приятна сянка. От върха на малката скала водата в залива изглеждаше неподвижна и прозрачна и трудно можеше да повярваш, че това е наистина вода. Рибите бавно се носеха над набраздения от вълните пясък, сякаш бяха замрели във въздуха, а през шестте фута дълбока чиста вода се виждаха камъни, на които актиниите повдигаха нежните си разноцветни пипала, и се движеха ракета – пустинници, помъкнали своите приличащи на пумпали къщи.

Събличахме се под маслиновите дървета, нагазвяхме в топлата, бистра вода и се отпускахме по корем над камъните и храстите от водорасли, като от време на време се гмуркахме, за да извадим на повърхността нещо, което привлечеше погледа ни: някоя по-ярка муда или рак – пустинник с огромни размери, понесъл актиния на черупката си, като шапчица с розово цвете. Тук-там по песъчливото дъно растяха на ребровидни лехи черни лентовидни водорасли и сред тези водорасли живееха морските красавици⁷. Както газехме и гледахме надолу, виждахме дъното под лъскавите тесни листенца на зелените и черни водорасли, които растяха редом и се преплитаха, а ние висяхме отгоре като ястrebи, замрели неподвижно във въздуха над непозната гориста местност. В празните пространства между водораслите лежаха морските красавици – може би най-грозните представители

Новата мемодуга на
Джордж.

РЕЧНИК

6. Мярка за дължина (30,48 см).
7. Бодлокожи, наричани още „трепанги“.

на тази фауна. Дълги около шест инча⁸, те изглеждат точно като гигантски наденици, направени от дебела кафява месесста кожа – неоформени примитивни гадинки, които лежат неподвижно, преобръщат се лениво от морското вълнение, всмукват вода през единия си край и я изпускат през другия. Някъде вътре в наденицата микроскопичният растителен и животински свят се прецежда и преминава в простия механизъм на стомаха. Никой не би казал, че морските краставици водят интересен живот. Те глупаво се въргалат по пясъка и всмукват вода с еднообразна последователност. Трудно е да повярва човек, че тези охранени същества могат някак да се защитават или че може да им се наложи да се защитават, но всъщност те притежават необичаен метод да показват своето недоволство. Избадиш ли ги навън, изстрелят струя вода от единия си край, и то явно без да направят мускулите си. Точно тази тяхна прилика с „воден пистолет“ ни подсказа да измислим една игра. Всеки се въоръжаваше с краставица и стреляхме, като отбелязвахме как и къде водната струя стига морската повърхност. После се премествахме на това място и този, който откриеше най-много морска фауна там, печелеше по точки. Понякога, както във всяка игра, страсти се разгаряха, отправяхме си взмутени обвинения в лъжа и се препирахме. Точно тогава отрияхме, че морските краставици са удобно оръжие срещу врага. След като използвахме услугите на надениците, ние винаги отивахме с плуване към дълбокото и ги връщахме във водорасловите гори. Следващия път, когато се гмурнехме, ги намирахме точно там, може би гори в същото положение, в което ги бяхме оставили – кромко търкаляни напред-назад от вълните.

След като изчерпехме възможностите на морските краставици, започвахме да търсим нови раковини за моята сбирка или разговаряхме надълго и нашироко за друга фауна, която намерехме, докато Джордж изведнъж проумяваше, че всичко това, макар и твърде приятно, евва ли може да се приеме за образование в точния смисъл на думата, затова се връщахме към плитчините и лягахме там. Тогава урокът продължаваше, а ятата дребни рибки се събраха около нас и леко се опуштаха да захапят краката ни.

– Значи така, френската и британската флота бавно се приближавали, за да поведат морска битка от решаващо значение за войната. Когато врагът бил забелязан, Нелсън⁹ бил на мостика и наблюдавал птиците през телескопа... Вече бил предупреден за приближаването на французите от една дружелюбна чайка... Какво?... Ами, струва ми се, че е била голяма черногърба чайка... И корабите започнали да маневрират, да обикалят един около друг... Естествено, по онова време не можели да се движат бързо, всичко ставало с платна... Нямало мотори... Не, и външни мотори не е имало. Британските моряци малко се тревожели, защото французите им изглеждали много силни, но когато видели, че Нелсън ни най-малко не се вълнува от това и че седи на мостика и слага етикети на колекцията си от птичи яйца, решили, че наистина няма от какво да се боят... [...]

– ...И отнесли Нелсън долу колкото се може по-бързо, за да не разбере никой от екипажа, че е улучен... Бил смъртоносно ранен, останал да лежи в трълома и докато битката на палубата все още бушувала, той прошепнал последните си слова: „Целуни ме, Харди!“. А после издъхнал... Какво? А, га. Ами той вече бил казал на Харди, че ако се

Нестандартният метод за привличане на интерес към историята.

РЕЧНИК

8. Мярка за дължина (2,6 см).
9. Адмирал Нелсън (1758 – 1805 г.)
командвал английския флот в битката срещу френския флот при нос Трафалгар през 1805 г.

случи нещо с него, може да задържи сбирката с яйцата... Да... Макар че Англия изгубила най-добрия си моряк, битката била спечелена и това имало дългогодишни последствия за Европа...

Някоя избеляла от слънцето лодка прекосяваше залива, карана от застнал на кърмата почернял рибар с окъсани панталони, който въртеше във водата гребло, подобно на рибешка опашка. Той лениво вдигаше ръка за поздрав и по неподвижната синя повърхност се донасяше жалостивото проскърцване на въртящото се гребло и мекият плясък от потапянето му в морето.

Преведа от английски Огнана Иванова

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Как си представя всеки от семейството образованietо на Джери? Какво трябва да научи той според: Лесли; Марго; майката; Лари?
- 2 Какво според вас определя представата на всеки от семейството за образованietо на Джери?
- 3 Как възприема самият Джери намерението на семейството си да се заемат с образованietо му?
- 4 От какво единствено се интересува Джери? Коя е голямата му страсть?
- 5 Кой от семейството разбира най-добре любовта на Джери към животните? Потърсете в текста и докажете.
- 6 Как протича обучението на Джери при Джордж? Какви предмети изучава и как изучава всеки предмет?
- 7 Джордж използва интереса на Джери към животните при преподаването на останалите предмети. Открийте в текста и прочетете как успява да го заинтересува с предмети като география и история.
- 8 Как оценявате начина, по който Джордж преподава история? Според вас допустимо ли е да се включват несъществуващи факти и герои, за да се привлече интересът на едно момче към този предмет?
- 9 Кой е най-трудният предмет за Джери?
- 10 Кои са любимите му уроци? Къде се провеждат те?
- 11 Джордж води Джери да учат сред природата. Какво е отношението ви към подобен начин на преподаване?
- 12 Как се отнася Джери към кучето си Роджър? Потърсете в текста доказателства, че той го възприема не като домашен любимец, а като приятел и член на семейството, като мислещо и разбиращо същество.
- 13 Как разбирате заглавието на романа „Моето семейство и други животни“? Помислете върху думите „семейство“ и „животни“ и се опитайте да откриете смисъла, вложен от автора.

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

Романът „Moето семейство и други животни“ е издаден през 1956 г. Джералд Даръл отбележава в предговора му: „Първоначално възнамерявах книгата да представява леко носталгично описание на флората и фауната на острова, но направих фатална грешка, защото още на първите няколко страници въведох и моето семейство.“

Романът е автобиографичен. Думата *автобиография* е с гръцки произход и е съставена от думите *авто* (свой, собствен), *био* (живот) и *графо* (пиша, описвам).

● ГЕРОИТЕ В РОМАНА

Джери е десетгодишно момче, което пристига да живее на гръцкия остров Корфу със семейството си. Тук той разполага със свобода, за каквато мечтае всяко дете. Момчето изпитва любов и изследователски интерес към животинския свят. Цялото му внимание е погълнато от животните и може с часове да обикаля из острова, за да ги открива и опознава. Джери има изключителния шанс да живее близо до природата и да получава знания и опит директно от наблюденията и преживяванията си. Макар че никой от близките му не споделя неговата страсть, те я приемат. Увлечението му е толкова силно, че е трудно да бъде събуден интересът му към други области на знанието – история, география, литература, граматика и математика. Но Джери има шанс да срещне Джордж, който става негов учител и умело използва любовта му към животните, за да предизвика любопитството му към другите науки.

Семейството на Джери е много интересно – той има по-големи двама братя и сестра. Всеки от тях следва някаква своя страсть, на която е подчинил живота си – брат му Лари е писател, който посвещава цялото си време на писането; Лесли обича лова, оръжията и стрелбата, а Марго, като истинска тийнейджърка, е погълната от грижи за красотата си. Споровете, противоречията и кавгите между тях са постоянни, както е обикновено между децата в едно семейство. Голямата роля на майката е не просто да се грижи за тях, но с много любов и търпение да постига разбирателство помежду им, да изглежда конфликтите им, да ги накара да приемат другите. Отношенията им са описани увлекателно и с изключително чувство за хumor.

Приятелите на семейството са важна част от живота на Джери. Те са образовани и интелигентни хора. Мнозина от тях стават домашни учители на момчето в различни периоди от

престоя му на Корфу. Повечето се отнасят с разбиране и уважение към детския му интерес към животните и му помагат да разшири знанията си, да ги систематизира и прилага.

Животните, описани в романа, са представени като герои, които имат свои индивидуални характеристики и качества. Всяко животно, попаднало в дома на Джери, получава име, внимание, грижи и обич като член на семейството. Кучето Роджър е най-добрият приятел на момчето. Джери го възприема като мислещо и разбиращо същество, което споделя неговите интереси, участва в неговите приключения, подкрепя решенията му. Той е убеден, че Роджър има свое отношение и към домашното му обучение: „Роджър, естествено, смяташе, че само си губя сутрините“.

Всички животни в романа са равнопоставени на хората, защото за момчето те са част от един свят, в който всеки живот е важен и ценен.

● ЗАГЛАВИЕТО НА РОМАНА

Еднаквото отношение, което Джералд Даръл има към хората и животните, обяснява и избора на заглавието на романа – „Moето семейство и други животни“. Животните, които отглежда, са част от семейството му, а членовете на семейството му са равнопоставени с животните. За него животните и хората имат еднакви права на Земята и всички са част от голямото чудо на планетата ни, наречено живот.

● ВРЕМЕТО В РОМАНА

Джералд Даръл прекарва четири години от живота си на остров Корфу – между десетата и четиринайсетата си година. И макар че конкретното историческо време е периодът 1935 – 1939 г., романът внушава представата, която има всяко дете за безкрайността на времето: „Постепенно магията на острова се спуска над нас, леко и полепващо като цветен прашец. Всеки ден имаше своето спокойствие и безвремие и ти се приискава никога да не съврши“.

● ПРОСТРАНСТВОТО В РОМАНА

Действието в романа се развива на остров Корфу, чиито брегове се мият от три морета – Йонийско, Адриатическо и Средиземно. Той е населен със сърдечни и добри хора, водите и маслиновите му горички са пълни с всякакви животни, предлага топло и слънчево време. Той дава на момчето достатъчно приключения и преживявания, които изпълват детството, а по-късно – и романите му.

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. За Лесли образованието е Джери да се научи да стреля и да управлява лодка, за Лари – да придобие навика да чете, за Марго – да се научи да танцува, за майката – да научи математика, френски и да подобри правописа си, а за самия Джери – опасност да изгуби свободното си време.

- Какво е за вас образованието? Кое е най-важното, което трябва да научите? Запишете своя отговор в тетрадките си.
- Направете анкета с вашите близки, като им зададете въпроса какво според тях е най-важно за образованието ви и какво очакват от вас да научите. Запишете отговорите им в тетрадките си.

2. Джери и учителят му Джордж често провеждат уроците си на морския бряг, състезават се и играят.

- Как се отнасяте към идеята игрите да се използват в процеса на обучение? Изложете отговора си в текст от 4 – 5 изречения.
- Къде според вас е подходящо да се проведе урок по история – например за траките, за да ви е по-интересно?

3. Прочетете откъса: „По география имахме по-голям напредък, защото Джордж съумяваше да приладе по-зоологична окраска на уроците. Рисувахме гигантски карти с нагънати планини, а после попълвахме най-интересните места, като правехме и рисунки на по-вълнуващата фауна, която се намира там. Така за мене най-важните продукти на Цейлон бяха тапири и чаят; на Индия – тигрите и оризът; на Австралия – кенгуруто и овцете; а сините извити течения, които рисувахме през океаните, носеха китове, албатроси, пингвини и моржове...“.

- Заменете подчертаните названия на животни с названия на предмети, така че текстът да отразява вашите интереси към определена област.

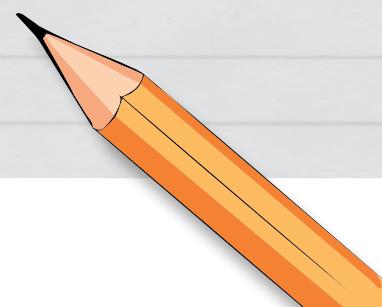
4. Запишете в тетрадките си пример от текста как невинаги включването на темата за животните помага на Джери при справянето с трудните за него предмети.

5. Джери с часове и дни може да наблюдава животните – мравки, скорпиони, птици и др., за да опознава живота, навиците и характерите им.

- Разкажете каква е вашата голяма страсть. Какво ви е най-интересно да правите? Имате ли свободата да го правите и подкрепата на близките си?

6. Най-добрият приятел на Джери е кучето му Роджър. Джери го възприема като мислещо, разбиращо и съпричастно към интересите му същество.

- Ако имате приятел като Роджър, разкажете за него, за навиците му, за разходките и игрите заедно.
- Ако нямате такъв приятел, напишете текст, в който приведете поне три аргумента за ползата едно дете да има домашен любимец, за да убедите родителите си да ви вземат куче. Може да използвате като начало мисълта на Джералд Даръл: „Къщата не е дом, преди в нея да има куче“.

ИНТЕРНЕТ ПРОУЧВАНЕ

Джералд Даръл създава „Тръст за опазване на животната природа“. Негова емблема е птицата гого, избрана, за да напомня на хората, че са отговорни за изтребяването на този вид.

Днес Тръстът действа в 18 страни по целия свят, където са създадени над 200 специални места за отглеждане на застрашени от изчезване видове. Джералд Даръл казва: „*Тръстът не бе създен, за да държи животните само като пленници. Аз гледам на него като на резервоар – своеобразен Ноев ковчег, в който, надявам се, ще можем и занапред да отглеждаме и размножаваме най-застрашените животни. По този начин ние може би ще ги върнем някога по родните им места... Помнете, че животните и растенията нямат депутати в парламента, те не могат да пишат или да провеждат стачки; никой не се застъпва за тях освен нас, хората, които съществуваме заедно с тях в един свят, който не е само наша собственост.*“

- Проучете в интернет как животни и растения днес са застрашени от изчезване.

- Каква е ролята на хората за изчезването им – изсичане на гори, пресушаване на блатата, превръщане на територии в обработвани площи, замърсяване на реки и морета и т.н.

- Помислете и предложете какво може да се направи за опазването им.

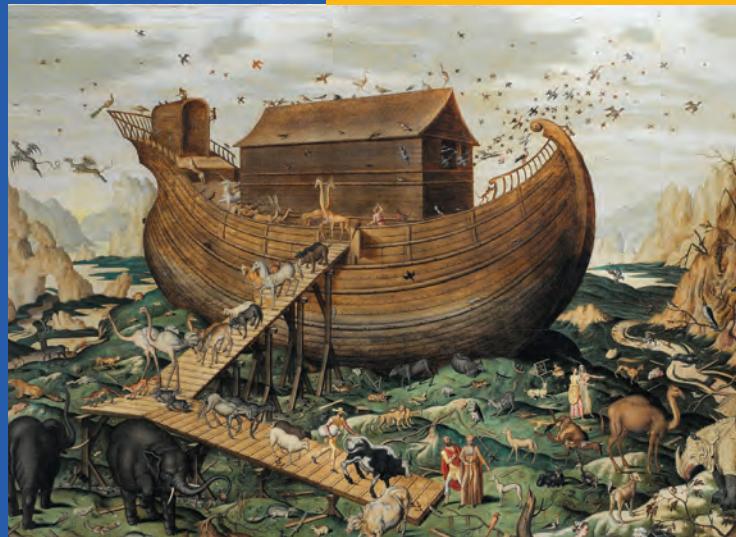
Статуи на птицата гого се намират на входовете на Тръста.

Пейзаж от Рая и товаренето на животните в Ноевия ковчег (1596 г.), худ. Ян Брюгел Стария

Ноев ковчег

Макар че се нарича „ковчег“, всъщност при Ноевия ковчег става дума за кораб. Според книгата Битие от Стария завет Бог поръчва на Ной да построи кораб, за да спаси себе си, семейството си и по една двойка от всички животни, тъй като ще унищожи света с потоп. Ной изпълнява Божията заповед и построява кораба, преди да настане потопът. След една година непрестанно плаване по водите корабът най-после стига до суши. Ной пуска от своя кораб гълъб, който се връща с маслинова клонка в човката си. Тогава Ной разбира, че земята е започнала да изсъхва. Той, семейството му и двойките животни излизат на сушия и дават новото начало на живота на Земята.

ОБОБЩЕНИЕ

„Хубава си, моя горо“ (Любен Каравелов)

- 1 Основното чувство в стихотворението е тъга по родината. Въпреки това стихотворението завършва с оптимизъм и с очакване за промяна – „живот се захваща“.
- 2 В стихотворението е отразено времето преди Освобождението, когато хиляди българи са принудени да живеят извън родината си и да страдат от раздялата с нея.
- 3 Гората в стихотворението е символ на цялата българска земя. В съзнанието на народа е мястото на свободата и красотата.

„Отечество любезно, как хубаво си ти!“ (Иван Вазов)

- 1 Основното чувство в творбата е на силна любов, която говорещият изпитва към своето отечество.
- 2 Стихотворението отразява времето малко след Освобождението, когато сънародниците на поета не ценят докрай неизмеримото богатство, което притежават – своето красivo отечество.

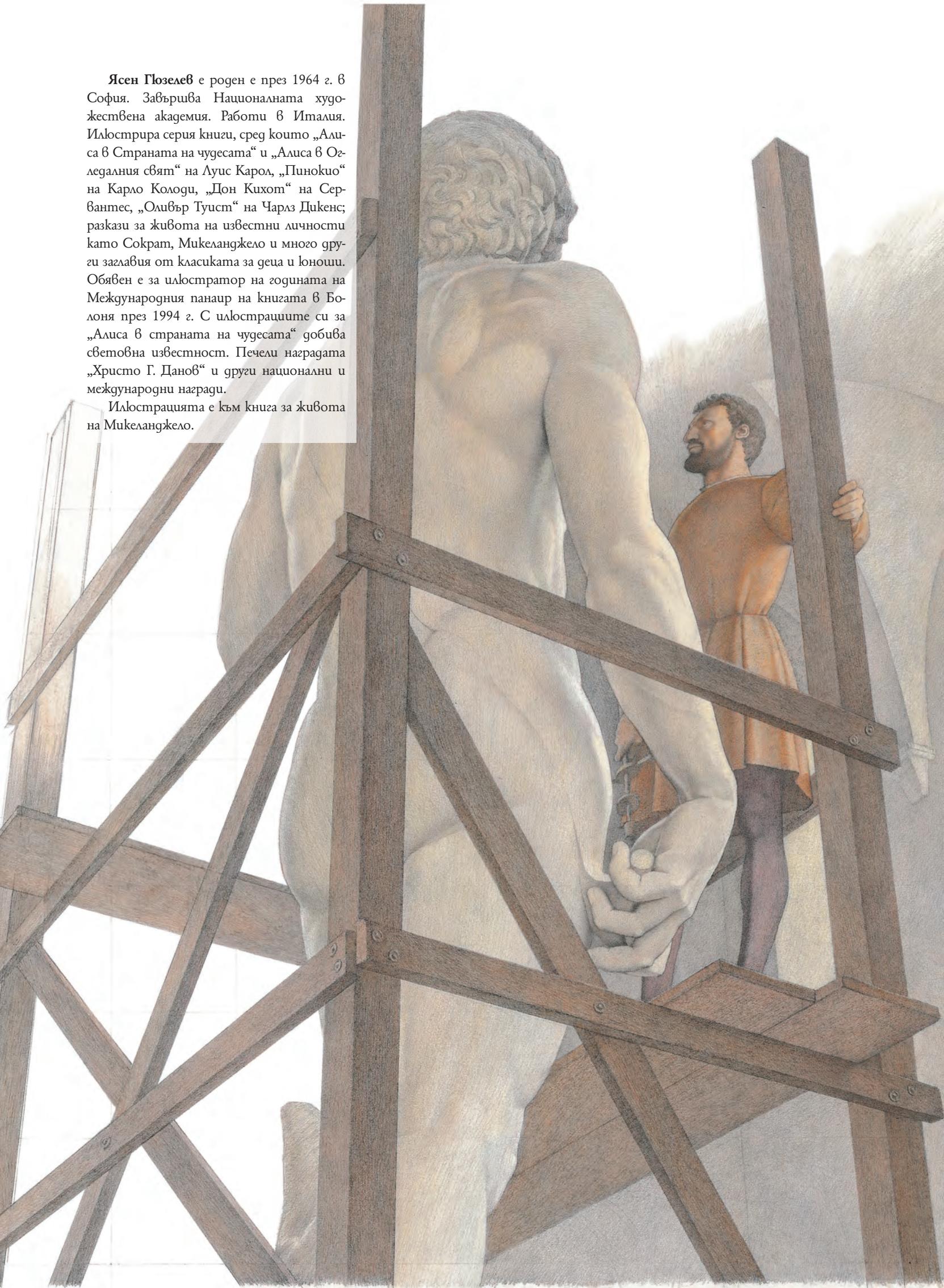
- 3 Поетът е изградил митологичен образ на отечеството, като го е сравnil с Раја. В последния стих на стихотворението лирическият говорител се обръща към отечеството с „майко“. Така е подчертана святата връзка между родината и нейния син.

„Моето семейство и други животни“ (Джералд Даръл)

- 1 Романът е автобиографичен.
- 2 Главният герой е Джери – десетгодишно момче, което пристига на гръцкия остров Корфу със семейството си. Момчето живее близо до природата и получава знания от преките си наблюдения и преживявания.
- 3 Приятелите на семейството са важна част от живота на Джери. Тъй като на острова няма училище, част от тях стават домашни учители на момчето. Повечето се отнасят с разбиране към любовта му към животните. Използват тази му страсть, за да провокират интереса му и към други науки.

Ясен Гюзелев е роден е през 1964 г. в София. Завърши Националната художествена академия. Работи в Италия. Илюстрира серия книги, сред които „Алиса в Страната на чудесата“ и „Алиса в Огледалния свят“ на Луис Карол, „Пинокио“ на Карло Колоди, „Дон Кихот“ на Сервантес, „Оливър Туист“ на Чарлз Дикенс; разкази за живота на известни личности като Сократ, Микеланджело и много други заглавия от класиката за деца и юноши. Обявен е за илюстратор на годината на Международния панаир на книгата в Бologna през 1994 г. С илюстрациите си за „Алиса в страната на чудесата“ добива световна известност. Печели наградата „Христо Г. Данов“ и други национални и международни награди.

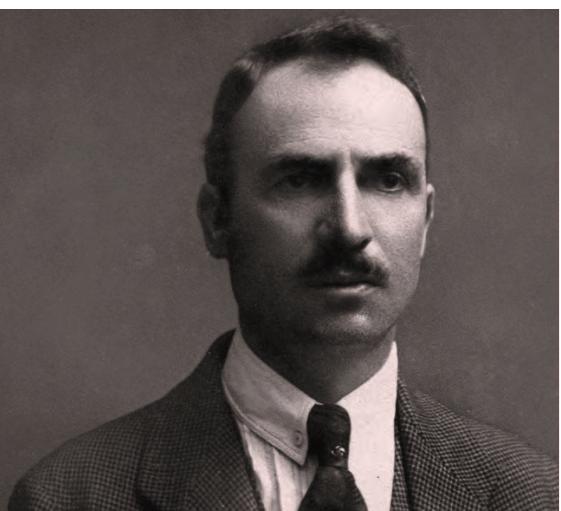
Илюстрацията е към книга за живота на Микеланджело.

ЧОВЕКЪТ И ИЗКУСТВОТО

ЕЛИН ПЕЛИН

„Косачи“

ЕЛИН ПЕЛИН
(1877 - 1949)

Байлово е родното село на големия български писател Елин Пелин. Намира се на 43 km източно от София, в западните гористи разклонения на Ихтиманска Средна гора. Основано е около 1815 г. от прајдято на Елин Пелин Кара Станю Иванов от село Пойбрене, Панагорско.

„Мойто родно село е разположено право срещу слънцето в едно красиво място, там, където Средна гора се отделя от нейната маќка Стара планина и се упътва на изток...“

Елин Пелин е псевдоним на българския писател **Димитър Иванов Стоянов**. Той е роден през 1877 г. – една година преди дълго чаканото Освобождение – в село Байлово, Софийско.

Елин Пелин е най-малкото, единствено дете в семейство, в което образоването е на особена почест. Бащата често се връщал с книги, купени от града, където продавал вар. В домашната библиотека на семейството се намирали книги като „Рибният буквар“, „Под игом“ и съчиненията на Христо Ботев и Атанас Каравелов. Иван Стоянов, по-известен като Йото Варджията, бил зидар, дърводелец, правел коли, керемиди и тухли. Но той бил и будна личност и образовал всичките си деца. Двама от синовете му завършват висше образование, а той със собствени средства отваря училище в дома си. По-късно Елин Пелин казва, че по това време баща му бил единственият грамотен човек в селото.

Елин Пелин завършва началното си образование в Байлово, а след това заминава да учи в София. По-късно (1892 - 1894) учи в Златица, Панагорище и Сливен, където завършва днешните пети и шести клас. През това време четенето е любимото му занимание, запознава се с българската и руската литература. Още от ученическите си години започва да пише стихотворения и разкази. Не завършва гимназия и през 1895 г. за кратко е учител в родното си село Байлово.

Голямата мечта на Елин Пелин е да стане художник и затова през 1896 г. кандидатства в Рисувалното училище (днес Художествената академия), но не е приемен. Връща се в Байлово, където през следващите деве години пише първите си сериозни произведения. От есента на 1899 г. се установява в София.

Подписва творбите си с различни псевдоними – Чичо Благолаж, Камен Шунков, Елчо, Пан, Пелинаш, Поручик, Мимо, Чер Чемер, Иван Коноприян, Горна Горчица, Катерина, Бокич, Слова. Ето какво споделя самият той за избора на псевдонима си Елин Пелин: „По това време пишеше г-н Т. Владайков под псевдоним Веселин. Тоя псевдоним ми се много харесваше и аз търсех да намеря някое подобно име, което да окончава на „ин“. По този начин се намъкнах на израза „Елин пелин“ от народната песен:

Елин пелин, зелен пелин,
що се, пелин, одоляваш
от вършеца до корена...

Родната къща на Елин Пелин в Байлово

Тоя израз ми хареса по своята звучност и оригиналност, още повече че съдържаше гори две окончания на „ин“. „Пелин“ вече знаех какво е, но това „елин“, колкото и да съм питал хората от народа и учени – филолози, не можах да науча що значи. Навсянко това е един безсмислен речитатив, който ритъмът на езика често предизвиква в народните наши приказка и песни – нещо като изразите „гаванка-маванка“, „пипер-минер“ и други подобни. (...)

Наистина, каква ли съдба щяха да имат моите писания, ако под тях се мъдреше моето човешко име Димитър Иванов?“ (Елин Пелин, Съчинения в шест тома, Том 6).

Елин Пелин издава списание „Селска разговорка“ през 1903 – 1904 г., но е принуден да го спре поради финансови затруднения. С помощта на проф. Иван Шишманов, министър на народното просвещение, е назначен като учител в Трета софийска гимназия. Няколко години работи като библиотекар в Университетската библиотека. През 1906 – 1907 г. заедно с поета Пейо Яворов заминава на специализация в Париж, Франция. След завръщането си работи като пазител на храмилището в Народната библиотека в София. Елин Пелин е първият уредник на къщата музей „Иван Вазов“, където работи до пенсионирането си (1924 – 1944).

През 1940 г. става член на Българската академия на науките (БАН) и председател на Съюза на българските писатели. Умира на 3 декември 1949 г. в София на 72-годишна възраст.

Паметникът на Елин Пелин в Байлово

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Кога е роден Елин Пелин? Какво голямо събитие от историята на България се случва по това време?
- 2 Колко са децата в семейството, в което е роден Елин Пелин?
- 3 С какви основни занимания бащата Иван Стоянов изхранва многолюдното си семейство?
- 4 Какво отличава бащата на Елин Пелин от останалите жители на Байлово?
- 5 Какви книги се намирали в домашната библиотека на Елин Пелин?
- 6 Какво устрои в собствения си дом Йото Вардджията? За какво говори това?
- 7 Какъв мечтае да стане Елин Пелин? Съдърва ли се мечтата му?
- 8 Как Елин Пелин избира псевдонима си?
- 9 Какво свързва Елин Пелин с къщата музея „Иван Вазов“?
- 10 Кое списание издава Елин Пелин?
- 11 Ако някога станете писател, какъв литературен псевдоним бихте си избрали?

ИНТЕРВЮ СЪС СИНА НА ЕЛИН ПЕЛИН - БОЯН ИВАНОВ

Kои са най-ярките ви спомени за Вашия баща?

Спомените са много. Извънредно много. Моят баща остава в моето съзнание като един изключителен човек. Като личност, като поведение, като морал, като отношение към семейството. Всичко, което си спомням за него, за мене е свято. Говорейки за него, аз сякаш влизам в някакъв храм. (...) Той имаше една непринудена сърдечност, имаше едно излъчване, една аура около него, която веднага правеше впечатление.

Как пишеше Елин Пелин?

Спомням си, че е имало случаи, когато мамко е казвал как през нощта, сънувайки или пък нещо му е хрумвало, той става, сяда на бърбото и започва да пише.

Как се отнасяше към написаното от него, към творбите си?

Той беше много взискателен към това, което пишеше. Винаги се стремеше да бъде направено както трябва, но същевременно творбата да не се лишава от първоначалния си импулс. Той казваше така: „Като препрочитам и виждам някои мои творби, си мисля, че бих могъл по-добре да кажа и да коригирам някои неща, но пък ми е особено приятно, че съм ги оставил така, защото тези „грешки“ правят написаното неповторимо, по-живо“.

Кой беше любимият му жанр?

Разбира се, късият разказ. Късият разказ е наистина един много труден жанр в литературата. И баща ми някак смяташе, че да напишеш един разказ в две или три странички, да кажеш нещо повече, отколкото се предполага, че би могло да кажеш, е наистина много трудно нещо. (...) Той се шегуваше, като казваше: „Много е важно, когато пишеш един разказ, да знаеш как да започнеш и особено как да го завършиш“.

Той имаше и гарбата да рисува, гарбата на художник. (...) Той гледаше на света и на нещата през очите и на писателя, и на художника.

Разказваше ли Елин Пелин за своето детство?

Да, често разказваше (...). Той много обичаше своето родно село Байлово. (...) Спомням си нещо интересно, което ще споделя. Веднъж при една от нашите екскурзии в Байлово той говореше за детството, за двора, как баща му му е подарявал книжки, какви неща му е казвала майка му и пр., и си спомням, че толкова се беше развлечувал, че почти се просълзи. И по едно време стана и както стояхме – хубава трева имаше на двора, – той приклекна, наведе се и целуна земята. И това се запечата в моето съзнание, няма да го забравя. Така, с просълзени очи.

Вие сте почти връстник на романа „Ян Бибиян“. Той излиза през 1933 г. – когато Вие сте на три години. Има ли връзка между Вашето име и името на героя?

Да, има. Аз съм Боян. Като всяко малко дете, съм се опитвал да кажа името си. Аз съм си казвал Ян Бибиян Боян. Това е дало повод на моя баща да назове така героя на романа. И ето, преди няколко дни вървя по улицата и чувам някой зад мене вика: „Ян Бибияне, Ян Бибияне!“. Обръщам се – една съседка. А тя ми казва: „Ян Бибияне. Моето внуче сега чете романа и много го харесва“.

Всекидневната в родната къща на Елин Пелин в Байлово

Известно е, че Елин Пелин спасява сърцето на Иван Вазов, което се пази в музея. Как се случва това?

Да, това е много интересен случай. Моят баща дълги години беше уредник на къщата музей „Иван Вазов“. То не е и случайно, защото още от детските си години той е имал някакво преклонение пред Вазов и е бил неговите произведения. Когато настъпват тези смутни времена и се говори, че може би има бомбардировки над София, моят баща е имал някакво предчувствие, че може би там ще стане нещо. Както и се случи. Падна бомба и къщата на Вазов изгоря. Искал е да евакуира най-ценните неща от музея. Тогава е търсил помощта на някои обществени институции, но никой не е откликал. И той с осъдните си средства наема камион и евакуира най-ценните неща, като сърцето и ръкописите, при свой познат в читалището в село Говедарци, Самоковско. Действително при бомбардировката падна бомба в музея. Тамко много тежко преживя това, но все пак бяха спасени реликви за българската култура и история. (Въzel B. Боянов)

ДА СИ ПРИПОМНИМ

ЧОВЕКЪТ И ИЗКУСТВОТО

1. Коя е голямата мечта на Елин Пелин?
2. Има ли връзка между мечтата на Елин Пелин и това, че той става писател? Разсъждавайте.
3. Според вас познава ли Елин Пелин живота на българския селянин? Аргументирайте отговора си.

КОСАЧИ

Описание на пейзажа.

Падна чудна лятна нош, прохладна и свежа. Безкрайното тракийско поле потъна в мрака, сякаш изчезна, и се предаде на дълбока почивка под монотонния напев на жаби и шурци. Мир и ведрина повея от дълбокото звездно небе. Земята отвори страстните си гърди и замря в наслада.

Марица тихо подплиснуващ мътните си води, пълни с удавници, и с лениво спокојствие се ширеше между тъмните брегове, обраснали с върби и ракумак. Влага и хладина лъжащ из тайнствените ѝ негра.

От ливадите край нея се обади ясен мъжки глас и потъна в тишината:

- Ан-дре-яя, Ан-дре-яя!

- Ида, и-дая! - отзова се друг отдалече. След малко светна огън. Бухнаха игриви пламъци. В тяхната слаба светлина, която се погъща от околния мрак, се мярнаха хора. Това бяха петима селяци от загорските краища, дошли с коси на рамо да търсят работа в далечна Тракия, дено тревите зреят по-рано.

Описание на Лазо.

Лазо, сух, slabичък момък, беше приклекнал до огъня и потикващ съчиките. Другите, убити в ямурлуци, бяха налягали около огъня, уморени гледаха играма на пламъка и мълчеха. Най-старият от тях, петдесетгодишен мъж, беше подпрял глава на жилестата си, гола до лакът ръка, тъмнобляскава като желязо, и пушеше замечтано. Срешу

Описание на Стамо.

Описание на Благолажка.

него лежеше Благолажът. Тои постоянно шаваше и се мъчеше да скрие краката си под късия ямурлук. Русите му чорлави мустаци взимаха половината от лицето му. Под големите му гъсти вежди играеха хитри и умни очи.

- Какво замълча, Благолаж? Карај де – каза му Лазо, който трупна съчки на огъня и легна.

Благолажът поглади бялото мъниче, което лежеше пред него на купче, шавна още веднаш и почна:

- Едно време, в някое си царство, имало една царска дъщеря... Тя била хубава, хубава, друга като нея нямало! Косата ѝ се влачела подире ѝ като копринена река и лъщяла като злато. Очите ѝ били черни като тая черна нощ и всеки, когото поглеждала, умирал от любов по нея.

- Ей! – въздъхна Лазо.

- Мълчи! – обадиха се другите.

- Много лъже – рече Лазо. Благолажът го погледна право в очите.

- Това е приказка, бе хлапе!

- Бабини деветини... измислици! – рече Лазо и някак нерешително и плахо се озърна в тъмнината, дято на няколко крачки от тях спокойно чонкаше из ракумака черният силует на магарето.

- Това е приказка, разбираш ли – рече твърдо Благолажът и настави: – Защо ти е истината? Да взема да ти разправям, да речем, за припавите гащи на дядо Тодор или за смачканата калимявка на дядо non? Или да ти разправям за нас, голи-голтаци, дято сме тръгнали, с косу на рамо и с просенник в торбата, да бием път цяла седмица до Тракия на косумба? Всичко това, приятелю, е истина. Ама защо ти е тая пуста истина?

- Ами тия чудновати работи, дято ми ги разправяш, защо ми са? – отговори Лазо.

- Чудновати, но хубави! Слушаш, слушаш и се забравяш... И токувиж, че чудноватото почва да ти се чини истина, потънеш в него и отидеш. Затова има приказки, затова са ги хората измислили. И песните са затова... да те измъкнат от истината, за да разбереш, че си човек.

И Благолажът продължи:

- Тая царска дъщеря била, знаете, огън! Три пъти се женила тя за

Приказката, която разказва Благолажка.

Какъв е смисълът от приказките според Благолажа.

За въздействието на чудото на приказките според Благолажа.

Приказката, разказана от Благолажа.

трима царски синове, и тримата още първата вечер умирали в ръцете ѝ, задушени от вълните на косата ѝ... Със самодивските си целувки тя като усойница змия изсмукала из устата им кърви, алени кърви, и ги пила...

Последните думи Благолажът произнесе остро и със стиснати члености, сякаш заби нож. Слушателите отговориха на този удар със страстни възклициания. Едно продължително и тежко сумтено неволно издаха гърдите. Лазо удари с юмрук земята и изпъшка:

- Бре, вешциата!

Унесени от приказката, другарите му гадоха знак да мълчи.

- После? – пламенно настоя Лазо.

- Какво повече от това? – рече Благолажът спокойно.

- Вешцица! – възъхнаnak Лазо. – Ей, Благолаж, приел бих такава смърт, казвам ти, приел бих.

- Ти – това? Да видя, на да не повярвам – рече един от другарите му и като потукна огъня, почна тънко и крекливо да се смее:

- И твоята Пенка има златна коса. Пък ти си още жив.

- Друго е моята Пенка... тя...

- Затова я остави, та се допиля чак тука!... И тебе ти е мъртво сърцето, приятелко! Няма месец, откак се земахте, и ти ѝ се насити и я остави – отговори Стамо, който досега мълчаше и мислеше нещо.

Той имаше сурб поглед и неподвижно лице, по което светлината от огъня играеше като по камък. Гласът му беше тежък и грапав.

- То си е моя работма – отговори Лазо глухо и прегълътна гласа си.

- И нейна работма ще е, да си намери друг, ако не си е намерила досега – рече nak Стамо.

- Да не вярваш – отговори някак плахо Лазо, жегнат от смътна дозадка.

Настъпи продължително мълчание. Последните пламъци на догорелите вече главни трепката на огъня бързо и безсилно, току да угаснат. Далеч нейде се вдигна тънък писък като жален стон на някоя поразена от курсум душа, вдигна се високо и зловещо и сякаш ударен о небесния купол, падна в тайнствените води на Марица, удави се и умря. Косачите се спогледаха плахо. Очите им се пумаха. Благолажът вдигна тайнствено пръст, ослуша се дълго и рече:

- Кукумявка е.

В ракумака неспокойно задрънка тъпото клопотарче на подплашено магаре. Мъничето скочи и приляя срещу мрака. Тайнствената нощна тишина стана някак зловеща.

Лазо възъхна дълбоко.

- Въздишай, момче – има защо!... Млада булка си оставил! – обади се закачливо и хитро Благолажът и заговори nak с езика на приказките си:

- Буйна е младежката кръв, момчета! Недейства се чуди, че излизат неверни млади невести, оставени от юнаци си!... Знаете ли какво бе казал калугерът Мисайл, кога бе хвърлил брадата и калимявката? – „Това, дето ми е на главата, мога да сваля, но това, дето ми е в сърцето, не мога да извадя.“ Проклето сърце, такава му е пустата направа.

- За Пенка това е лесно, тя има стари любовници – обади се Стамо и се изтегна.

- Пък и бива си я – каза лукаво друг.

Лазо nak погледна в тъмнината плахо. Каменните Стамови думи го удариха в сърцето.

Пижо и Пендо интервюрат писателя Елин Пелин. Скулптор Янко Павлов

Друго описание на Стамо.

Описание на пейзажа.

**Пословицата на калугера
Мисайл.**

**Песената за невърната
булка Стояница.**

Огънят угасна. Стана тъмно. Дружината замълча. Една звезда се совна и преряза небето с огнена черта.

- Някой сиромах предаде дух – проговори Лазо.

- Я някоя млада булка се предаде другому – рече неподвижно Благолажът и попита:

- Лазо, ти чул ли си песента за невърната булка Стояница? Тя не е чудновата като приказката. Искаш ли да я изпее?

- Все едно. Като сте такива магарета! – рече Лазо.

Веднага в тъмнината се појде гъст, сладък и треперлив глас и заизвива тъжна прочувствена песен. Думите, като остри и миризливи цветя, се изплитаха на венец, занизаха се една след друга и с безкрайна болка се спускаха в поток от звукове и разправяха историята на невърната Стоянова булка.

Млад Стоян войник отишъл и поръчал на своята вчера доведена хубава невеста, ако го обича, да не ходи на Гургульово кладенче за вода. Едва Стоян се затулил, и Стояница си спомнила за млад Гургул, с когото се лобили. Пременила се, втъкнала кимка на ухо и с менци бели на рамо отишла на проклетото кладенче.

*Там я пресрещна млад Гургуя,
младо му сърце играло,
черни му очи святкали...*

Благолажът прекъсна и като се понадигна, рече:

- Харесва ли ти се тая песен, Лазо?

Лазо не отговори.

- Спу – рече Благолажът и се подпря на лакът.

- Я спи, я плаче – обади се Стамо.

- Да съм като него, сега бих си отишъл, вярвайте бога – рече подигравателно Благолажът.

Лазо лежеше и мислеше. Подигравките на другарите му се забиваха като остри игли в сърцето и спираха дъха му от мъки. Тия шеговити подкачки за миг му се сториха възможни. Пенка наистина го обича, но невидени очи скоро се забравят...

**Пословица, за която се
сеща Лазо.**

Вчера ме зема и ме остави да скита, ще си каже тя, и ето... Тъжната история, която песента разправяше, отнесе ума му в мяхното село. Там също има кладенче. То е скрито в шумака под село. Там неговата Пенка всяка сутрин и всяка вечер ходи...

Мъчителна въздишка се изтрягна из Лазовите гърди.

Нощта напредна и унесе в дълбоки сънища всичко наоколо. Тъпомо клопотарче на магарето вече не биеше. Бялото мъниче, свито на кълбо, спокойно бе заспало край догореля огън, наг който едва-едва избухваша и гаснеша немощни пламъчета.

Марица тихо подплиснуващо тъмните си води между сънищите брегове и разправяше невнятни приказки на нощта. Косачите един след друг заспаха. Огънят почна да загасва.

Само Лазо не заспа. Закачките размътиха младата му душа и въображението му зарисува картини, една след друга по-мъчителни. Мисълта му го отнесе при Пенка в село. Той я вижда тънка, пъргава и бяла като сняг. Тя стои на къщния праг и дълго и тъжно гледа прашния път, който се вие из полето за към далечни страни. По този път замина Лазо и я оставил. Оставил я за пуста печалба... Усилни годините станаха, какво да се прави! Утрешно тя ще стане и пъргава, като сърна, ще иде на кладенчето за вода...

Там тя може би ще намери... ех, знае се кого! Той много я задяваше на хорото. Той е луда глава и умеет... Па и Пенка... жена - мож ли да ѝ вярваш!

Ето. Тъмни, шумнати храсти затулват кладенчето. В мяхната зеленина се белее Пенкиното хубаво лице, а по него минава с милувка мъжка ръка... Чужда ръка...

Лазо се стресна и стана.

„Какво правя аз тук?“ – помисли той и отмества ямурулка.

Нощта мълчеше. Само щурците тихо и едногласно църкаха: Пенка, Пенка, Пенка...

Раносутринта, когато дрезгавината на близкия ден видяна косачите, те видяха, че Лазо не беше при тях.

Описание на пейзажа.

Мастилницата с перодръжка
на Елин Пелин

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Разделете разказа на епизоди.
- 2 Колко са героите в разказа „Косачи“?
- 3 Колко от героите в разказа са назовани по име? Кои са те?
- 4 От кои краища са косачите?
- 5 Каква е причината косачите да напуснат родните си места?
- 6 Кое е вероятното време от годината, в което протича действието на разказа?
- 7 В кое време от денонощието протича действието?
- 8 Кого от косачите можем да определим като „разказвач“? Как е обрисуван той?
- 9 Кой от косачите най-силно вярва в истинността на разказваните истории? Каква е връзката между възрастта му и неговата вяра в историите?
- 10 Кой от косачите по-скоро е наблюдател на случващото се?
- 11 Къде протича действието в разказа „Косачи“?
- 12 Посочете двете места в разказа, където най-пълно е изобразена природната картина. Картините, рисувани от художници, се поставят в рамки. Обосновете се защо можем да определим изображението на природата като своеобразна рамка на разказа.

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● КАКВО НИ КАЗВА РАЗКАЗЪТ

На пръв поглед разказът „Косачи“ има твърде прост сюжет:

- 1 Петима косачи са отишли в далечна Тракия на гурбет.
- 2 Денят приключва – настъпва нощта и косачите се събират около огъня.
- 3 Сред тях се откроява даровитият разказвач Благолажът.
- 4 Благолажът разказва приказка и изпява песента за невярна Стояница.
- 5 Съвсем насъкоро оженилият се Лазо привидно не се трогва от песента, Но...
- 6 Останал сам с мислите си и под въздействие на приказките, в които твърди, че не вярва, Лазо решава да се върне при Пенка.

Красотата на разказа е в съчетаването на привидната простота на разказаната история от реалния живот с вълшебните истории от приказките и песните. Героите непрекъснато се оказват ту в единия свят – реалния, всекидневния, ту в приказния свят на чудеса и вълшебства. Дори решението на Лазо да се върне при Пенка, е под въздействието на разказаните приказни истории.

Разказът „Косачи“ ни дава възможност да разберем един отминал свят и начина, по който хората от този свят осмислят фолклорните творби.

● ГЕРОИТЕ В РАЗКАЗА

Героите, които пряко участват в разказа, са петима. Разбираме го още в самото начало: „Това бяха петима селяци от загорските краища, дошли с коси на рамо да търсят работа в далечна Тракия, дето тревите зреят по-рано“. От цитираното изречение разбираме няколко неща:

- **броя на косачите** – петима;
- **произхода им** – идват от загорските краища;
- **с какво се занимават** – дошли са в Тракия да търсят работа;
- **защо не са останали в своя край** – защото тревите в Тракия зреят по-рано.

В миналото много мъже от по-бедните краища търсели работа на друго място. Нарича се *отиване на гурбет*. Гурбетчиите напускали родните си места на Гергьовден – началото на лятното полугодие в трудовата година на българите. Привършвали работа на Димитровден – края на лятното полугодие и началото на зимното полугодие в трудовата година. След привършване на работата се връщали по родните си места.

Героите в разказа са *Благолажът*, *Лазо*, *Стамо*, *Андрея* и... На пръв поглед може да си помислим, че Елин Пелин е забравил за последния, за петия герой. Никъде в разказа той не е назован по име.

В разказа читателят се „запознава“ само с трима от героите. Те са описани и общуват помежду си – Благолажът, Лазо и Стамо. За това, че един от героите се назива Андрея, разбираме единствено от подвикването: „Ан-дре-яя, Ан-дре-яя!“. Този герой не е описан и не участва в разказа със свои реплики. Петият герой е анонимен. Елин Пелин дори не споменава неговото име. Можем да предположим, че са негови думите: „– Пък и бива си я – каза лукаво друг“, с което се изчерпва неговото участие в разказа.

Освен гласовете на героите в разказа читателят „чува“ и гласа на повествователя, още наричан **всевиждащ разказвач**.

Повествователят е този, който:

- рисува образите на героите;
- описва преживяванията им;
- разказва слушащите се събития.

Не бива да се смесват автор и повествовател. Авторът е реалният човек, създал текста, а повествователят е разказващият в художествената творба.

Кои са основните герои и каква е тяхната роля в разказа?

Благолажът е централен герой – той е героят, който разказва различни истории в разказа. Съвсем не е случайно, че Елин Пелин го е назовал с прозвището „благолаж“, което означава „благо (сладко) лъже“. По този начин разказването на приказките е сравнено със сладка лъжа – то е приятно, но в същото време измамно. Освен разказвач Благолажът е и певец. Той изпява песента за невярната булка Стояница.

Въпреки че Благолажът е централен герой в разказа, неговите черти са нарисувани твърде пестеливо. Обърнете внимание на описанието: „Русите му чорлави мустаци взимаха (скриваха) половината от лицето му. Под големите му гъсти вежди играеха хитри и умни очи“. Може да се каже, че едва ли не Елин Пелин се е опитал да скрие лицето на своя най-важен герой – и мустаците, и веждите покриват, а не откриват лицето. Очите също не са обрисувани като цвят и форма, а са по-скоро знаци за характера на героя – той е хитър и умен. Благолажът е герой, „нарисуван“ преди всичко чрез това, което разказва. Именно тук се откроява майсторството на писателя – читателят да добие представа за героя, без той да бъде подробно описан.

Нещо повече – в образа на Благолажа се от-

Жътва (1565 г.), худ. Питер Брюгел Стария

кроят едни от най-важните черти на фолклора: той е *устно творчество*; изпълнителите му са хора, които *силно въздействат* върху своите слушатели; светът, който представя, е *едновременно и реален, и вълшебен*; слушателите *силно вярват* в чутото.

Лазо е другият централен герой. Ако Благолажът е *разказвачът*, Лазо е *героят слушател*. Благолажът разказва приказки на всички, но само Лазо истински преживява разказаното. В съзнанието му се смесват реално и въображаемо. Независимо че Лазо единствен от всички изразява съмнение за истинността на приказките: „*Много лъже – рече Лазо. (...) – Бабини деветини... измислици!*“ – рече Лазо...“, само той ще повярва на разказаното и ще се върне при своята млада жена.

Описанието на Лазо също е повече от пестеливо: „*Лазо, сух, слабичък момък, беше приклекнал до огъня и потикваше съчките*“. И при този герой липсва подробно описание на външните му черти. Подобно на образа на Благолажа и образът на Лазо се изгражда в съзнанието на читателя основно с онова, което казва и върши.

Стамо е герой, който има допълваща роля в разказа. Също е описан пестеливо: „*Най-старият от тях, петдесетгодишен мъж, беше подпрял глава на жилестата си, гола до лакет ръка, тъмно блъскава като желязо, и пушеше замечтано*“; „*Той имаше сувор поглед и неподвижно лице, по което светлината от огъня играеше като по камък. Гласът му беше тежък и грапав*“; „*Каменните Стамови думи го удариха в сърцето*“. Обърнете внимание как Елин Пелин е нарисувал образа – ръката му е като желязо, лицето е неподвижно и прилича на каменно, гласът е тежък и грапав (това са определения за камък), думите са каменни. Сякаш героят Стамо, който стои отстрани и слуша, не е жив човек, а каменна статуя.

Нека обобщим:

- Благолажът е *разказвачът* в разказа;
- Лазо е *слушателят*, който вярва на разказаното;
- Стамо е този, който посочва дали разказаното е истина, или лъжа – той е *подстрекателят*.

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Напишете план за преразказ на „Косачи“, като обособите основните епизоди.
2. Запишете в тетрадките си израза, от който става ясно какъв е броят на героите в разказа.
3. Запишете в тетрадките си израза, от който се разбира откъде идват косачите.
4. Начертайте в тетрадките си таблица по следния модел:

Благолажът	Лазо	Стамо

Под всяко от имената на героите запишете изреченията, с които те са обрисувани.

5. Запишете в тетрадките си имената на героите и довършете изреченията. Може да използвате повече от едно изречение за аргументацията си.
Благолажът може да бъде определен като разказвач, защото...
Лазо може да бъде определен като слушател, защото...
Стамо може да бъде определен като подстрекател, защото...
6. За да влезете в ролята на повествовател, направете описание на образите на Благолажа, Лазо и Стамо, като едновременно описете физическите им черти и техните характеристики.
7. Запишете един от псевдонимите на Елин Пелин, който го сближава с герой от разказа.

● ВРЕМЕТО В РАЗКАЗА

Първото време: Действието на разказа протича през лятото. За това съдим от първото изречение в разказа: „Падна чудна лятна нощ, прохладна и свежа“. Друго изречение, с което са представени героите: „Това бяха петима селяци от загорските краища, дошли с коси на рамо да търсят работа в далечна Тракия, дето тревите зреят по-рано“, ни подсказва, че става дума за началото на лятото. В Тракия, за разлика от родните места на косачите, тревите вече са узрели. Това време в разказа е необходимо, за да стане ясно каква е причината за идването на косачите в Тракия. Те са гурбетчии, които в началото на лятото отиват на гурбет по чужди места, където има повече работа.

Второто време: В разказа е посочено и друго време – в коя част от денонощието противично действието. И за него съдим от първото изречение – през нощта. Какво е значението на това време за разказа? Нощта е онази част от денонощието, която според фолклорните представи е обвита в тайнственост. Това е времето, в което някога са вярвали, че на земята излизат свръхестествени същества. През нощта реално и фантастично се сливат – това подсилва вярата в приказките у младия косач Лазо.

Третото време: Това е отрязъкът от време, в който противично действието в разказа. Започва с падането на нощта (1), продължава по време на разговора край огъня (2) и приключва все още през нощта с решението на Лазо да се върне при Пенка (3).

● ПРОСТРАНСТВОТО В РАЗКАЗА

Още в самото начало на разказа е обрисувано пространството, в което ще протече действието на разказа: „Безкрайното тракийско поле потъна в мрака, сякаш изчезна...“. Полето е безкрайно и неопределено. Глаголите „потъна“ и „изчезна“ подсилват усещането за неговата нереалност. Обстоятелственото пояснение „в мрака“ допълва това усещане, превръщайки полето в приказно място. Следващите изречения доизграждат представата за необичайното пространство в разказа: „Мир и ведрина повея от дълбокото звездно небе. Земята отвори страстните си гърди и замря в наслада“. Безкрайят се подсила от дълбочината на небето. Земята заприличва на митологичен образ, подобен на старогръцката Гея – приема чертите на жена.

Така авторът ни „въвежда“ в пространство, което е почти нереално, митично, предполагащо в него да се случи нещо необикновено. НО! В следващия момент пространството изведнъж става съвсем реално. Такова, каквото е в действителния живот: „От ливадите край нея (Марица) се обади ясен мъжки глас... (...) След малко светна огън“. Подобно на времето и пространството в разказа е едновременно магично и реално.

Началото на разказа прилика на начало на театрално представление. Читателят сякаш е зрител, който влиза в театралната зала и се настанява на своето място. Завесите са спуснати. Осветлението угасва. Зрителите са притихнали. Изведенъж прожекторите светват. Завесите са дръпнати и представлението започва.

Да обобщим! Пространството в разказа е безкрайно и неопределено, приказно – разположено някъде между небето и земята. Но изведенъж става конкретно – край огъня. Светлината на огъня заприличва на театрално освещение, което осветява сцената и героите. В целия разказ след това приказно и реално ще сменят своите места.

Огънят е другата важна част от пространството. Във фолклорните представи на българите той има символично значение да свързва хората. В миналото вечер край огнището се събирават всички и разговаряли. Огнището е мястото, при което възрастните разказвали приказки на децата. Огнището е и мястото, в което на Бъдни вечер най-възрастният мъж поставя бъдника да гори, за да подсили силата на раждащото се слънце. Огънят на Сирни Заговезни има същата задача, но около него се събира цялото село.

В разказа огънят има подобна роля – той е символичното място, където косачите ще разказват, ще пеят и истински ще преживяват.

Косачи (1887 г.), худ. Григорий Мясоедов

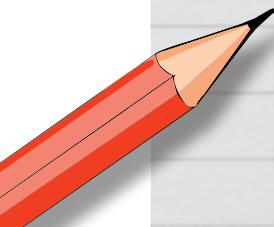
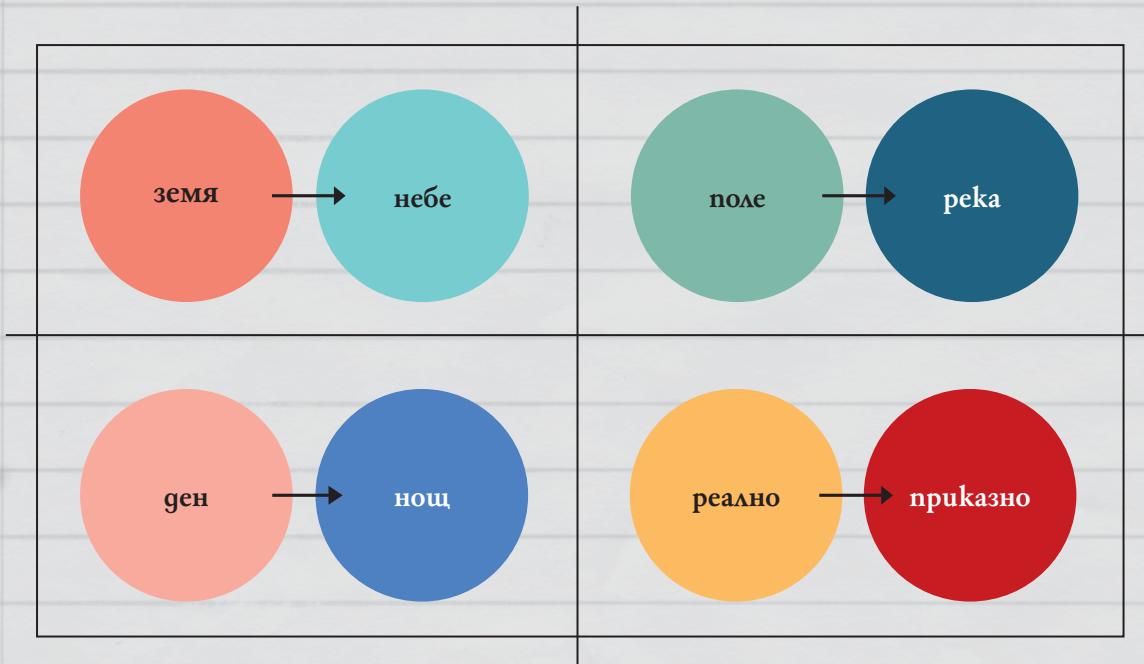

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Запишете в тетрадките си думите и изразите, които показват, че действието в разказа протича през лятото.
2. Отговорете писмено в тетрадките си на въпроса каква е причината косачите да са в далечна Тракия.
3. Запишете думите и изразите, които показват, че времето протича през нощта.
4. Запишете изречението от разказа, в което земята е олицетворена и добива човешки черти.
5. Отговорете писмено в тетрадките си на въпроса на кое старогръцко божество прилича олицетворената в разказа земя. Какви общи черти откривате между двата образа?
6. Опишете времето на протичане на действието в разказа, като го разделите на епизоди.
7. Запишете изразите, които показват приказното време и пространство в разказаната от Благолажа приказка.
8. Отговорете с няколко изречения каква е ролята на огъня в разказа.
9. От изученото в пети клас вие вече знаете какво означава терминът „опозиционни двойки“. Действието в разказа „Косачи“ протича на особено място. Като осмислите схемата, запишете в тетрадките си кои са опозиционните двойки в разказа. Отговорете с няколко изречения на въпросите: „Какво е характерно за пространството в разказа?“ и „Предопределят ли опозиционните двойки изхода на разказа?“.

Ловци в снега (1565 г.), худ. Питер Брюгел Стария

ПЕЙЗАЖ

Думата „пейзаж“ произлиза от френски език. Според тълковния речник тя има няколко значения:

1. Изглед на местност

Той може да включва големи територии, например пейзажът на Дунавската равнина, пейзажът на Тракийската низина, черноморски пейзаж, планински пейзаж и др. Пейзажът може да включва и сгради и други форми на човешка дейност, например градски пейзаж.

2. Жанр на изобразителното изкуство

Представлява рисуване на природни картини, като планини, долини, сърдечета, реки и гори. В картините пейзажът е фон, на който са изобразени основните фигури (на хора, на животни и др.), но може да бъде и важна част от картината.

Във фотографията също съществува отделен дял – пейзажна фотография, която отново се стреми да изобрази части от реалния свят – природни картини, жилища среѓа и др.

3. Описание на природни картини в литературна творба

В литературната творба пейзажът има важна роля. Той може да бъде фон на случващите се действия и да подсилва въздействието им върху читателя. В други случаи пейзажът може да бъде свързан с основното намерение на писателя да представи пред читателите си въздействащи природни картини.

Елин Пелин е определен като един от най-добрите български писатели пейзажисти. Пейзажите в неговите творби са не само фон на събитието, но и ак-

Водни лилии (1899 г.),
худ. Клод Моне

тивно въздействат върху читателските възприятия, като подсилват основните външни на разказа.

Прочетете откъсите от три известни творби на писателя и изпълнете задачите към тях.

Падна чудна лятна нощ, прохладна и свежа. Безкрайното тракийско поле потъна в мрака, сякаш изчезна, и се предаде на дълбока почивка под монотонния напев на жаби и шурици. Мир и ведрина повея от дълбокото звездно небе. Земята отвори страстните си гърди и замря в наслада.

Марица тихо подплиснува мътните си води, пълни с удавници, и с лениво спокоиствие се ширеше между тъмните брегове, обраснали с върби и ракумак. Влага и хладина лъхаше из тайнствените ѝ негра. („Косачи“)

Загубени по лов чак до усойните дълбочини на маика Стара планина, ние с Чумака – славен планински ловец, преживял петдесет години в лутания из дивните балкански гори и путици – спокойно почивахме под гъстите букови сенки край едн шумлив помок. Мир и величава горска тишина царуват наоколо и сякаш погълщат гивото ехо от шума на помони и водопади, който непрекъснато ехти из тъмните и хладни усии и се носи като някоя стихийна, ободрителна песен из дивите гори. Наг нас непоколебимо, право и стремително се вдигат високи върхове и смело очертават в небесния лазур голите си, скалисти, със сuroва хубост чела. („Самодивските скали“)

Па и друга беда настигна. Застоя се суша и като опустошителен пожар изгори всичко, изпосуши поля и посеви, извори и кладенци. Грозна тримесечна задуха се простира навсякъде и се застоя да мори, да суши, да пали. Цели три месеца по ясното небе се не мярна ни сянка от облаче. Сънцето от ден на ден, като напук, все повече и повече се разпаляше, все повече и повече печеше. Наг изгорелите поля и посеви, наг почернелите угари и попуканата земя затрепера страшна марана. Сякаш въздухът гореше и гърдите го поемаха като от някакви ажки нахежени тръби. Дробовете съхнеха. Устата горяха за вода. Изпръхналите устни се пукаха до кърви. („Насам божия“)

Наг селото и навред по околните се бе застяла страшна суша, която изпогори всичко, изпосуши кладенци и извори, измори добитъка за вода. Животворящата и бъблива селска речица, която извира изпод големите каменни чуки над сами селото, от ден на ден почна чувствително да намалява и да съхне. Като че някоя триглава хала смучеше хладните и бистрите ѝ струи, които почнаха немощно да се цедят от извора и жадно да се погълщат от запалената земя. По коритото надолу шаварът и тревата пожълтяха и се сплазиха, като очукани от град.

Четири кораба в бурно море (1826 г.), худ. Йоханес Кристиан Шотел

Жътварки (1905 г.),

худ. Иван Ангелов

Кимайски
пейзаж, худ.
неизвестен

Всякога влажните ѝ брегове сега се напукаха.

И един ден живото и весело кречетене на толкова си воденици, кое то пълнеше дола с шумно и радостно ехо – замъркна. („Ветрената мелница“)

1. Запишете в темпракуме си какво е външението на първите два откъса (от „Косачи“ и от „Самодивските скали“). В отговора си включете подходящи думи: ведра, успокояваша, помискаща, смазваща, тиха, изгаряща, жизнерадостна.

2. Запишете в темпракуме си какво е външението на вторите два откъса (от „Нанасм божия“ и от „Ветрената мелница“). В отговора си включете подходящи думи: ведра, успокояваша, помискаща, смазваща, тиха, изгаряща, жизнерадостна.

3. Какво е общото между първите два откъса? Отговорете, като начертаете таблицата в темпракуме си и попълните колоните със сходни думи и изрази от двата текста.

„Косачи“	„Самодивските скали“

4. Какъв пейзаж (каква част от земната повърхност) представят първият и вторият откъс? Запишете в темпракуме си изреченията, които показват разликите.

5. На какви човешки настроения и преживявания съответстват пейзажните картини от първите два откъса?

6. Запишете в темпракуме си на отделни редове подзите на изреченията в откъса от „Нанасм божия“. Срещу всеки подз запишете глаголите, с които са представени действията.

7. Запишете в темпракуме си прилагателните от третия откъс (от „Нанасм божия“).

8. Като имате предвид отговорите си на задачи 5 и 6, отговорете с няколко изречения на въпроса „Какво е външението на описаната пейзажна картина?“.

9. С какво е сравнена сушата в четвъртия откъс (от „Ветрената мелница“)? Запишете в темпракуме си изречението.

10. Начертайте в темпракуме си таблицата и запишете в съответните колони думите и изразите от третия и четвъртия откъс, които са близки по значение.

„Нанасм божия“	„Ветрената мелница“

11. На какви човешки настроения и преживявания съответстват пейзажните картини от третия и четвъртия откъс?

12. Напишете кратко пейзажно описание на природна картина, която ви е направила силно впечатление.

Твърдите текстове

СБИТ ПРЕРАЗКАЗ

Докато общуват, на хората се налага да преразказват ситуации, в които са попаднали, или интересни случаи, които са преживели. Сред приятели често преразказваме накърно гледан филм или прочетена интересна книга. Така, без да се замисляме, ние правим устни преразкази. Обикновено преразказаното от нас не е в същия обем, в който сме го гледали или прочели – преразказваме го накратко. С други думи, правим **сбит преразказ**.

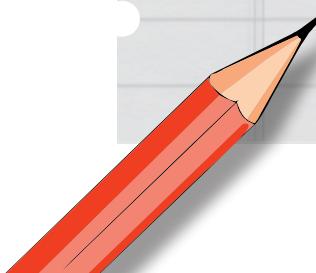
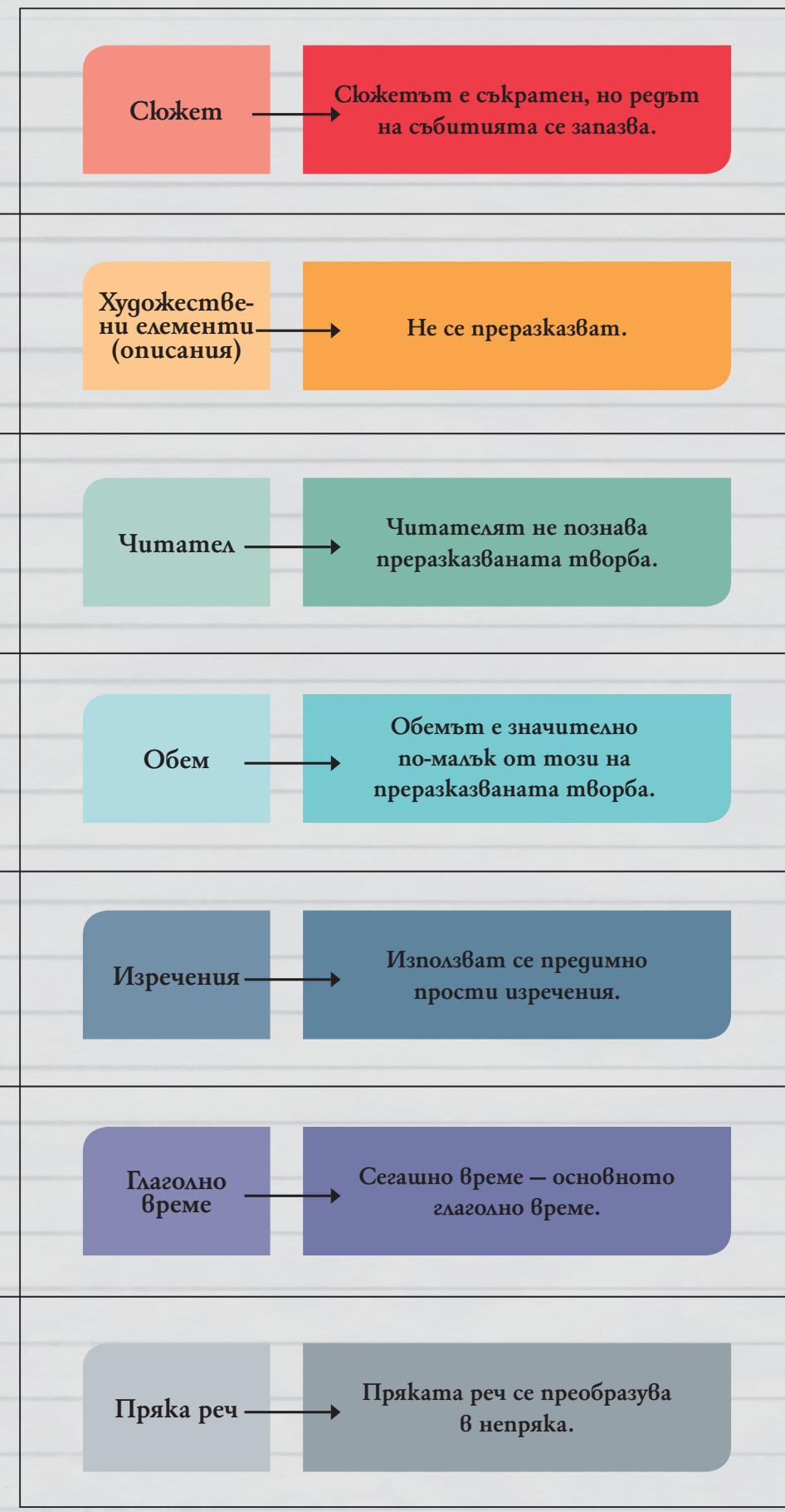
Вие вече сте правили преразкази на художествени текстове. Нещо повече – преразказвали сте текстове, като сте променяли гледната точка в тях. Този тип преразказ в пети клас определихме като **трансформиращ преразказ**.

Сбитият преразказ е също форма на трансформация (промяна) – преразказваме със свои думи накратко определено художествено произведение. За сбития преразказ са в сила общите изисквания за преразказ, но има и някои специфични особености.

- Основният сюжет на преразказвания текст се съкращава, като не се променя редът на събитията в него. Сбитият преразказ трябва да има разбираем сюжет, който да съответства на сюжета на преразказаната художествена творба.
- Художествените елементи на преразказаната творба, които не се отнасят до сюжета – например различни описания, не се преразказват. Може да бъдат преразказани само когато са значими за събитието и тяхната липса би попречила на пълното му разбиране.
- Преразказът е предназначен за читател, който не познава преразказвания текст. Това означава, че читателят на преразказа трябва да добие пълна представа за случилите се събития в творбата, без предварително да я е прочел.
- Преразказът е значително по-кратък от преразказвания текст. Например вашият сбит преразказ на „Косачи“ не трябва да надхвърля обем от две страници на тетрадка малък формат. Разбира се, този обем е примерен и зависи от индивидуалните качества на почерка на всеки ученик.
- Изреченията, които използваме в сбития преразказ, са прости. Те правят езика стегнат и не дават възможност за включване на странични и несъществени за преразказа факти и елементи. Употребата на сложни изречения е ограничена, а конструкцията им трябва да бъде проста – например едно главно и едно подчинено изречение.
- Основното глаголно време е сегашно.
- Използваната в преразказаната творба пряка реч се преобразува в непряка.

Като спазвате изискванията, напишете сбит преразказ на разказа „Косачи“.

ВЕСЕЛИН ХАНЧЕВ

„Художник“

ВЕСЕЛИН ХАНЧЕВ
(1919 – 1966)

В Стара Загора са родени големите поети Кирил Христов, Николай Лилчев, Димитър Подвързачов, Гео Милев, Веселин Ханчев, Магда Петканова и др. През 1961 г. е открит музей „Литературна Стара Загора“. В него са събрани ръкописи, снимки и документи, книги, лични вещи на редица старозагорски поети.

Наричат града и Град на липите, защото 2/3 от дърветата в парковете и по улиците са липи. През месец юни, когато липите цъфтят, се провеждат културни празници в града.

Стара Загора е забележителна и с това, че всички улици са прости и се пресичат под прав ъгъл. Градът е опожарен по време на Руско-турската война. Възстановен е след Освобождението по проект на чешкия архитект Лубор Байер, който го проектира като град с дълги прости улици.

Веселин Ханчев е роден в град Стара Загора, известен и като Градът на поетите. Родителите му са лекари, завършили образованието си във Франция. Те подкрепят поетичните увлечения на сина си. Финансирам в. „Кръзор“, издаван от едноименния литературен кръжок, в който участва и Веселин Ханчев. През 1934 г. Д. Б. Митов публикува вие стихотворения на В. Ханчев във в. „Литературен глас“, излизаш в София. След като завършила гимназия в родния си град, Ханчев заминава за столицата, за да учи право в Софийския университет. Още с пристигането му в София Митов го взема на работа във вестника си и му повериava отдел „Творчество и път на младите“, където Ханчев помества свои стихове и стиховете на редица млади поети, сред които Александър Геров, Радой Ралин и др.

Първата му стихосбирка „Испания на кръст“ (1937 г.) е посветена на Испанска гражданска война (1936 – 1939). Ханчев осъзнава безсмислието на братоубийствата, извършвани в Испания, и поставя тема, която се превръща в основна за цялата му поезия – нуждата от хуманизъм¹ в живота.

В края на Втората световна война Ханчев е на фронта. Той пише стихове, които по-късно публикува в стихосбирката си „Стихове в паласките“ (1954 г.), поетичен дневник на героизма на българския воиник. Именно на фронта той открива истинската стойност на човешкия живот.

Веселин Ханчев работи в редица културни институции – Националното радио, Сатиричния театър, Народната опера. Автор е на няколко писи – „Злато“, „Отровен хляб“, „Двамата и смъртта“. Превежда творби от френски и руски поети.

В последните години от живота си В. Ханчев се бори със сериозно заболяване, но не спира да пише и издава стихосбирките „Лирика“, „За да останеш“, „Стихотворения“ и др.

Той търси отговор на въпросите, които го вълнуват, докато се бори с болестта си: за смисъла на човешкия живот, за мястото на изкуството и ролята на твореца в обществото. Поетът възприема именно творчеството като смисъл на живота. Разбира, че животът е кратък, но човек постига безсмъртието си, като твори: „О, трябва този свят да се изстрада, / повторно трябва в теб да се роди / и всяка вещ, и образ покрай тебе / сърцето твое да пресътвори, / за да останеш, за да си потребен, / за да те има и след теб гори“. Ханчев вярва, че изкуството може да променя света към по-добро и че си заслужава човек да посвети живота си на него.

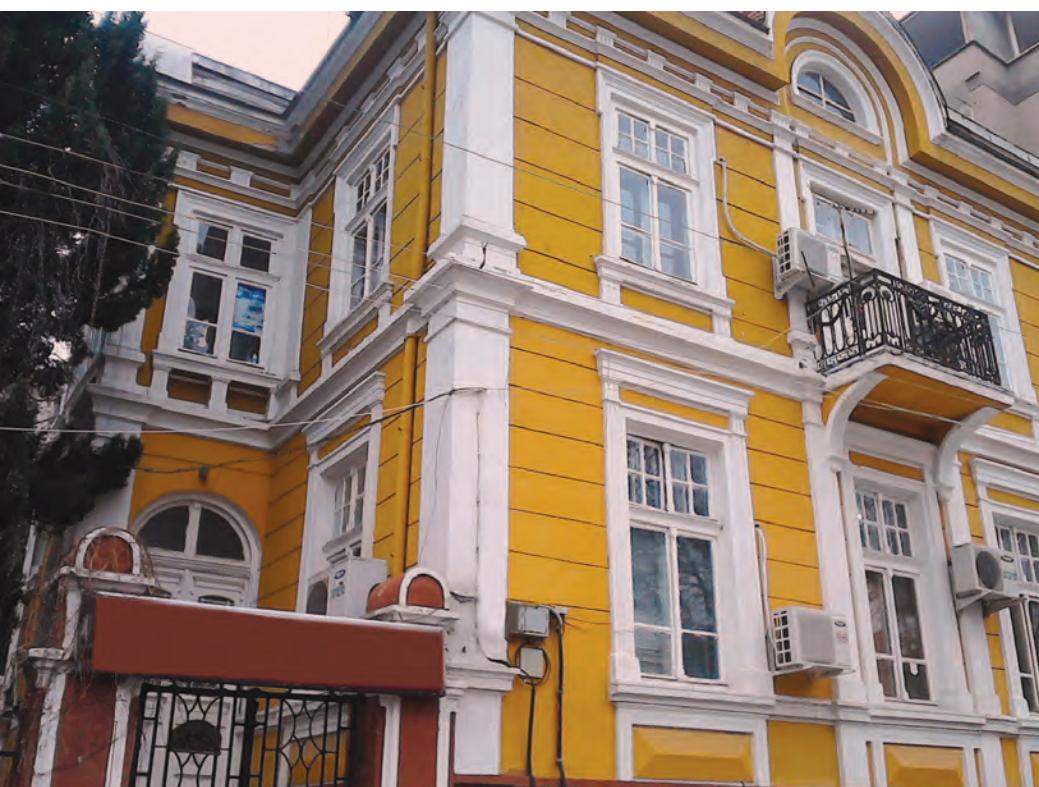
Стара Загора – панорамен изглед

РЕЧНИК

1. **хуманизъм** – учение, която поставя на първо място уважението към личността, към достойнството на човека; човечност, човеколюбие.
2. **паласки** – кожена чанта за патрони.

Къща-музей „Веселин Ханчев“

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Наричат Стара Загора – родния град на Веселин Ханчев – Градът на поетите. С кое друго прозвище е известен градът и защо?
- 2 Кой е литературният кръжок, в който участва младият Веселин Ханчев?
- 3 Коя е първата стихосбирка на Веселин Ханчев и на кое събитие е посветена?
- 4 Какви други творчески занимания освен писане на поезия има Веселин Ханчев?
- 5 Какъв е смисълът на живота според Ханчев и каква е неговата вяра по отношение на изкуството?

ДА СИ ПРИПОМНИМ

1. Каква представа има Ханчев за смисъла на човешкия живот?
2. Какво е разбирането на поета за изкуството?
3. Каква е ролята на твореца в света според него?

ХУДОЖНИК

Той отвори и се спря на прага.
Гледаха го празните стени.
Гледаха го със очи от влага,
от пирони, от пукнатини.

Колко гола беше, колко бедна
стаята с мъртвешките очи!
Към стените мълком той погледна
и по тях картини закачи.

Закачи по мъртвите пустини
извори и пътища, и бряг,
лесове, небета сини, сини
и слънци, червени като мак.

Закачи усмишки и простори,
облаци, деца и светлинни,
закачи света и го затвори
в тези грозни четири стени.

И стените скривајки с платната
– негови единствени неща, –
той превърна стаята в богата,
в най-богата стая на света.

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

1. Как художникът вижда стаята? Открийте епитетите, с които е характеризирана.
2. За представянето на стаята е използвано олицетворение. Посочете думите, които я представят като живо същество.
3. Защо стените на стаята са наречени „мъртви пустини“?
4. Кои образи променят стените на стаята и ги оживяват? Избройте ги.
5. Как е показана промяната на стаята? Посочете дума, използвана в края на стихотворението, която е антоним на думата „бедна“ от втората строфа.
6. Каква е ролята на изкуството според стихотворението?

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● КАКВО НИ КАЗВА СТИХОТВОРЕНИЕТО

Стихотворението „Художник“ е едно от много-то произведения на Веселин Ханчев, които разкриват разбирането му за мястото на твореца в обществото и за ролята на изкуството в живота на хората. Ханчев вярва, че творецът може да променя света, да го прави по-красив и светъл. Той е убеден, че изкуството извисява и обогатява душите на хората.

Стаята с голите напукани стени е символ на свят, лишен от духовност. Тя е видяна през очите на художника, застанал на прага ѝ. А прагът е границата между неговия богат вътрешен свят и този на грозотата и празнотата. Стаята е олицетворена – стените ѝ гледат с очи от „влага, пирони и пукнатини“. Това е един наранен и болен свят. Образи като „мъртвешки очи“ и „мъртви пустини“ ни карат да почувствувааме още по-силно без духовността ѝ и засилват усещането за празнота.

Картините, които художникът закачва по пустите стени, променят стаята. Те са изпълнени с цветове – „небета сини, сини“, „слънца, червени като мак“. Образите на децата, облациите, лесовете, изворите, пътищата и слънцето са образи, които създават представа за красотата и пълнотата на света. Именно този свят познаваме и обичаме. За да засили предstawата за промяната, която прави художникът, авторът използва думата „закачи“ четири пъти. С всяко следващо „закачи“ платната превръщат „грозната“ и „бедна“ стая в един все по-жив, по-богат и пъстър свят. Мълчанието на художника прави силно впечатление – той променя света само с произведенията си и със силата на своя талант.

Красотата, пресъздадена върху картините на художника, скрива празните стени. Стаята е преобразена, тя се е превърнала в своята пълна противоположност – от голо и бедно, приличащи на пустиня пространство – в един богат и красив свят. За да се засили усещането за пълна промяна, прилагателното име „богата“ е повторено два пъти, като втория път е използвана превъзходната му степен – „най-богата“.

В стихотворението наблюдаваме непрекъснато движение, което води до голяма промяна. В началото стаята е пътна, гола и бедна, а в края е пълна, богата и красива; художникът стои мълчаливо и наблюдава, но започва да действа и преобразява стаята.

Музеят на Салвадор Дали в град Фигерас. В него се намира най-голямата колекция от творби на художника. Нестандартният вид на сградата показва свободата на въображението на твореца да претворява света около себе си.

● ГЕРОИТЕ В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Героите в стихотворението са художникът и стаята. **Художникът** е творец, който със силата на дарбата си преобразява света, одухотворява го и го обогатява. Той твори мълчаливо за разлика от Бог, който създава света със словото си. Художникът не е богоравен, той не сътворява нов свят, а пресътворява в картините си вече съществуващия свят – рисува познатите си слънце, облаци, извори и т.н.

Стаята е олицетворена и е пълноценен герой в стихотворението. В началото тя е лишена от красота и живот, прилична е на пустиня. Но се преобразява и заживява, изпълнена с красота и смисъл от таланта на твореца.

● ПРОСТРАНСТВОТО В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Светът е пространството, представено в произведението. Това е светът във вечното движение на промяната, във вечното усъвършенстване и обогатяване.

● ВРЕМЕТО В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Времето е вечното време. Промяната на света е вечна, вечни са търсенията и откритията на творците, вечен е копнежът към красота и пълнота на живота.

ЛЮБОПИТНО!

През 1984 г. община Стара Загора, библиотека „Родина“ и музей „Гео Милев“ учредяват Национален младежки конкурс за поезия „Веселин Ханчев“. Условието е участниците да са между 14 и 25 години и да нямат издадена стихосбирка. На победителя се връчва статуетка „Златното яйце“, изработена от скулптора Костадин Ненов. В журито са утвърдени поети и критици, както и млади автори, лауреати на Голямата награда на конкурса през изминалите години. Освен Голяма награда се връчват още три награди – Първа, Втора и Трета, като Първа награда включва и издаване на стихосбирка.

От Стара Загора са тръгнали поетите Елин Рахнев, Крум Филипов, Мария Донева, Иво Рафаилов, Стоил Рошков, Оля Стоянова, Камелия Кондова и др.

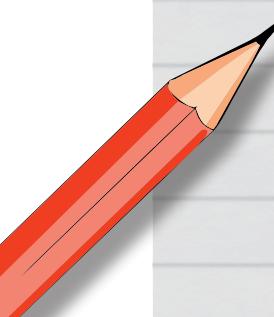
Снимката е предоставена от уеб-сайта Starozagorci.com

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Думата художник е от старобългарски:
хѫдожникъ < праслав. *χōdōgъ < гор. *χandags „сръчен“ от **һандъс** „ръка“.• Възприемате ли художника просто като сръчен човек?
2. Прочетете определението, дадено в тълковния речник, на думата **художник**:
 1. Човек, който umее да рисува и професионално се занимава с рисуване; живописец.
 2. Човек, който проявява творчество, оригиналност в дейността си, обикновено свързана с изкуството. *Елин Пелин* – художник на българското село. *Художник фотограф*.• В кое значение е използвана думата в заглавието на стихотворението „Художник“ според вас?
3. Прочетете определенията за изкуство, дадени от:
 - Енциклопедия Британика: „Използването на умения и въображение в създаването на естетични обекти и среди, които може да бъдат споделени с други“.
 - Лев Толстой: „Изкуството съвсем не е игра, не е наслада, това е просто един от видовете общуване между хората и това общуване ги съединява в едни и същи чувства“.
 - Иля Еренбург: „Голямото изкуство не само изобразява живота, а участвайки в живота, го променя“.• Кое определение е най-близко до разбирането на Веселин Ханчев за изкуството?

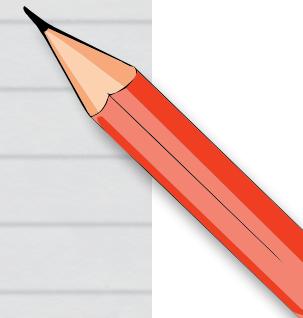

4. Прочетете стихотворението „Изкуство“ на В. Ханчев.

Върху древния камък зелен
малко каменно гущерче има.
То лежи и в горещия ден,
то не бяга и в лютата зима.

От столетия спи си така,
сякаш само за миг е заспало.
Бих целунал онази ръка,
що е ваяла малкото тяло.

Тя така е поставила там
своя мъничък гущер изваян,
че и грозният камък голям
покрай него останал е траен.

- Как е показано, че изкуството увековечава един образ? Препишете думите и изразите, които внушават идеята за непреходността.

- Как изкуството променя света? Отговорете с няколко изречения.

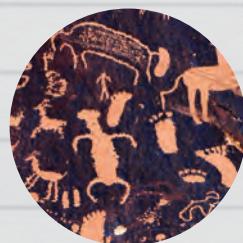
- Какво чувство изпитва поетът към твореца, изваял гущерчето? Отговорете с няколко изречения.

5. Най-старите форми на изкуство, достигнали до наше време, са малки статуетки и рисунки по камъни и пещери от времето на палеолита, от преди около 40 000 години. Те представляват предимно ловни сцени и сцени от ежедневието.

- Разгледайте рисунките, намерени в пещери, и опишете какво е изобразено на тях. Опитайте се да отговорите писмено защо са създадени – само за да изобразят ежедневието или за да направят света по-красив.

Пещерна живопис от Аржентина

Индийски скални рисунки

Пещерна рисунка

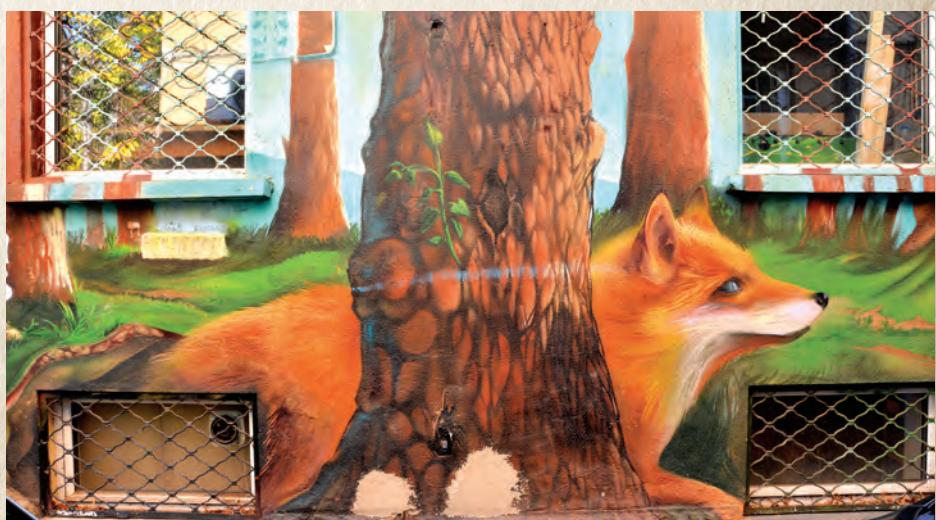
Древна пещерна рисунка в Патагония

ФОРУМ

Днес навсякъде по света улични художници рисуват графити по стени, фасади на сгради, мостове и пр. Разгледайте някои от картините им и организирайте дискусия на тема: „Графитите

загрозяват или разкрасяват градовете“. Може да откриете и други графити, които да подкрепят тезата ви. Докажете, че някои са грозни, а други – красиви или изпълнени със смисъл и послания.

КЪЩАТА МУЗЕЙ „ИВАН ВАЗОВ“ В СОФИЯ

В центъра на София, на ъгъла на улиците „Раковска“ и „Ив. Вазов“ се намира домът музей на Иван Вазов.

Къщата, в която писателят живее от 1895 година до края на дните си, е обявена за музей няколко дни след смъртта му. За пръв уредник на музея е назначен големият български писател Елин Пелин.

На първия етаж на музея се намира **художествено-документалната експозиция**, в която са изложени фотоси, копия на ръкописи и на някой първи издания на книги на Иван Вазов. В експозицията могат да се видят и част от подаръците и наградите, които народният поет получава за сватани си юбилея през 1895 и 1920 година. В съседство се намира **кабинетът на уредника на музея**. На първия етаж се намира и **семейната трапезария** (сн. 1). На стола, на който Вазов е седял по време на последния си обяд, е вързана черна панделка.

Дървена стълба отвежда към втория етаж.
Отстрани са закачени художествено изработени
поздравителни адреси от видни българи.

На втория етаж на музея се намира **кабинетът на Иван Вазов** (сн. 2). В него са работната маса и библиотеката на писателя. Лични вещи на Вазов, картини и портрети представят духовната атмосфера на кабинета. В съседство се намира **спалнята на писателя** (сн. 3), където в малка витрина са показани негови грехи. До леглото на писателя е нощното шкафче, върху което писателят винаги е сържал течението за писане.

Сестра му Въла Вазова разказва: „...защото бачо най-много и може би най-добре работеше към деветри часа през нощта. Често го чухах как от спалнята си отива в кабинета да работи.“

На втория етаж се намира и **гостната стая** (чн. 4). Там Вазов води дълги разговори със своите приятели – бележитите проф. Иван Шишманов и Константин Величков. До гостната се намира **стаята на Вазовата майка Съба**.

ДА СИ ПРИПОМНИМ

1. На кои знаменити творби е автор Иван Вазов?
2. Кога е публикуван първият български роман „Под игото“?
3. Къде Иван Вазов написва романа „Под игото“?

ИВАН ВАЗОВ ПОД ИГОТО (роман)

ПРЕДСТАВЛЕНИЕТО (глава XVII)

В самото начало на XVII глава авторът накратко представя съдържанието на драмата „Многострадална Геновефа“. Причината за това са неговите съмнения, че вероятно младите читатели на романа не познават тази популярна преди Освобождението творба.

Драмата „Многострадална Геновефа“, която щеше да се представи довечера в мъжкото училище, не е позната на повечето млади читатели. А между това тя преди трийсетина години наред с „Александрията“, „Хитрия Бертолда“ и „Михаля“ бе възпитавала вкуса и възхищавала цялото поколение тогавашно. Ето вкратце съдържанието ѝ. Някой немски граф, Сигфрид, тръгва на война против маврите в Испания и оставя в неутешима скръб жена си, младата графиня Геновефа. Току-що се отдалечава, наместникът му, Голос, се явява пред графинята с осърбително предложение, което тя отхвърля с негодуване. Мъстителният Голос убива верния ѝ служител Драка, няя хвърля в тъмница, а пред графа я наклонва, че я заварил с Драка. Разложението го праща заповед да погуби невъяната съпруга. Но джелатите, наставарени от Голоса с тая мисия, смиляват се за графинята и я оставят в гората, в една пещера с детето ѝ, на произвола на съдбата, а Голоса изльзват, че са я поsekли. След седем години графът се връща от война, злочест, и от едно писмо, оставено от Геновефа, узнава невинността ѝ и оплаква ранната ѝ смърт. Той оковава във вериги Голоса, който полуядва от гризене на съвестта. После графът, за разтуха¹, отива на лов в гората и намира случайно графинята в пещерата с детето ѝ и една сърна, която ги хранела с млякото си. Те се опознават и радостно се връщат в палата. Тая наивна и трогателна концепция беше разплаквала всичките баби и невести в града, Геновевината легенда помнеха и днес всичките, а много госпожи знаеха наизуст драмата.

Ето защо довечерашното представление вълнуващо от много дни обществото. То го очакваше нетърпеливо, като някое голямо събитие, което щеше да внесе приятно разнообразие в монотонния живот на Бяла черква. Всичко се тъкмеше да иде на театъра. Богатите госпожи приготвяха премените си, а сиромахкините продаваха на пазара прекъдата си и тозчас си купуваха билет, за да не би парите да идат за сол или сапун. Общият разговор беше за представлението и той задава всички други обществени и семейни сплетни. Бабите в черква се питаха: „Гено, ще идеш ли довечера на Геновефа?“. И се готовеха да плачат за многострадалната графиня. В къщата с любопит-

Нов епизод, в който е описано всеобщото вълнение на жителите на Бяла черква от предстоящото театрално събитие. То е обхванало и сиромасите, и заможните, и младите, и най-възрастните баби.

ство приказваха кой коя роля е взел и с благодарение узнаваха, че Огнянов ще бъде графът. Ролята на коварния, и после полуделия, Голоса взе господин Фрамло, който обичаше силните усещания. (За да произведе повече впечатление в последната роля, господин Фрамло нарочно остави косата си нерязана от един месец насам.) Илия Алобопитният беше слугата, Драко, и той гвайсети път днес се опитвà как ще умре от сабята на Голоса. Той същият беше натоварен после да лае като ловджийското куче на графа. Той и на това правѝ доста упражнения. За Геновева от най-напрег някои предлагаха якона Викентия, за хубавата и дългата му коса, но като узнаха, че на духовно лице се не позволява да излязя на сцена, тая роля гадоха на другого, заедно с някаква бяла мас да си намаже мустаките. Останалите второстепенни роли се заеха може².

През 1969 г. на 29 септември в поддистник на френския вестник „Юманитé“ излиза първият брой на комиксията вариант на романа „Под игото“. Художник на поредицата в картини е Жак Нарè, който адаптира текста на романа по френски превод. Поредицата в картини излиза в сто броя на вестника и е трепетно очаквана от френските читатели. Преди да започне работата по комикса, Жак Нарè посещава България, докосва се до нашата природа, запознава се със събитията, които са художествено пресъздадени в романа.

Поместените илюстрации от комикса „Под игото“ са предоставени от къща-музей „Иван Вазов“ в София.

В ранните години на българския театър женските роли се изпълняват от мъже.

По мъчно настъпиха декорациите, защото трябваше с малко разноски да се набави всичко. Те отидоха само за завесата, съшита от червен кумаш, и за да я украсят, поръчаха на един дебрянски зограф да изобрази лира. Излезе нещо като шестмак³, с който ринат сено. А за украсение на графския палат обраха всичките по-добри мобили в града. От Хаджи Гюра взеха изписаниите с тополи завеси на прозорците му, от Кара Гъзоолу – гве анадолски седжедема⁴, от Мича Бейзадето –

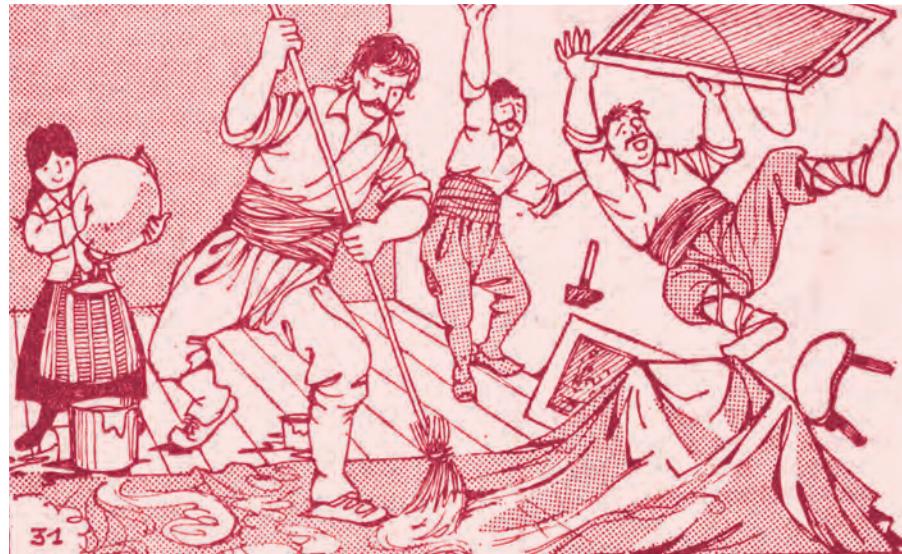
РЕЧНИК

1. **размуха** – развлечение, отпускане
2. **може** – също
3. **шестмак** – вила, инструмент за събиране на окосена трева
4. **седжеде** – килимче

РЕЧНИК

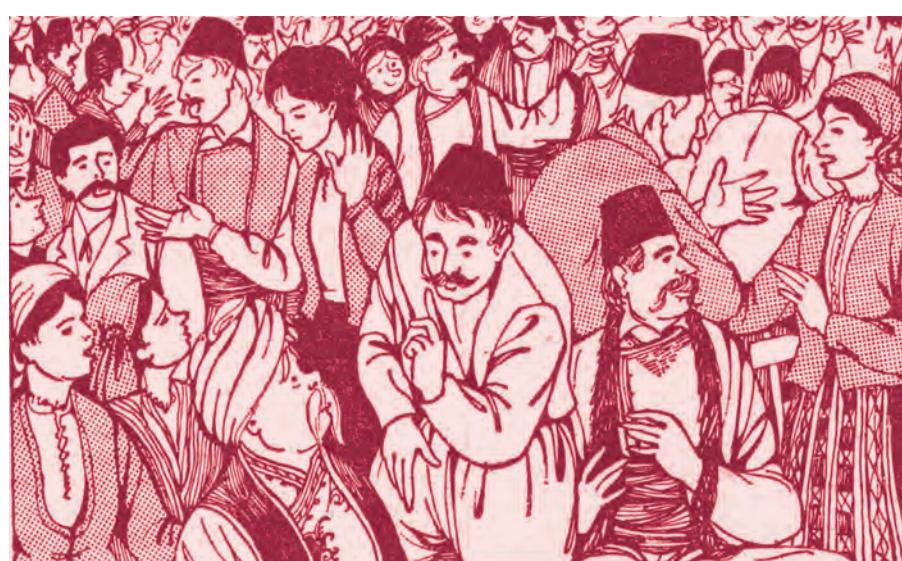
5. **кагро** – снимка, картина
6. **букау** – окови, вериги
7. **еполети** – отличителни знаци върху униформи
8. **бомформи** – вид ботуши

изящните стъклени цветарници, от Мича Саранов – големия килим, от Николай Недкович – картините на френско-пруските бойове, от Бенчоолу – старото прођено канапе – едничкото в града, от Марка Иванов – голямото огледало, донесено от Букуреш, и кагромо⁵ на „мучениците“; от женския метох – пухови възглавнички, от училището – картата на Австралия и небесния глобус, а от черквата – малкия полиелей, който осветляващ всичкото това всемирно изложение. Даже и конашката тъмница дава букайт⁶ си – за Голоса. Колкото за костюмите, те бяха същите, с които преди три години представляваха „Райна княгиня“. Тъй, графът навлече Светославовата багреница, Геновева – Райнината. Голос си притури още нещо като еполети⁷ и високи лъскави бомформи⁸. Ганчо Попов, който беше Хунс (един от джелатите), покачи дългата си кама, пригответена за въстание. Драко се наптуфи със слупения цилиндър на Михалаки Алафрангата. Напразно Бойчо протестираше против тая пъстрина и несъобразност. Повечето актьори упорно настояваха да бъде по-ефектна сцената и той махна с ръка.

На следващ етап от главата е представена подготвката за представлението. Тя бути смях у читателя, тъй като участниците не са професионални актьори, а костюмите и декорите са направени с подръчни средства.

В този епизод е разказано какво дава, за да се изработи декорът – отново всеобщо участие и всеотдайност. Всеки иска да допринесе за представлението.

Още щом зайде слънцето, театърът хвана да се пълни. Предните чинове заеха първенците и беят, нарочно поканен. От едната му страна седеше Дамянчо Григорът, за да го забавлява, както той знаеше. Всичкото останало място беше напълнено от пъстър свят,

който бръмчеше в очакване да се дигне завесата. Между госпожите най-голяма връвява дигаше kaka Гинка, която знаеше наизуст драмата и разправяше наляво и надясно кога суми най-напред ще каже графът. Хаджи Смион, на един друг чин, разказваше колко е по-голям букурещкият театър от той и обясняваше какво значение имаше шестакът на завесата. Оркестъра съставляваха местните цигани гъдулари, които повечето свиреха австрийски химн, види се, в чест на немската графиня.

Най-следе настана тържествената минута. Австрийският химн мъкна и завесата се дигна с безобразни бърчения. Пръв се показва графът. Всичкият театър занемя, като че нямаше вътре жива душа. Графът захвани да говори, а kaka Гинка му суфлираше от чиновете. А когато графът пропуснеше или променеше някоя дума, тя извикваше: „Събрка!“. Изтръбява рог и влизат пратеници от Карла Великий, чрез които го вика на война с маврите. Графът се прощава с Геновева, на която припада, и отива. Когато графинята се свестява и не намира вече графа, тя плаче. Плачът разсмива всичките. Kaka Гинка викаnak: „Плачи бре! Не знаеш ли как се плаче?“. Графинята заревава по-силно и театърът ѝ отговаря с гръмогласен хохот. Най-висок е смехът на kaka Гинка, която вика: „Аз да го щда там, да видиш плач и половина!“. Хаджи Смион забелязва на публиката, че плачът е голямо изкуство и че във Влашко плащат на нарочни жени да плачат над умрелите. Някой му изсъсква да мълчи и той изсъсква на другите, които го слушат. Но появленето на Голоса изменява положението. Той изкушава целомъдринето на Геновева, тя му отговаря презрително и побиква Драка, да го прати с писмо до графа. Влазя Драко и всичкинак закусват на цилиндъра му; това смущава Драка. Kaka Гинка му вика: „Драко, сваляй Алафранговата менджера! Гологлав!“. И той сваля цилиндъра. Ново

Минутите непосредствено преди представлението са изпълнени със зрителско нетърпение. Откроява се образът на kaka Гинка, която знае драмата наизуст и иска да я сподели с всички.

кукотене из публиката. Но сцената добива трагически характер. Разсърденият Голос изтегля сабята да промуши Драка; но преди да го ръgne, Драко пада като сноп, мъртъв и неподвижен. Публиката не е удовлетворена от такова глупаво умиране и някои викат на Драка да шава. Дохождам и му извличам трупа за краката, а главата му се тъмрази по пода. Но Драко геройски търпи болежките и пази ролята си на умрял. Хвърлят графинята в тъмница.

Актът се свършва и австрийският химн почваnak. Залата зашу-

мява от критику и смехове. Бабичките са недоволни от Геновева, която не игра много жаловито; напротив, Голос игра доста добре не-благодарната си роля и си спечели заслужено омразата на някои баби. Една се приближи до маїка му и ѝ каза:

- Мари, Тано, не са хубави работи, дето върши ваш Фрамло, какво му прави булчето?

На първия чин Дамянчо Григорът разправяше потънко на бея хода на първото действие. Той се увлече в красноречието си и разказа една приказка за някой си френски консул, който напуснал жена си по макава интрига. Беят го слушаше с голямо внимание и най-после разбра, че графът е френски консул, и такъв го считаше до края.

- Тоя консул е голям будала – каза той строго, – как тъй заповяда да убият жена му, преди да изпита хубаво? Аз един уличен пияница не запират, доке го не накарам да съхне на Миала Пандуринга.

- Бей ефенди⁹ – казва Дамянчо, – то тъй е написано, за да излезе по-лобопитно.

- И писачът глупец, и консулът по глупец.

Наблизо Стефчов критикуваше графа също.

- Огнянов – казваше той надуто и авторитетно – през плем не е видял театър.

- Защо? Че той добре играе – възрази Хаджи Смион.

- Добре играе – като маймуна, не уважава публиката.

Заедно с образа на кака Гинка се открявам и образите на двама зрители, които подчертават, че познанията им за театъра са по-големи от познанията на османалите. Това са Хаджи Смион и Кирюак Стефчов. Самочувствието им изва от това, че вече са гледали и други представления. Въпреки това поведението им е комично, тъй като не познават същността на театралното представление.

РЕЧНИК

9. ефенди – господин

- Да, и аз виждам, не уважава. Видя ли как седеше на канапето на Бенчоолу? Гаче беше брат на княз Куза - каза Хаджи Смион строго.

- Трябва да му се подсвирне - каза Стефчов гневно.

- Трябва, трябва - потвърди Хаджи Смион.

- Кой ще подсвирква? - извика някой от същия чин.

Двамата души се обърнаха. Те видяха Каблешкова. Каблешков не беше още станал апостол. Той случайно се намираше в Бяла черква, дено бе дошъл на гости у един роднина.

Хаджи Смион се смути от огнения поглед на бъдещия апостол; той се отмахна малко, за да му даде възможност да види виновника - Стефчова.

- Аз! - отговори напрано Кипуак.

- Свободни сте, господине, но трябва да излезете на улицата.

- Кой пума Вас?

- Това представление се дава с благотворителна цел и играят лобители. Ако можете по-хубаво, качете се там! - каза живо Каблешков.

- Аз плащам тук и не ща кехая¹⁰! - отговори Стефчов.

Каблешков пламна. Препирнята щеше да се разгори. Мичо Бейзадето побърза да я прекрати:

- Кипуак, ти си разумен човек... Тодорчо, кромувай!

В това време австрийският химн мълъкна. Завесата се дигна.

Сцената тоя път представляваше тъмница, осветлена с едно канделце. Геновева държи детето си, нареджа жални суми и плаче. Тя играе сега по-естествено. Полунощният час, мрачният затвор, въздишки те на една нещастна и безпомощна майка - всичко това настроява сърцата. По много женски лица се търкунаха сълзици. Съзите, както и смехът, са заразителни. Плачущите се умножаваха, даже и някои мъже ронеха сълзи, когато тя пишеше писмото си до графа. Каблешков, и той даже умилен, изръкопляска на едно паметическо място¹¹. Плясъкът му се разнесе усамотен из пълната тишина и умря без отзив. Много сърдити погледи се устремиха на вироглавеца, който на най-хубавото място дигаше шум. Иван Селямсьзъйт, който подсмърчаше от плач, го изгледа най-кръвнишки. Омкараха Геновева в гората, да я посекат. Завесата се спусна. Каблешков изпляска пак, но и той път остана без подражатели. Обичаят на ръкопляскането не беше въведен още в Бяла черква.

РЕЧНИК

10. **кехая** - пръв овчар, надзорник на стопанство, пазач

11. **паметическо място** - прочувствено място

В тази част на главата се откроjava и образът на бея. Той също не разбира изкуството на театъра и не може да раздели реалния живот от случващото се на сцена.

- Дженабем¹² хора имало в тоя мемлекет¹³ – приушуна беят на Дамянча, – де е ставало това нещо?

- В Немско.
- В Немско? Аз от тия гъбури не съм виждал още.
- Как, бей ефенди – имаме един немец в града.
- Да не би да е тоя, късмето¹⁴, чифтесакалият¹⁵, със сините очила?
- Той, фотографинът.
- Той? Добър гъбурджик... Всякога ми сваля капела, алафранга, кога ме срещне... Аз го мислех, че е французин...
- Не, немец е, хасъл от Драндабур.

Дойде третият акт. Сцената представлява пак палат. Графът се завърнал вече от война, угрожен и мрачен, че не намира Геновеева. Слугинята му подава Геновевиното писмо, писано в тъмницата на предсмъртния ѝ час. Тя му разправя, че е жертва на Голосовата низост, че умира невинна и го проща. Графът чете всичко това високо и хълца. Той плаче, той е отчаян, зрителите и те преживяват страданията му, и те плачат – някои с глас поимат. Плаче беят, който няма нужда вече от Григорьт. Това напрежнато състояние на душите порасна още по-болезнено, когато графът заповядва да му доведат коварния Голоса – виновника на злочастията му. Голос се задава рошав, грозен, измъчен от угрозения и окован в букаите на конашкия затвор. Едно враждебно бръмчене на публиката го посрещна. Погледите го устремиха разярени. Графът му чете писмото, в което графинята и него проща. Графът заридава пак, къса си косите, удря се в гърдите. Публиката пак захълца неудържимо. Кака Гинка, и тя рони сълзи, но иска да успокои другите.

- Не плачете мари, Геновеева е жива в гората!
- Няколко бабички, които не познават писмата, се обаждат учудени:
- Гинке, живи ли била? Ами да му се каже на горкия да не плаче – каза баба Пемковица, а баба Хаджи Павловица не се уძръжа и извика през сълзи на графа:

- Бре, баби, не плачи – булката е жива!

Между това Голос лудува. Той гледа страшно с изпукли очи, с настърхната чорлава коса, маха, криви се и скърца зъби отчаяно. Съвестта го гризе лютото; но страданията му принасят облекчение на народа.

Този епизод показва две неща:

1) Бабите смесват поведението си на зрители и на участници в представлението;

2) Реакциите са комични, но в същото време показват, че тези възрастни жени могат истински да се развлечат от вълшебството на театъра.

РЕЧНИК

12. **дженабет** – проклет, своенравен човек

13. **мемлекет** – месност, краї

14. **кьосе** – без брада

15. **чифтесакалия** – който има разбояна брада

16. **проместанец (проместанм)** – който изповядва проместанство, разновидност на християнството; през Възраждането думата е използвана като обидна

17. **пенджер** – прозорец

Лютот злорадство се изображава по лицата. „Хак му е“, сумат женихите. Тях даје ги е яд на Геновева, че го проща в писмото си. Маўка му, като гледа печалното състояние на господин Фратя, обременен от тежестта на веригите и на общото негодувание, се чуди какво га прави.

– Умориха момчето ми, омаскариха го! – казва тя и се готви да го извлече из сцената, но я задържат.

Тоя акт има бляскав успех. Шекспировата Офелия не е извличала в една вечер толкова сълзи.

Последният акт е в гората. Там една пещера. Из входа ѝ се подава Геновева, облечена в зверски кожи, и джемето ѝ. Една коза, на която са дали крехки листа да зобе, за да не бяга от сцената, представява сърната, която с мялото си ги храни в пещерата. Геновева приказва жално на джемето си за баща му, но чува лай от ловджийски песни и пропълзява в пещерата с джемето, като увлича за рога козата, която се опира. Лаят се усилва и публиката намира Илийча Любопитния по-изкусен в тая роля. Той показва още по-голямо усърдие, тъй че лаят му разбуди джавкането на няколко кучета отвън. Ето и графът в ловджийски грехи се вестява със свитата си. Зрителите не дъхат: всички се вторачили да видят как ще се срещнат с Геновева. Баба Иваница се бои да не отмине и предлага да му обадят, че там е жена му. Но графът я видял. Той се навежда и вика в пещерата:

– Ти, който си тука, звяр или човек, излез!

Но вместо пещерата обади се залата. Раздаде се едно тънко подсвиркване.

Всички се обърнаха смяни към Стефчова. Той беше се цял изчервил.

– Кой е тоя, дето свири? – извика гневно Селямсъзът.

Театърът забръмча недоволен.

Огнянов подири с поглед подсвирквача. Като съзря Стефчова, който го гледаше безочливо, той му пришушна ниско:

– Ще ти отпоря дългите уши!

Ново изсвиркане, още по-силно. Публиката бе втрещена. В миг общо негодувание избухна.

– Хванете го този проместанец¹⁶, дайте да го хвърлим из пенджера¹⁷ – изрева свирепо Ангел Йовков, гигант, два и половина метра висок. Раздадоха се още гласове:

– Навън, който свири!

– Стефчов навън!

– Не сме дошли тука да слушаме пискуни и плясканета! – викаше Селямсъзът, който одеве инак бе разбраł одобрителния знак на Каблешкова.

– Кипуак, не възприемам! – извика сърдито и кака Гинка, до която стоеше Рага, обляна в сълзи. Хаджи Смион шепнеше Стефчову:

– Вярвай бога, Кипуак, аз ти казах още одеве: не бива да свириш.

Тука народът е прост, нали видиш?

– Защо свири члебият? – попита беят Дамянчя.

Дамянчо дигна рамене. Беят пошуши нещо на едно заптие, което отиде при Стефчова.

– Кипуак – каза му то полека, – беят заръча да идеш да изпушиш едно цигаро вън, като ти се стяга душата.

Стефчов излезе с горделива усмивка на устата, доволен, че развали впечатлението от Огняновата игра.

Следва всеобщата реакция на зрителите срещу подсвиркането на Кипуак Стефчов.

Заедно с него и смутната мина. Играата се продължи, графът се намири с изгубената графиня. Прегръщания, вайкания, съзи на. Публиката се разчуваствува изново. Доброто се увенча с пълно тържество над злото. Графът и графинята си разказват един другиму мъките и радостта. Баба Петковица им думаше:

- Идете си, баби, у вас, на се сговаряйте веke, не вярвайте на тия проклети Голосовци.

- Проклета си ти - изфуча зад нея господин Фрамловата майка.

Същият бабин Петковичин съвет гаде и беат, но по-нико. Обико чувство на удовлетворение и радост, Графът среща навред съчувствени погледи. Развръзката склоочаше песента, която графът, графинята и свитата запяха: „Сигифриде граде, разбай се сега!“.

Но като изпяха първите два стиха на тая добродетелно-радостна песен, раздаде се на сцената революционната песен:

*Плаатни, плаатна ти в нас, алобов гореща,
противу турии да стоим насреща!*

Това падна като гръм небесен в залата. От най-напред един я запя, после част от трупата я подхвани, после всичката, а след нея и самата публика взе да приглаша. Внезапен патриотически възторг облада всекиго. Мъжественият момиче на тая песен като невидима вълна порасте, изпълни залата, заля гвора и се пръсна в ношта. Песента цепеше въздуха, разпаляше и опияняваше сърцата. Тия силни звукове удариха на една нова струна на публиката. Всички, които знаеха песента, запяха я – и мъже, и девойки; тя събра всичките души в едно, сля сцената със залата и се издигна към небето като молитва...

- Пейте, момчета, да сте живи! – викаше с възторг Мично.

Но други от старите ронтаеха нико, като намираха неуместно това безумно възхищение.

Беат, и той, без да разбира нито дума, слушаше с благодарение песента. Той питаше Дамянча Григорът да му тълкува всеки един стих. Всеки други би събркал конците, но Дамянчо не беше от тия хора, които не могат да отговарят на трудни въпроси. При това, сега му се гаде случай да изпита силите си. Той заподаде беат по най-естествен и увлекателен начин. Песента, според Дамянча, изражавала сърдечната лобов на графа към графинята. Графът ѝ казва: „Обичам те сто пъти повече сега“; а тя му казва: „Обичам те хилядо пъти“. Той казва, че ще издигне черкова, дето е била пещерата, за спомен, а тя му казва, че ще си прогаде всичките ялмази, за да раздаде милостиня на сиромасите, и ще направи сто чешми от мрамор.

- Че много чешми, по-добре да направи и мостове за хауп¹⁸ – пресече го беат.

- Чешми, че в Немско водата е малко, та пият повече бира хората – отговори Григорът.

Беат клонна одобрително на това решение.

- А де е Голос? – попита беат, като диреше господин Фратя между актьорите.

- Нему не се пага там да излезе.

- Добре кажеш. Тоя керама¹⁹ трябваше да го обесят. Ако втори път играят това, то какви на консула да го не оставя жив. Така по-добре иде.

Представлението преминава в пеене на революционна песен. Тя показва какви са истинските настроения на жителите на Бяла черква. Въодушевлението от представлението преминава в революционен възторг.

РЕЧНИК

18. хауп – добро

19. керама – негодник, проклетник

И наистина, господин Фрамло го нямаше между другарите му. Той бе изклинчил благоразумно още когато се запя опасната песен, като не пожела да дочека лаврите на публиката.

Песента се прекрати от трупата и завесата падна сред викове: „Браво!“. Австрийският химн так гръмна и изпращаше публиката из залата, която скоро опустя.

Актъорите се разоблачаха зад завесата и приказваха весело с приятелите, които бяха дошли да ги поздравят.

– Абе, Каблешков, дявол те взел – каква беше тая лудост от тебе? Из един път доходждаш и се озоваваш зад гърба ми и захващащ да решеш като бурия. Циганско сърце – каза Огнянов, като изуваше княз Светославовите чизми.

– Не можах да се стърпя, бе брате, омръзнаха ми толкова сълзи и кокоши жалби над твоята „многострадална“. Трябваше с нещо да отрезвим тия народ. И тогава ми скимна да го ѹда на сцената. Ти видя какъв блъскав ефект.

– Аз все поглеждах дали няма някое заптие да ме хване за лакътя – смееше се Огнянов.

– Не се беспокойте. Стефчов се запиля по-рано – каза Соколов.

– Беят го изпъди – каза учител Франгов.

– Но беят остана – каза други. – Аз го гледах как внимателно слушаше. Умре ще си имаме белица.

– Ха, за него да неви е грижка. Нали бай Дамянчо Григорът беше при него? Той го е сметнал, та го е поразил. Ако не е сторил това, ще му вземем назад дипломата.

– Аз нарочно го поканих и турих при бея, който обича масали-²⁰. Не се грижете, това ти го кучка и отвлякла – забележки Николай Неккович, като съблачаше тънкото расо на поп Димчо, с което игра на сцената ролята на Геновевиния родител.

Той смяташе без издайството. Но на сутринта побикаха Огнянова на конака.

Той се яви пред бея, който беше набъсен.

– Консулос ефенди – каза му той, – снощи сте пели комитаджийски песни, истина ли?

Огнянов проместира.

**Участие на бея като зрител показва неразбира-
нето от страна на власт-
та какво се подготвя.**

РЕЧНИК

20. масал – забавен разказ, приказка

РЕЧНИК

21. изгълча – скара се, викна

- Но онбашият ми обажда противното.
- Той е криво известен. Вие сами бяхте там.
Беят извика онбашият.
- Шериф ага, кога са пели такива песни: при мене или след мене?
- Пред вас са пели бунтовническа песен, бей ефендим; Кириак ефенди няма да лъже.
Беят го погледна строго. Самолюбието му се докачи.
- Какво ми брътвиш, Шериф ага? Кириак ли беше там, или аз? Не слушах ли аз с моите уши? Дамянчо чорбаджи сума по сума не пребеде ли ми песента? Аз приказвах снощи и с Марка чорбаджи, и той намерил гласа много хубав. Такива безобразия друг път не правете! – изгълча²¹ сърдито беят, на се обърна към Огнянова: – Консуле, прощавай за труда, грешка станало. Чакай, а как викаха оногова, окования?
- Голос.
- Да, Голос. Ти него да беше заръчал да го обесят по-добре. Аз тъй бих направил. Ти не трябваше да слушаш женски ум. Ама хубаво беше, пък песента още по-хубава – каза беят, като ставаше тежко.
- Огнянов го поздрави и излезе.
- Скоро ще чуеш и по-друга песен и нея ще я разбереш без помощта на бай Дамянча – шушнеше си той, като минуваше из портата.
- Но той не виждаше как зловешо го гледаше в това време онбашият.

Въпреки че главата описва една комична ситуация, предстои въстание. В него неумелите актьори ще жертвват живота си, а неразбиращата и глупаво изглеждаща власт жестоко ще потуши бунта.

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Защо според вас Иван Вазов е изbral в началото на XVII глава да преразкаже накратко драмата „Многострадална Геновева“?
- 2 Какво е значението на театъра за възпитанието на театралните вкусове на българите през 50-те и 60-те години на XIX век? Подкрепете отговора си с цитат от глава XVII.
- 3 Как хората от Бяла черква се включват в приготвленето на представлението? Какви са причините за всеобщото вълнение?
- 4 Какви са реакциите на зрителите по време на представлението? Нека всеки от класа избере по един от посочените герои: Кириак Стефчов, бея, кака Гинка, бабите и жените, майката на господин Фратю, да проследи неговите реакции в текста и да ги коментира пред класа.
- 5 Какво е характерно за поведението на зрителите по време на представлението? От какво произтичат различните недоразумения?
- 6 Как въздейства песента на Добри Чинтулов върху зрителите? Реагират ли всички еднакво на песента? На какво според вас се дължат разликите?
- 7 Как Дамянчо Григорът превежда песента на бея? Буди ли това смях?
- 8 В драмата „Многострадална Геновева“ се разказва за личното нещастие на героинята и възтържествувалата правда. По какъв начин обаче публиката разбира нейното съдържание? Защо драмата вълнува всички?
- 9 Откривате ли общи черти между ситуацията в разказа „Косачи“, в която Благолажът разказва своите приказки, и реакцията на публиката по време на представлението? Мотивирайте отговора си.

● КАКВО НИ КАЗВА ГЛАВАТА „ПРЕДСТАВЛЕНИЕТО“

Седемнайсета глава на романа „Под игото“ разказва за подготовката и провеждането на театрално представление в градчето Бяла черква. С нея Иван Вазов показва не само стремежа към свобода, който е обхванал българите в малкия град, но и жаждата им за просветление с помощта на изкуството.

Всеки от жителите на града взема участие в подготовката на представлението – някои се включват, като осигуряват част от декорите, други – с участието си като актьори. Дори тези, които не участват пряко в подготовката и провеждането, имат отношение към предстоящото събитие.

Постановката е на изключително популярната в годините преди Освобождението пиеса „Многострадална Геновева“, преведена от българския будител Кръстьо Стоянов Пишурка. Самата творба не блести със силни художествени качества. Каква е причината тогава тя да се превърне в една от най-поставяните драми преди Освобождението? Отговора на този въпрос ще открием в

нерадостната съдба на главната героиня. **Именно в образа на някогашната графиня, прокудена в дивата гора с малкото си дете, българите разпознават себе си. Възстановената накрая спрavedливост е така жадуваното Освобождение.**

Иван Вазов умело „рисува“ представлението като „среща на два гласа“:

● **Гласът на театъра.** Като всяко изкуство, театърът може да бъде разбран, ако зрителите са подгответи, ако са научени да разбират това изкуство. Това означава зрителят да разграничава онова, което се случва на сцената, от реалния живот. В тази глава ние виждаме точно обратното – публиката не прави разлика между герой и актьор и гневът или подигравките към героя се стоварват върху главите на актьора.

● **Гласът на публиката.** Това са нейните реакции и коментари. Комичното произтича оттам, че зрителите нямат опит в гледането на театрално представление. В същото време магията на театъра завладява всички. Въпреки комичните ситуации зрителите истински съпреживяват изпитанията, пред които са изправени героите. Те ненавиждат Голос – измамник и причинител на страдания, и

Апоеоз на Вазовото творчество, худ. Дечко Тодоров (къща музей „Иван Вазов“, Сопот)

Кадър от филма „Под игото“ (1990 г.), сценарий и режисура Янко Янков

страдат заедно с Геновева.

Случващото се в главата „Представлението“ много прилича на подготовката, избухването и потушаването на предстоящото въстание. Невиждан ентузиазъм обхваща жителите на градчето и те се включват в неговата подготовка. Както и в представлението, така и във въстанието има кириакстевчовци – хора, които не са готови за свободата. Разликата е, че в представлението накрая справедливостта е възстановена. Обратно, въстанието е жестоко потушено, но след него остава малко време до свободата.

● ГЕРОИТЕ В ТВОРБАТА

Централен (основен) герой в романа „Под игото“ е Бойчо Огнянов. Той се появява в градчето след бягство от заточение в Диарбекир. Неговата основна задача е да подготви избухването на въстанието в Бяла черква.

В главата „Представлението“ Огнянов **не се открява като основен персонаж**. Това произтича от идеята на тази глава – да покаже всеобщото въодушевление от предстоящото представление и възторга, обхванал публиката, докато пее бунтовната песен. Такова въодушевление и възторг ще обхванат всички и при подготовката на въстанието.

● Можем да говорим за **колективен герой, който включва разнолики персонажи**: млади хора, наивни баби, решени на саможертва бунтовници, чорбаджии, готови да се разделят с имота си, продажни кириакстевчовци и дори турския управител – бея.

● Другият акцент е **размиването на границите между героите**. Голяма част от зрителите не правят разлика между действия на театрален герой и реален живот. Цялото представление много прилича на маслен бал, в който някой непрекъснато

си сменя ролята, като си поставя една или друга маска. Такава размяна ще се случи и в дните на въстанието – робите ще поискат да станат господари на живота и съдбите си.

● ВРЕМЕТО В ТВОРБАТА

Когато говорим за времето в главата „Представлението“, трябва да имаме предвид, че то има две проявления:

● Първото е **времето на протичане на събитията в тази глава**. То включва подготовката за представлението, самото представление и отзивите след него. Реално това са няколко дни, като най-наситен на случаи е отрязъкът, в който противача самото представление.

● Второто е **историческото време, отразено в романа**. Цялото време на романа протича приблизително **в рамките на една година**. Започва през пролетта, което е уточнено още с първото изречение на романа: „Тая прохладна **майска вечер** чорбаджи Марко, гологлав, по халат, вечеряше с челядта си на двора“. Завършва на следващата пролет, когато избухва въстанието. Не можем да разберем пълноценно творбата, ако не познаваме характера на епохата, през която се случват събитията. Най-ярко тя е описана в главата „Пиянство на един народ“:

„Рояк апостоли и проповедници кръстосваха планини и полета и организираха борбата. Те намираха навсякъде добър прием; обятия разтворени, за да ги препърнат, сърца открыти – да ги чуят – един народ, жаден за великото слово на свободата, нетърпелив да понесе кръста си на Голгота. Една дълга върволица от предтечи – сеятели беше прегазила вече духовната нива на България и хвърлила там семето на самосъзнанието. Тая дивна върволица, която захваща от Паисий – един калугер, и се заключаваше с Левски – един дякон – двама светци, – беше засяяла и наторила

Кадър от филма „Под игото“ (1990 г.)

вече нивата и първият беше я благословил от височината на Атон, последният – от височината на бесилото“.

● ПРОСТРАНСТВОТО В ТВОРБАТА

Пространството, в което протичат събитията в тази глава, е специфично. То обхваща пространството на града Бяла черква – в него протича подготовката за представлението. След това – мъжкото училище, в което протича самото представление. Учебната стая е превърната в театрална зала, а публиката се настанява на чиновете.

Самата театрална зала се дели на място за публиката, театрална сцена и пространството зад сцената, където актьорите изчакват, за да се включат в театралното действие. В пространството на залата зрители и актьори са разделени – едните наблюдават представлението, а другите участват като актьори. В тази глава границите между двете части са различни. Публиката се намесва в представлението. Някои от актьорите коментират постъпките на публиката. Самият Бойчо Огнянов

казва на Стефчов по повод подсвиркането: „Ще ти отпоря дългите уши!“.

Има и още едно, допълнително пространство, в което протичат действията на самото представление – двореца на графа и гората с пещерата, в която живее Геновева.

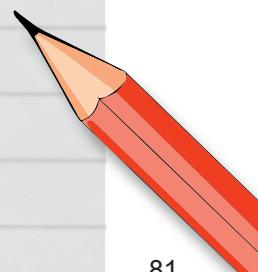
Кадър от филма „Под игото“ (1990 г.)

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Напишете в тетрадките си план на главата „Представлението“.
2. Запишете в колона в тетрадките си имената на героите от главата „Представлението“: Бойчо Огнянов, Тодор Каблешков, господин Фратю, Кириак Стефчов, Кака Гинка, Дамянчо Григорът, Илия Любопитния, беят, Иван Селямсъзът, бабите. Срещу всеки от героите запишете думи и изрази, с които е описан, както и някои от неговите най-характерни и запомнящи се реплики.
3. Запишете в тетрадките си в две колони най-характерните части на театралния декор, използван в представлението. В първата колона запишете истинското предназначение на предмета, а срещу него – неговата роля като декор.
4. Част от театралния декор е картата на Австралия, но действието се развива в Австрия. Ако сега имате възможност да се пренесете назад във времето, какво бихте обяснили на публиката за двете названия Австрия и Австралия? А с какво обяснение ще ги предпазите да не бъркат индиец и индианец? Запишете своите обяснения в тетрадките си.
5. Преразкажете от името на Геновева частта, в която накратко е дадено съдържанието на драмата „Многострадална Геновева“. Обърнете внимание на глаголното време, в което ще напишете преразказа.

ФОРУМ

Обложка на грамофонната плоча със запис на радио театъра „Михал Мишкоед“, „Балкантон“

В началото на главата „Представлението“ Иван Вазов посочва, че театралният вкус на българите през Възраждането е възпитан от няколко драми, които са много популярни през 50-те и 60-те години на XIX век. Спомената е комедията „Михаля“, което е популярното название на комедията „Михал Мишкоед“.

На 15 август 1856 г. Сава Доброплодни – предводач на писемата от гръцки – я поставя пред публика. Това е първото театрално представление в България, с което се поставя началото на българския театър.

Потърсете в интернет запис на блестящото изпълнение на актьорите от „Сатиричния театър“ през 1964 г. Постановката е на Мемоди Андонов – един от най-добрите български режисьори. В записа може да чуете гласовете на български театрални и филмови звезди за всички времена: Апостол Карамитев, Георги Парцалев, Иван Андонов, Невена Коканова, Стоянка Мутафова, Хиндо Касимов и др.

Лесно ще намерите записа в популярен уебсайт за видеосподеляне, като използвате ключови думи: михал, мишкоед и годината 1964.

МИХАЛ МИШКОЕД (1964) Сава Доброплодни (драматизация)

Режисьор: Мемоди Андонов

Музика: Симеон Пиронков

Изпълнение: „Сатиричен театър“

В ролята: Апостол Карамитев, Георги Парцалев (Михал), Иван Андонов (Вично), Жени Филипова (баба Марта), Невена Коканова (Радка), Божидар Лечев (Съби), Стоянка Мутафова (Мария), Хиндо Касимов (Николай), Лилия Апостолова (Стоянка), Сашка Игнатиева (баба Стойка), Вели Чаушев (Петко), Димитър Георгиев (non)

1. Преразкажете устно в час съдържанието на драмата.
2. Коментирайте играта на актьорите.

ОБОБЩЕНИЕ

КОСАЧИ

„Косачи“ е разказ от Елин Пелин. В него се разказва за петима косачи, които са дошли от загорските краища в Тракия, за да търсят работа.

Героите:

- Благолажа – героят, който разказва различни истории в разказа;
- Лазо – героят слушател; той истински преживява разказаното;
- Стамо – героят, който има допълваща роля в разказа; той посочва дали разказаното е истина, или лъжа – той е подстрекателят.

Времето:

Действието на разказа протича през лятото – във времето, когато денят преминава в нощ.

Пространството:

Пространството в разказа е реално – на брега на Марица, но в същото време и приказно – разположено някъде между небето и земята.

ХУДОЖНИК

„Художник“ е стихотворение на Веселин Ханчев. В него е разкрито разбирането на поета за мястото на твореца в обществото и за ролята на изкуството в живота на хората. Стаята с голите напукани стени е символ на свят, лишен от духовност. Картините, които художникът закачва по пустите стени, променят стаята, тоест променят света – одухотворяват го.

Героите:

Художникът е творец, който със силата на дарбата си преобразява света, одухотворява го и го обогатява.

Стаята е олицетворена и е пълноценен герой в стихотворението – тя е героят, който се преобразява под въздействието на таланта на твореца.

Пространството:

Пространството в стихотворението само привидно е една стая – той е целият свят, който може да бъде променен.

Времето:

Времето в стихотворението е вечното време. Промяната на света е вечна, вечни са търсенията и откритията на творците, вечен е копнежът към красота и пълнота на живота.

ПОД ИГОТО

ПРЕДСТАВЛЕНИЕТО (XVII глава)

Седемнайсета глава разказва за подготовката и провеждането на театрално представление в градчето Бяла черква. С нея Иван Вазов показва не само стремежа към свобода, който е обхванал българите в малкия град, но и жаждата им за просветление с помощта на изкуството.

Героите:

Героят е цялото общество на Бяла черква, със своите разнолики персонажи: млади хора, наивни баби, решени на саможертва бунтовници, чорбаджии, готови да се разделят с имота си, продажници и дори турския управител – бея.

Времето:

То обхваща няколко дни – подготовката за представлението, самото представление и отзивите след него. Цялото време на романа протича приблизително в рамките на една година.

Пространството:

Пространството, в което протичат събитията в тази глава, обхваща града Бяла черква, мъжкото училище, в което протича самото представление, и учебната стая, превърната в театрална зала.

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ

ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА У НАС ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

Хлудовски псалтир (IX в.). На лявата страница е изобразен цар Давид, който свири на псалтерий (арфа); на дясната цар Давид побеждава врагове и диви животни.

Васил Априлов

Страници от учебника на Емануил Васкевич „Перва понятия за детинско употребление, когато начнат свободно да чатат“ – възприеман като първообраз на съвременната читанка.

1. Килийното училище е въз начално училище у нас през епохата на османското владичество. Учителите са предимно монаси, свещеници или занаятчии. Целта е децата да се научат да четат, пишат и смятат. За учебници се използват книгите, по които се извършват църковните служби, като „Часослов“, „Апостол“, „Псалтир“ и пр.

2. Взаимното училище е светско начално училище. Нарича се взаимно, защото в него учителите използват по-напредналите ученици, за да обучават останалите. Обучението се извършва на говорим български език, а предметите, които се учат, са граматика, история, география, естествознание, хигиена и пр.

Първото взаимно училище е открито от Неофит Рилски в Габрово през 1835 г. по инициатива на Васил Априлов.

3. Класното училище е светско училище. Децата се делят на класове според своята възраст. Един учител отговаря за един клас, в който учат до 30 деца.

Първото класно училище е открито през 1846 г. от Найден Геров в Копривщица. В класните училища се увеличава броят на изучаваните предмети, а обучението продължава от две до четири години. Най-известните класни училища се откриват в Елена, Пловдив, Търново, Свищов и пр. Тези училища са известни и под името „даскаловици“, защото повечето от завършилите ги ставали учители.

4. До Освобождението възникват и първите гимназии, създадени на основата на съществуващите вече класни училища. Първата българска гимназия е открита през 1859 г. в Болград (Бесарабия), а след това са създадени гимназията в Пловдив и Априловската гимназия в Габрово.

„В общата характеристика на българското образование през последните години на османското потисничество може да се подчертава една негова особеност, по която то значително се отличава от образованието в свободните страни. Докато другаде образоването се развива под покровителството на държавата, в България държавата поробителка не полага никакви грижи за българското образование и дори проявява враждебно отношение към него. Ето защо народът е принужден сам да се грижи за отваряне, управление и издръжка на своите училища и в същото време води борба срещу посегателствата върху тях.“

Иван Стоянов, „История на българското Възраждане“

ДА СИ ПРИПОМНИМ

1. Какво е влиянието на представлението „Многострадална Геновева“ върху жителите на Бяла черква?
2. Какви са проявите по време на представлението на двамата герои на романа – Бойчо Огнянов и Кириак Стефчов?
3. Колко от жителите на градчето участват като зрители на представлението?
4. Училището е мястото, където се играе представлението на „Многострадална Геновева“. Защо според вас училището е място на подобни прояви?

ИВАН ВАЗОВ
ПОД ИГОТО (роман)

РАДИНИ ВЪЛНЕНИЯ
(глава XI)

Рага Госпожина (тъй я наричаха няя за означение, че принадлежи на госпожа Хаджи Ровоама) беше високо, стройно и хубаво момиче, с простодушен и светъл поглед и с милovidно, чисто и бяло лице, кое то черната забрадка отваряше още повече.

Сираче от семе, Рага от много години живееше под един покрив с Хаджи Ровоама, която я беше прибрала за храненица. После покровителката ѝ я направи „послушница“ в метоха, сиреч, момиче, което се пригответ за монахиня, и я облече с обезательните черни дрехи.

Сега Рага служеше като учителка на девойките от първия клас, с хиляда гроша годишна заплата.

Тежка е участта на всички сирачета момичета. Рано обезнаследени от бащина лобов и защита и от майчина нежна грижа, хвърлени на произвола на хорската милост или жестокосърдие, те отрасват и виреят, без да ги е огряла сладка, животворна усмишка, сред чужди тям равнодушни лица. Те са цветя, поникнали под покрив: невесели и без дъх. Пропуснете въз тях една великодушна струя светлина и технияят скрит аромат умириসва въздуха.

Рага беше порасла в тая задушлива и мъртвешка атмосфера на килийния живот, под строгия несъчувствен надзор на старата сплетница. На Хаджи Ровоама нико минаваше през ума, че е възможно по-човеколобиво отношение към тая сиромат; тя не можеше да съзре колко деспотизъмът ѝ ставаше по-чувствителен и несносен за Рага, заедно с разбуждане на съзнанието ѝ и човешката ѝ гордост. Ето защо преди няколко време видяхме Рага, учителка вече, че шътна на чорбаджийската трапеза на Хаджи Ровоаминия брат.

Тия дни Рага беше твърде улисана в училището, защото приближаваше годишният изпит. Денят му скоро настана. Още от сумрината девическо училище хвана да се пълни с ученички, пременени, пригладени и натруфени като пеперудки от майките си. Те, с отворени книжки, бръмчаха като рой пчели и преговаряха за последен път уроките си.

Черкова пусна и народът занавлиза в училището, както е обичаят, да види годишните успехи на учениците. Прекрасни венци окичваха

Портретна характеристика на Рага.

Мястото на Рага в общество.

Животът на Рага при Хаджи Ровоама.

Началото на годишния изпит.

Атмосферата в училището.

вратите, прозорците и камедрата; а образът на св. Кирил и Методия погледваше из великолепно кръжило от трендафи и росни цветя, и клончета от ела и чемшир. Скоро предните чинове се запълниха от ученичките, а всичкото останало място – от публиката, по-предните хора от която стояха напред, а някои даже на столове. Между тях някои наши познайници. Но останаха още няколко стола за бъдещи отлични посетители.

Вълнението на Raga преди изпита.

Raga сърдечно нареждаше ученичките на чиновете и им даваше ниско някакви наставления. Миловидното ѝ лице, оживено от вълнение, по причина на тържествения час, и осветлено от големи влажни очи, ставаше обаятелно-прелестно. Прозрачни розови облачета, играещи по бузите ѝ, издаваха трептенето на сърдечната ѝ душа. Raga чувстваше, че стомина любопитни погледи падат сега върху нея, и ней ставаше неловко, та губеше самообладание. Но щом главният учител захвана речта си и привлече въз себе вниманието, Ragi стана по-леко, по-ясно на душата и тя хъръли по-смел поглед около си и отпреде. Тя забележи с радост отсъствието на Кириака Стефчов. Мъжеството ѝ се повърна. Речта се свърши при тържествена тишина (тогава още не беше въведен обичаят на ръкопляскането). Изпитът се започна от първия клас, по програмата. Добродушното и спокойно лице на главния учител Климент и благата му реч възхваха

самоувереност у девойчетата. Рада с напрежнато внимание следеше за отговорите им и техните случайни запъвания се отздаваха болезнено върху чертите на лицето ѝ. Тия звънливи и ясни гласчета, тия мънички розови устци, които привличаха целувки, решаваха съдбата ѝ. Тя ги заливаше със светлия си поглед, тя ги ободряваше с небесна усмишка и туряше цялата си душа на техните трепетни устни.

В този миг навлякът при вратата се разтока и гаде път на двама закъснели посетители, които седнаха тихо на свободните столове. Тогава Рада погледна и ги видя. Единият, по-старият, беше настоятелят – чорбаджи Мичо, а другият – Кипуак Стефчов. Неволно тънка бледност покри лицето ѝ. Но тя се постара да не вижда този неприятен човек, който я смущаваше и плашише.

Кипуак Стефчов размени няколко поздравления с глава, без обаче да се здрависа със Соколова, съседа си, който го не погледна; кръстоса крака и взе да гледа намусено високомерно. Той слушаше разсейно, а по-вече гледаше към купа, дето стоеше Лалка Юрданова. Веднъж или дважды само той измери от глава до крака Рада, строго и пренебрежително. На лицето му се изобразяваше душевна сухост и жестокосърдие. Той туряше често под носа си стръкче карамфил и после пак гледаше надуто и безстрастно. Учител Климент се обърна с книжката към Михалаки Алафрангата. Михалаки отклони и каза, че изпитва по френски. Учителят се извърна надясно и повтори поканата на Стефчова. Той прие и помести стола си по-напред.

Кипуак Стефчов – характеристика.

Поведението на Кипуак Стефчов.

Характерът на Кипуак Стефчов.

Отношението на Кипуак Стефчов към другите.

Едно глухо шушукане из тъплата. Всички устремиха поглед на Кипуака. Предметът, по който изпитваша, беше българска история, крамката. Стефчов оставил книгата на масата, потърка се между веждата и ухото, като да разбуди ума си, и зададе високо един въпрос. Девойчето мълчеше. Тоя студен, неприветлив поглед проникваше като мраз в душата му душа. То се смущи и нито помнеше какъв бе въпросът. То погледна жално Рада, като че просеше помощ. Стефчов му повтори въпроса. Пак мълчеше.

– Да си иде – каза той сухо на учителката, – извикайте друга.

Излезе друго момиче. Зададе му се въпрос. То чу, но го не разбра и остана безмълвно. Безмълвна беше и цялата публика, която взе да изпитва мъчително чувство. Девойчето стоеше като заковано, но очичките му се наляха със сълзи страдалчески, които не смееха да се

Отношението на Кипуак Стефчов към децата.

Отношението на Kiriak Стефчов към Paga.

проронят. То се насили так да отговори нещо, заекна се мъчително и замъркна. Стефчов погледна ледено Paga и избъбри:

- Доста небрежно е преподавано. Повикайте друга ученичка.

Paga с глух глас произнесе друго име.

Третата ученичка отговори съвсем друго: тя не разбра питанието. Като видя в погледа на Стефчова неодобрение, тя се учуди, на се озърна безнадеждно наоколо си. Стефчов ѝ зададе друг въпрос. Тоя път момичето нищо не отговори. Смущението затъпи погледа му, без кръв останалите му устни затрепериха и то изведнъж заплака с глас и бега, та се скри при майка си. Всички чувстваха мъка и товар на душата. Майките, чито дъщери не бяха още изкарванци, в недоумение и уплашени гледаха напред. Всяка трепереше от страх да не чуе името на своето дете.

Paga стоеше като тресната. Канка кръв не беше останала в лицето ѝ; мъченнически тръпки подръпваха бледните ѝ бузи; по челото ѝ, дено обеде се четяха толкова деликатни усещания, няколко едри kanku пом избиха и измокриха сколуфите¹ ѝ. Тя не смееше да дигне очи. Чинеше ѝ се², че потъва в земята. Нещо я душеше гърдите, идеше ѝ да заплаче с глас – и евзам се удържаше.

Задоволството на Kiriak Стефчов е от ситуацията, която създава.

Намесата на Огнянов.

Обществото, не в сила да издържи това напрежнато състояние по-дълго, зашума безпокойно. Зрителите, слисани, се поглеждаха, като че се пумаха: каква е тая работа? Всеки искаше да излезе из това невъзможно положение. Само по тържественото лице на Стефчова беше изписано задоволство. Шумът, ропотът растеше. Ненадейно се въззвари гробна тишина и всички погледи се устремиха напред. Из публиката излезе Бойчо Огнянов, който досега стоеше потулен, и като се обърна към Стефчова, каза твърдо:

- Господине, нямам чест да ви зная, но извинете. Вашите въпроси, неясни и отвлечени, биха затруднили и ученици от V клас. Пожалете тия неопитни деца.

Па като се обърна към Paga, попума:

- Госпоziце, позволявате ли?

И както беше прав, попроси да извикам едно от питаниите вече девойчета.

Общо облекчение се почувства. Съчувствен и одобрителен шум посрещна постъпката на Огнянова. В миг той прикова всички погле-

Промяната в настроение на публиката.

Симпатиите към Огнянов.

ги, спечели всички симпации. Пуснатата от Хаджи Ровоама клевета падна. Благородното му лице, обляно със страдалческа бледност и осветлено от един мъжествен и енергичен поглед, подкупваше непобедимо сърцата. Лицата на зрителите се изясниха, гърдите свободно си въздихаха. Всеки виждаше, че Огнянов владее положението. И беше доволен.

Огнянов попита момичето простичко същото нещо, което го пита и Стефчов. То отговори сега. Майките въздихаха и пратиха благодарни погледи на чужденеца. Името му, ново и странно, обикаляше по всичките уста и се запечатваше във сърцата.

Повикаха другото девойче. И то отговори удовлетворително, според възрастта си.

Тогава всички тия деца, изпоплашени до подивяване одефе, устремиха приятелски погледи към Огнянова. Духът се подигна на всички; те се запрепираха коя да излезе по-напред да се разговаря с добрия този човек, когото вече обичаха. Рада от едно прехласване мина в друго. Учудена, трогната до сълзи, изненадана, тя гледаше с благодарност този великодушен човек, който ѝ го даде на помощ в тъкава тежка минута. Пръв път тя срещаше, и то в един непознат, топло и брам-

Промяна в настроението на Рада.

ско участие. Този ли бе шпионинът! Той сега стоеше като ангел хранител наein! Той стъпка Стефчова като червей. Тя тържествуваше, тя порасне на, тя погледна гордо и щастливо навсякъде – и навсякъде срещна съчувствени погледи. Сърцето ѝ се изпълни с признателно вълнение, а очите ѝ – със сълзи...

На третото момиче Огнянов зададе такъв въпрос:

– Райно, я ми кажи, при кой български цар българите станаха християни, покръстиха се?

И той гледаше кромко и приятелски невинните очички, обърнати към него и по които още стояха следи от сълзи.

Момиченцето помисли малко, помръдна си устните, на извика с гласец ясен, тънък и звънлив, като на чучулига, кога заran пее из въздуха:

– Българският цар Борис покръсти българите!

– Много хубаво, браво, Райно. Кажи ми сега, кой изнамери българската азбука?

Тоя въпрос позатрудни момичето. То попримигна, за да си покара на ума отговора, зина да каже, но се спря несамоуверено и готово да

се смути.

Огнянов му помогна:

- Нашето А, Б, Райно, кой го написа?

Детският поглед светна. Райна простря голата си до лакът ръчица, без да каже нещо. Тя показваше на Кирила и Методия, които благосклонно гледаха към нея.

- Тъй, тъй, кузум³, св. Кирил и Методий – извикаха няколко съзнателни гласа от предните столове.

- Да си жива, Райно! Св. Кирил и Методий да ти помогнат и ти да станеш царица – избърбори поп Ставри трогнат.

- Браво, Райно, иди си – каза приветливо Огнянов

Райна, сияеща и победоносна, припна към майка си. Тя я прегърна, стисна я до гърдите си и я обсипа с безумни целувки и сълзи. Огнянов се извърна към учителя Климент и му повърна книгата.

- Господине, попитайте и наша Събка – каза чорбаджи Мичо на Огнянова.

Едно живо, русокосо момиченце стоеше вече пред него и го гледаше кромко в очите. Огнянов помисли малко и попита:

- Събке, какви ми сега, кой цар освободи българите от гръцко робство?

- От турско робство освободи българите... – захвана момичето погрешно.

Мичо чорбаджи извика:

- Събке, стой! Ти какви, матовата, от гръцко робство царят, десет ги освободи, а то от турското има кой цар да ги избави.

- Което си е речено от Бога, то ще стане – продума поп Ставри.

Простодушното загатване на чорбаджи Мича извика съчувствена усмишка по много лица. Шепот и глухо кискане се разнесе из залата.

Събка извика звънливо:

- От гръцко робство избави българите цар Асен, а от турско робство ще ги избави цар Александър, от Русия!

Тя зле разбра думите на баща си.

Цялата зала утихна подир думите на ученичката.

По много лица се изобрази недоумение и беспокойство. Машинално всички хвърлиха очи на Рада, която се зарумени и наведе смутило гла-ва. Гърдите ѝ се издигаха високо от вълнение. Някои от тия погледи

Едно дете изрича на глас това, което възрастните не смеят.

Противоречивите чувства и настроения.

бяха укорителни, други – одобрителни. Но на всички беше неловко. Стефчов, досега погънал в земята, издигна главаnak и изгледа побеноносно. Всички знаеха близките му отношения с бея и нежността му към турците и искаха да прочетат нещо на лицето му. Общото съчувствие, тъй живо допреди малко към Paga и Огнянова, сега охладя и се размеси с глуho неудоволствие. Стефчовите привърженици злорадо и с глас роптаеха, а благосклонните към учителката мълчаха. Дядо поп Ставри беше твърде слисан. Той се уплаши сега от сумите си и четеше на ума си: „Помилуй мя, боже“. Но в женската страна по-живо се проявиха лагерите. Хаджи Ровоама, особено разярена от Стефчовото засрамване по-напред, гледаше свирепо Paga и Огнянова и шумеше високо. Тя нарече даже последния „бунтовник“, без да мисли, че преди няколко дни го разгласяваше за шпионин. Имаше други, които не по-малко дръзко се изказваша в тяхна полза. Kaka Гинка даже викаше, щомто я чуха наоколо:

– Па какво сте такива втрещени? Бога ли разпна момичето? Казва си правото! И аз казвам, че цар Александър ще ни избави, не дру!

– Лудетино, мълчи мари! – шушнеше майка ѝ.

Сама Събка стоеше като попарена. Тя слушаше всеку ден от баща си и гостите му тия неща и не разбираще защо става това шушукане.

Стефчов стана и се обърна към предните столове:

Kaka Гинка.

- Господа, тук се пръскат революционни идеи против държавата на негово величествено сълтана. Аз не мога да остана тук и излязя.

Нечо Пиронков и трима-четворица още го последвала. Но Стефчовият пример няма повече подражатели.

Подир минутно стряскане видях, че работата не заслужва особено внимание. Едно дете, по невинност, казало няколко безмести⁴, но прави думи... та какво от това? Тишината се наложи, а заедно с нея и първото съчувствие към Огнянова, който приемаше от всяка страна приятелски погледи. Той беше героят днес и имаше на своя страна всичките честни сърца и всичките майки.

Всички се успокояват.

Поведението на Огнянов след изпита.

Благодарността на Рага към Огнянов.

Изпитът се продължи и свърши при пълно спокоенствие.

Ученничките изпяха една песен и народът се заразотива доволен. Когато Огнянов приближи Рага, да се прости с нея, тя му казва развлечено:

- Господин Огнянов, благодаря ви сърдечно за мене и за моите девойчета. Няма да забравя тая услуга. - И нейният дълбок поглед спрямно светеше.

- Госпожице, аз съм бил учител и влязох в положението ви. Нищо повече. Поздравявам ви за добрите успехи на ученничките ви - каза Огнянов с топло и съчувство ръкуване и си замина. Подир него Рага вече никого не виждаше от гостите, които се прощаваха с нея.

РЕЧНИК

1. **скоуфи** – накъдрена коса между ухом и сляпото око, кичур.
2. **чинеше ѝ се** – струваше ѝ се.
3. **кузум** (тур.) – агне. Използва се като „драг, мил“.
4. **безмести** – неуместни, не на място.

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

1 На годишния изпит в училището присъства цялото общество на градчето. Защо? Какво говори това за отношението към образоването през епохата на Възраждането?

2 Отбелязването на празника на св. св. Кирил и Методий като празник на просветата започва през Възраждането и скоро се превръща в традиция. Какво е отношението към двамата братя в текста? Прочетете.

3 Какво се случва, когато Кириак Стефчов започва да изпитва ученичките от класа на Рада? Защо те не могат да отговорят на въпросите му?

4 Как се променя ситуацията, когато Бойчо Огнянов задава въпроси на децата? Защо те отговарят?

5 Как реагира публиката на представянето на децата на изпита?

Проследете:

- каква е реакцията на хората, когато Кириак Стефчов приема да изпитва;
- как реагира множеството, когато

ученичките не могат да отговорят на въпросите му;

- как се чувстват всички, когато се намесва Бойчо Огнянов;

- какви са емоциите, когато ученичките отговарят уверено и точно на въпросите му.

6 Как реагира публиката, когато Събка изрича думите: „От гръцко робство избави българите цар Асен, а от турско робство ще ги избави цар Александър, от Русия!“?

Проследете реакциите на:

- поп Ставри;
- хаджи Ровоама;
- кака Гинка;
- майката на кака Гинка;
- самата Събка;
- Стефчов.

7 Защо реакциите на отговора на Събка са толкова различни – от страх до пълна подкрепа?

8 Защо накрая всички са доволни от приключването на изпита – и децата, и родителите им, и Рада?

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● КАКВО НИ КАЗВА ГЛАВАТА „РАДИНИ ВЪЛНЕНИЯ“

Главата „Радини вълнения“ от романа разказва за много важно събитие от обществения живот на българите през Възраждането – провеждането на годишния изпит в училище, един акт, с който завършва учебната година.

Особеност на българското образование през тази епоха е, че училищата се създават и издържат не от османската държава, а от самите българи, които събират средства, за да назначават учители и да поддържат сградите на училищата. Образоването се превръща в ценност за българите, защото те си дават сметка, че образованият човек не може да търпи да бъде потискан и унищожаван.

Годишният изпит се превръща в значим момент от живота на обществото в Бяла черква. На него присъстват всички – учителите, чорбаджии, свещениците, родителите на учениците и обикновени граждани. Това присъствие разкрива колко голям е интересът на обществото към знанието и образоването.

Интересен е фактът, че това е годишен изпит на ученичките. В миналото образоването се е възприемало като важно за момчетата и не толкова важно за момичетата, но в романа на Вазов образоването на момичетата е показано като нещо напълно нормално за българското възрожденско общество.

Вълнението е еднакво голямо за децата, за учителката им Рада и за родителите. Вазов проследява как всички те преживяват неуспешното

представяне на момичетата, объркани от въпросите на Стефчов. Вълнението е друго, когато се намесва Огнянов и момичетата започват да отговарят уверено и смело на въпросите от българската история.

Неслучайно изпитът е върху българска история – по време на нашето Възраждане познаването на историческото ни минало се възприема като основа за изграждане на националното съзнание и за започване на освободителното движение.

В навечерието на Априлското въстание, когато се развива действието в романа, идеята за освобождение витае навсякъде, дори в съзнанието на децата. Затова и Събка възприема въпроса за освобождението на България от гръцко робство като въпрос за освобождение от турско иго. Интересна е реакцията на публиката, която авторът описва много подробно – от страх до пълна подкрепа на казаното, че „от турско робство ще ги избави цар Александър, от Русия!“. За голяма част от българите по това време Русия е единствената надежда за освобождение.

● ГЕРОИТЕ В ГЛАВАТА „РАДНИ ВЪЛНЕНИЯ“

Рада Госпожина е основен герой в тази глава на романа. Тя е учителката на момичетата, на които предстои годишен изпит, и го възприема като изпит за самата себе си. Авторът я описва като хубаво, образовано, чувствително момиче, което съзнава своята задача и отговорността си пред обществото. Рада обича ученичките си и се вълнува за представянето им. Тя страда, когато се провалят, радва се и се гордее, когато показват знанията си. Всяко вълнение се изписва на лицето ѝ, всяка емоция е лесно видима за другите. Тя е искрена и неподправена в поведението си.

Кириак Стефчов е типичният представител на онази прослойка от българското общество, която служи на властта и предава своя народ. Неслучайно той си тръгва след думите на Събка и ре-

акциите на публиката, защото се възприема като верен поданик на султана. Неговият образ е описан изцяло в отрицателен план – той е надменен, безсърден и груб в поведението си към Рада и към ученичките ѝ. Съзнателно обърква децата с въпросите си, за да унижи учителката им и да покаже презрението си към всички. Дори изборът на името му показва неговата отдалеченост от народа – името Кириак е гръцко по произход (за разлика от чисто българските имена Рада и Бойчо) и означава „господин“. Той наистина се чувства като част от господстващата чужда власт, а не като част от българския народ.

Бойчо Огнянов е пълна противоположност на Кириак Стефчов. Той е изграден изцяло в положителна светлина – благороден, сърден и състрадателен. Наблюдавайки поведението на Кириак Стефчов, Огнянов се намесва, за да помогне на смутилите деца и на учителката им. Опитът му на учител му помага да зададе въпросите си така, че децата да ги разберат и да отговорят. Намесата му внася успокоение сред всички – ученички, уители и родители.

Ученичките на Рада са деца в първи клас. Те са будни и умни, имат знания и желание да се изявят. Като всички деца, те лесно може да бъдат объркани и смутили, но и бързо възвръщат самочувствието си. Успяват да покажат най-доброто от себе си и да направят всички горди от знанията и успеха им.

Публиката е разнородна, каквото е и обществото ни по това време. Срецаме представители на всички прослойки, мъжете и жените присъстват и се изявяват равностойно. Авторът успява да разкрие и различните настроения, които съществуват в обществото ни в тази епоха, когато проследява реакциите след думите на Събка, че цар Александър от Русия ще освободи българите от турско робство. Реакциите са от смут, страх и възмущение до подкрепа и възторг. Така годишният изпит се превръща в своеобразен изпит на националното съзнание на българите в навечерието на Априлското въстание.

● ВРЕМЕТО В ГЛАВАТА „РАДИНИ ВЪЛНЕНИЯ“

Времето, в което се развиват събитията в романа „Под игото“, е преди избухването на Априлското въстание през 1876 г. Авторът показва пълна картина на българското общество и постепенното израстване на българите, които осъзнават, че не могат да живеят повече в условията на потисничество. Те разбират, че пътят към националното освобождение минава и през духовното израстване, през просвещаването и образованието. От успехите и знанията на младото поколение се възнуват всички в обществото, не само родителите на децата. Стремежът към знание и образование, формиран в тази епоха, се запазва и през следващите епохи и се превръща в непреходна ценност на българите.

Кадри от филма „Под игото“ (1990 г.),
сценарий и режисура Янко Янков

● ПРОСТРАНСТВОТО В ГЛАВАТА „РАДИНИ ВЪЛНЕНИЯ“

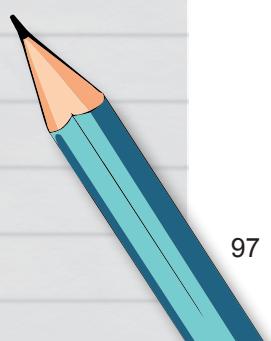
Действието се развива в училището на Бяла черква, но това малко пространство се превръща в символ на цяла България, събуждаща се, израстваща и заявявяща претенции да се превърне отново в самостоятелна държава.

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Работете по групи и направете характеристика на Кириак Стефчов и Бойчо Огнянов, като потърсите в текста:
 - как ги представя авторът;
 - какво е отношението им към другите герои;
 - какво е отношението на другите герои към тях.
2. Напишете в тетрадките си кратка характеристика на избрания от вас герой.
3. Можете ли вие да отговорите на въпроси от българската история, които не затрудняват ученичките от първи клас? Нека опитаме:
 - Кога е създадена българската държава?
 - Кога е прието християнството в България? По времето на кой български владетел?
 - Кога е създадена българската азбука?
 - Кой освобождава българите от византийско робство?
 - Кога България пада под османско владичество?
 - Кога започва Българското Възраждане? С кое произведение е поставено началото му?
4. Има ли нужда днешното българско общество да познава историята си според вас? Защо?
5. Какво е отношението ви към образованието? Нужно ли е то на всеки и защо? Смятате ли, че в условията на интернет и достъпа до всяка информация трябва да се учат история, география и природни науки?
6. Проведете анкета с ваши близки, за да ги попитате какво е тяхното отношение към нуждата от образование и знания.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ГЕРОЙ

В главата „Радини вълнения“ са представени няколко герои – Paga, Кираук Стефчов и Бойчо Огнянов. Най-пълно е представен образът на Paga Госпожина.

Нека проследим как е изграден образът на героинята, как я описва авторът, как тя се представя чрез поведението си, какви са отношенията ѝ с другите герои.

• Отношението на автора

- Прави портретна характеристика на Paga – описва външния ѝ вид: „...високо, стройно и хубаво момиче, с простодушен и светъл поглед и с милovidно, чисто и бяло лице“.

- Разказва за живота на момичето и за мястото ѝ в обществото на Бяла черква, където се развива действието в романа: сиракче, хранениче на Хаджи Ровоама, готвена за послушница и монахиня.

• Чувства, мисли, поведение на героинята

- Вълнението на Paga при започването на годишния изпит на нейните ученички, промяната на настроенията ѝ:

„Милovidното ѝ лице, оживено от вълнение, ... и осветлено от големи влажни очи, ставаше обаятелно-прелестно. Прозрачни розови облачета, играещи по бузите ѝ, издаваха трептението на съенливата ѝ душа.“

„Paga с напрежнато внимание следеше за отговорите им и техните случайни запъвания се отздаваха болезнено върху чертите на лицето ѝ.“

„Тя ги заливаше със светлия си поглед, тя ги ободряваше с небесна усмивка и туряше цялата си душа на техните трепетни устни.“

- Чувствата на Paga в тежката ситуация, когато Стефчов изпитва ученичките ѝ и ги обърква с въпросите си:

„Paga стоеше като тресната. Kanka кръв не беше останало в лицето ѝ; мъченически тръпки подръпваха бледните ѝ бузи; по челото ѝ ... няколко едри kanku пот избиха... Тя не смееше да дигне очи. Чинеше ѝ се, че потъва в земята. Нещо я душеше гърдите, идеше ѝ да заплаче с глас – и едвам се удържаше.“

- Промяната в настроението на Paga, след като Бойчо Огнянов се намесва в ситуацията:

„Paga от едно прехласване мина в друго. Учудена, трогната до сълзи, изненадана, тя гледаше с благодарност този великодушен човек... Пръв път тя срещаше, и то един непознат, топло и братско участие... Тя тържествуваше, тя пораснеnak, тя погледна гордо и щастливо навсякъде – и навсякъде срещна съчувствени погледи. Сърцето ѝ се изпълни с признателно вълнение, а очите ѝ – със сълзи...“

- Реакцията на Paga при думите на Събка:

„Машинално всички хвърлиха очи на Paga, която се зарумени и наведе смутено глава. Гърдите ѝ се издигаха високо от вълнение.“

• Отношението на другите герои към Paga

- На Хаджи Ровоама – монахинята и не подозира, „...че е възможно по-човеколюбиво отношение към тая сиромат“.

ЛЮБОПИТНО!

Романът „Под игото“ е екранизиран два пъти. Първият филм е създаден през 1952 г. от режисьора Дако Даковски, като ролята на Рада се изпълнява от Лили Попиванова, а ролята на Бойчо Огнянов – от Мирослав Миндов.

През 1990 г. е създадена деветсерийна екранизация, в която ролята на Рада се изпълнява от Елена Маркова, а ролята на Бойчо – от Андрей Слабаков. Използвани са и мотиви и от други произведения на Иван Вазов – „Чичовци“, „Хаджи Ахил“, „Епopeя на забравените“. Режисьор е Янко Янков.

- На Кипуак Стефчов - „Стефчов погледна ледено Раа и избъбри:
- Доста небрежно е преподавано“.
- На публиката след сумите на Събка - „Някои от тия погледи бяха укорителни, други - одобрителни“.
- На Огнянов за положения труп - „Поздравявам ви за добрите успехи на ученичките ви - каза Огнянов с топло и съчувствено ръкуване и си замина“.

• Отношението на Раа към другите герои

- Към ученичките ѝ - „Тя ги заливаше със светлия си поглед, тя ги ободряваше с небесна усмивка и туряше цялата си душа на техните трепетни устни“.
- Към Кипуак Стефчов - „Тя забележи с радост отсъствието на Кипуака Стефчов. Мъжеството ѝ се повърна“.
- Към Огнянов - „...благодаря ви сърдечно, за мене и за моите девойчета. Няма да забравя тая услуга. - Инейният сълбок поглед страсно светеше“.

Изводът, който можем да направим, е, че когато правим характеристика на герой от произведение, проследяваме:

- как го описва авторът, какво ни разказва за живота му;
- постъпките, чувствата и мислите на героя;
- как се отнасят към героя другите действащи лица в произведението и какво казват за него;
- как героят се отнася към другите герои.

ФОРУМ

Проведете дискусия на тема: „Нужно ли ни е образование днес?“. Дискутирайте по следните въпроси:

- интересно ли ви е това, което учате, или не;
- полезно ли ви е наученото, или не;
- трябва ли да заучавате дати, факти, имена;
- не оставяват ли знанията по някои предмети прекалено бързо и т.н.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ГЕРОЙ

Портретна характеристика на герой

Разказ за живота на героя, за чувствата и мислите му

Постъпките на героя

Отношението на другите към него

Отношението му към другите герои

ПРЯКА ХАРАКТЕРИСТИКА

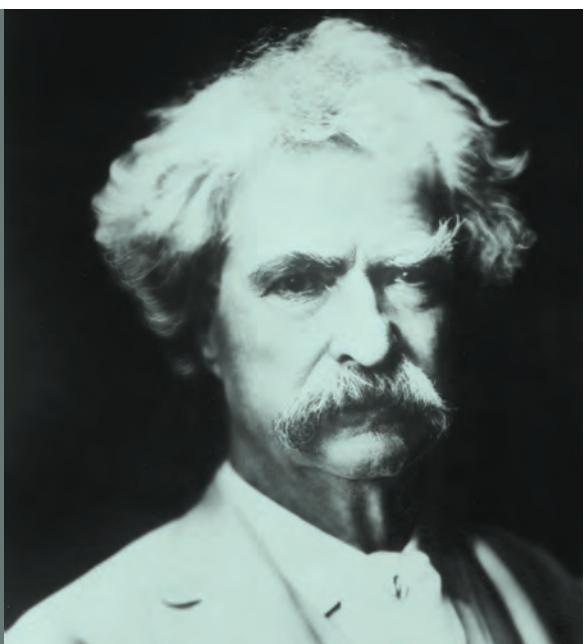
Когато авторът описва героя и ни разказва за живота, чувствата и мислите му, говорим за **пряка характеристика на героя**.

НЕПРЯКА ХАРАКТЕРИСТИКА

Когато читателят си създава представа за героя от постъпките му и отношенията му с другите герои, говорим за **непряка характеристика на героя**.

МАРК ТВЕН

„Принцът и просякът“

МАРК ТВЕН
(1835 – 1910)

„В седем часа сумрината стигнахме Ханибал, Мисури, където съм прекарал детството си... Еднничката ми представа за града си оставаше споменът отпреди гвайсем и девет години, когато го напуснах – все още ясен и жив като същинска фотография. Стъпих на брега и се усещах като възкръснал от отдавна вече измряло, изчезнало поколение. Навярно същото са чувствували и затворниците от Бастилията, когато след толкова години са гледали Париж и мой е представял пред погледа им странна смесица от познато и непознато.

(Из „Животът по Мисисипи“, Марк Твен)

Марк Твен е псевдоним на големия американски писател, журналист и хуморист Самъръл Ланхорн Клемънс. Писателят е роден във Флорида, малко градче в щата Мисури, на 30 ноември 1835 г., в семейството на Джон и Джейн Клемънс. Самъръл е шестото от седемте им деца. Роден е две седмици след най-голямото приближаване на Халеевата комета до Земята.

Любопитен факт от биографията му е, че умира на 21 април 1910 г., един ден след поредното приближаване на кометата до Земята. През 1909 г. той съкаш предсказва смъртта си, като заявява: „Дойдох с Халеевата комета през 1835 г. Следващата година тя ще отново и очаквам да си отмига с нея. Ще бъде най-голямото разочарование в живота ми, ако не си отмига с Халеевата комета. Всевишният, без съмнение, е казал: „Ето две необясними явления; дойдоха заедно, трябва и да си отмидат заедно“.

Когато Самъръл е на четири години, семейството му се премества в град Ханибал на река Мисисипи в щата Мисури, който по-късно ще бъде увековечен под името Сейнт Питърсбърг в романите на писателя „Приключенията на Том Сойер“ и „Приключенията на Хъкълбери Фин“.

Когато Самъръл е дванадесетгодишен, баща му умира от пневмония и той трябва да започне работа като словослагател. През 1851 г. започва да пише статии и хумористични разкази за местния вестник „Ханибал Джърнал“, собственост на по-големия му брат Орайън. По-късно напуска вестника и работи като печатар в Ню Йорк, Филаделфия, Сейнт Луис и Синсинати.

През 1857 г. Самъръл Клемънс се завръща в Мисури и става лоцман по река Мисисипи. По това време работата на лоцмана е по-престижна от тази на капитаните на параходи, а и заплащането е много високо. В продължение на две години, за да получи лиценз за лоцман, Сам изучава течението на река Мисисипи, което е дълго над 3000 км. Продължава да работи като лоцман до избухването на Гражданската война през 1861 г., когато свободното движение по реката е прекратено.

През 1861 г. Самъръл Клемънс заминава на запад заедно с брат си Орайън. Те пътуват повече от две седмици с дилижанс през прериите и Скалистите планини. Това пътуване го възхновява да напише няколко произведения. Пътуването приключва в сребърните мини на Вирджиния Сити в Невада, където Самъръл започва работа. По-късно

се отказва от работата в мините и постъпва в местния вестник. Тук той за първи път използва псевдонима Mark Твен.

Писателяят твърди, че псевдонимът му изва от годините, през които работил по Мисисипи. С възглас „Mark Twain!“ (т.e. „според мярката дълбочината е дваметров“ ≈ 3,6 метра) моряците по Мисисипи дават знак, че дълбочината на водата е достатъчна за преминаване на кораба. Самюъл Клемънс взема псевдонима от друг писател, Исаи Селърс, който вече се подписвал с него. В „Живот по Мисисипи“ Клемънс пише:

„Капитан Исаи Селърс не притежаваше големи литературни заложби, а набързо нахвърляше няколко параграфа чисто практическа информация за реката и се подписваше под тях с Mark Твен, след кое то ги предаваше на „Ню Орлиънс Пикалон“. Тъй като бяха свързани със състоянието на реката, те бяха точни и ценни. (...) Когато по телеграфа пристигна вестта за смъртта му, аз бях на тихоокеанското крайбрежие. Бях млад журналист и ми трябваше бойно име; затова конфискувах това на стария моряк и направих всичко по силите си, за да остане то такова, каквото бе у него – знак, символ и гарант, че под каквото и да бъде сложено, човек може да се обзаложи, че то е неопровержима истина; как успях да го постигна, ще е нескромно да разкажа“.

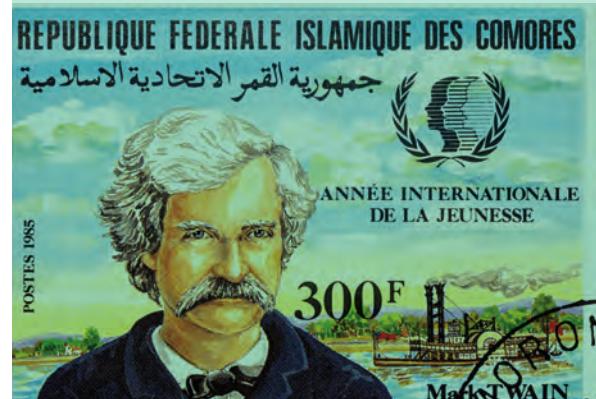

Снимка на Самюъл Клемънс (Mark Твен) от 1850 г., когато писателят е на 15 години.

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 С кое събитие (космическо явление) съвпада раждането на Марк Твен?
- 2 В какво семейство е роден Марк Твен?
- 3 На колко години е принуден да започне работа Марк Твен? Каква е причината за това?
- 4 Какво означава изразът „Марк Твен“? Защо писателят го избира за свой псевдоним?
- 5 На колко години е Марк Твен, когато започва неговата писателска кариера?
- 6 Какво дава основание на Марк Твен да предскаже края на своя живот?

Пощенска марка с портрет на Марк Твен, отпечатана на Коморските острови и посветена на 150-ата годишнина от рождението на писателя.

ЛЮБОПИТНО!

Марк Твен е очарован от науката и научните изследвания. Той става близък приятел на физика Никола Тесла и двамата прекарват много време заедно в лабораторията на учения. (Потърсете в интернет информация за Никола Тесла – един от най-великите учени за всички времена.)

Марк Твен патентова три изобретения, сред които са заместител на тирантите и историческа игра с любопитни факти. Най-голям търговски успех има самозалепващият се албум за изрезки (изрезките само трябвало да се намокрят, преди да се залепят).

Марк Твен бил изключително популярен приживе. Много хора смятали, че са физически двойници на писателя, и непрекъснато му изпращали свои портретни снимки. Веднъж Марк Твен отговорил така на едно писмо, придружено с портрет, на мъж, който твърдял, че е двойник на писателя:

„Много ви благодаря за писмото с фотографията. Приликата ви с мен е забележителна. Всъщност, да си призная, Вие приличате на мен повече, отколкото аз приличам на себе си. Толкова бях впечатлен, че поставих снимката Ви в рамка и сега редовно я ползвам като огледало, когато се бръсна.“

**С благодарност,
Ваш С. Л. Клемънс“.**

Марк Твен е автор на множество шеговити мисли, които хората по света обичат да читат:

- След двадесет години повече ще съжалявате за нещата, които не сте направили, отколкото за нещата, които сте направили...

- Телеграма на Марк Твен до редакцията на вестник, в който е публикувано невярно съобщение за неговата смърт: „Слуховете

за моята смърт са силно преувеличени“.

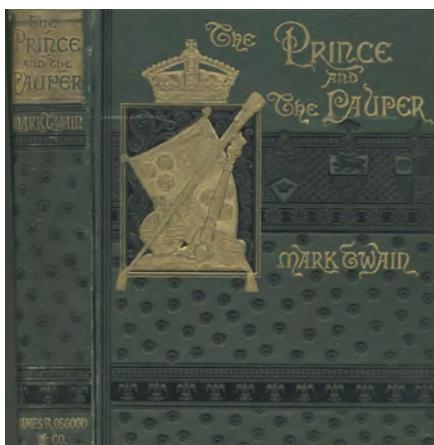
- Човекът е единственото животно, способно да се изчервява. Впрочем само на него му се налага.
- Шумът нищо не доказва. Кокошката, снесла яйце, понякога кудкудяка толкова силно, като че ли е снесла малка планета.
- Пазете се от хора, които се опитват да омаловажат вашите стремежи. Малките хора винаги правят това, а истински великите хора ви карат да се чувствате така, сякаш вие също можете да станете велики.

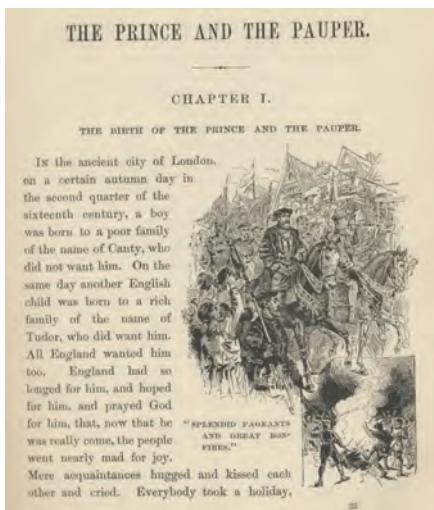
1. Познава ли Марк Твен и „двете страни на монетата“ – от беден и неизвестен да стане популяррен и световно признат? Аргументирайте се.

2. С какви дейности се занимава през своя живот Марк Твен?
3. Откривате ли в биографията на Марк Твен склонност на писателя към приключения? Аргументирайте се.

ПРИНЦЪТ И ПРОСЯКЪТ

Корица на романа „Принцът и просякът“ – изданието от 1882 г., Бостън.

Всеобщата радост от раждането на принц Едуард Тюдор. Илюстрация към изданието на „Принцът и просякът“ от 1882 г., Бостън

**Раждането на гвеме деца:
единото е нежелано от ро-
дителите си, а второто е
желано от цяла Англия.**

Всичко започва от раждането в един ден на гвеме деца, които принадлежат на коренно противоположни светове. Нещо повече – децата толкова си приличат физически, че се различават единствено по дрехите си. Следва размяна на ролите. На принц Едуард му предстои да изживее част от трудния и изпълнен с лишения и опасности живот на Том Канти.

В същото време Том ще изживее великолепието, отредено на принца. Но в края на романа, когато всичко е толкова бляскаво за него, Том от позицията на принц ще види в тълпата бедната си майка да го зове: „Чедо мило!“. Именно в този момент офицер от стражата ще я захвърли с ругатни, а Том ще се отрече от нея: „Не те познавам, жено!“. В следващия момент разказвачът ни представя Том съкрушен: „Кралската власт бе загубила своята прелест и сладост, блясъкът ѝ се бе превърнал в укор. Сърцето му бе разкъсвано от угризения. И той си каза: – Дано Бог ме отървне от това робство!“.

Следва новото връщане на ролите. Том Канти доживява до дълбока старост, а принц Едуард става справедлив крал, който познава мъките на своите поданици.

Първа глава

РАЖДАНЕТО НА ПРИНЦА И НА ПРОСЯКА

О, милосърдие...
Двойна благодат
за който взема и за който дава,
по-силно у по-силните в света,
то повече от златната корона
прилага на монарха.

Шекспир, „Венецианският търговец“

В стария Лондон в есенен ден от втората четвърт на шестнадесетия век на бедното семейство Канти се роди момче, което никой не желаеше. В същия ден се роди друго англичанче на богатото семейство Тюдор, което то желаеше. Желаеше го и цяла Англия. Англия така дълго се бе надявала, молила и копняла за него, че когато

Различните грижи за новородените герои.

Принц Егярг VI, художник Ханс Хольбайн, 1537 г.

Принц Едуард VI е роден през 1537 г. и е крал на Англия от 1547 до 1553 г. Едуард VI е промотиран на героя в романа Едуард Тюдор. На първата принцеса е на една годинка.

то най-после се роди, хората егва не полусяха от радост. Познати и непознати се прегръщаха, целуваха и плачеха.

Всички празнуваха. Велможи и народ, бедни и богати пируваха, танцуваха, пееха и се веселяха дни и нощи поред. Денем Лондон беше ненагледен, с весели знамена, развени по всички покриви и балкони, с великолепни шествия по всички улици. Нощем беше пак ненагледен, сベンгалски огньове по всички ъгли, с весели ликуващи тълпи. В цяла Англия се говореше само за новородения младенец Едуарп Тюдор, Уелски принц, който си лежеше повит в коприна и атлас, без да създава тази суетня, без да знае, че важни лордове се грижат и боят за него... Без да иска и да знае, че е така. А за другия младенец, Том Канти, повит в жалки драници, се говореше само в бедняшкото семейство, за което той беше нова беда.

Трета глава

ТОМ СЕ СРЕЦА С ПРИНЦА

Том стана гладен и заскита гладен, но погълнат от мисли за прозрачното великолепие, което бе видял насын.

Той се шляеше из града, без да забелязва къде отива и какво става около него. Хората го бълскаха, някои го ругаеха, но нищо не достигаше до унесеното момче. То се озова полека-лека до Темпъл Бар, докъдето не бе стигало никога по-рано. Спря се, позамисли се за миг, после потъна отново в своя въображаем мир и излезе вън от лондонските крепостни стени. Странът не беше вече селски друм и се смяташе за улица, но беше съвсем слабо застроен; от едната му страна имаше наистина сравнително гъста редица от къщи, от другата – само няколко пръснати големи сгради – гробци на богати благородници сред просторни красиви градини, които стигаха толкова до реката, а сега

Уестминстърският гворец

са превърнати в усамотени мрачни арки от тухли и от камък.

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ

След някое време Том зърна селцето Чаринг и седна да си почине до прекрасния кръст, издигнат там от отдавна свален от престола крал, след това заскита по спокойния, приятен друм, покрай величествения дворец на Великия кардинал към още по-величествения и великолепен дворец зад него – Уестминстър. Том загледа с радост и почува огромната сграда, широко разгънатите ѝ крила, настърхналите ѝ зъбери и кули, грамадната каменна порта с позлатени решетки, великолепната украса от величествени гранитни лъвове и други знаци и символи на английската кралска власт. Ще бъде ли най-после задоволен неговият конеж? Пред него беше истински кралски дворец. Защо да не се надява, че – ако е рекъл Бог – може да види един истински, жив принц?

От всяка страна на позлатената врата стоеше по една живи статуя – прав, внушителен, неподвижен войник, облечен от глава до пети в лъскава стоманена броня. Множество селяни и граждани, застанали на почитително разстояние, очакваха да зърнат случайно някоя царствена особа. Великолепни каляски с великолепни лица вътре и великолепна прислуга отвън влизаха и излизаха през други величествени врати на кралската градина.

Когато се приближи, пристъпвайки бавно и плахо покрай часовоите, с разтуптяно сърце и растяжа надежда, бедничкият сринав Том зърна ненадейно през позлатените решетки гледка, от която без малко не извика от радост. В двора се виждаше едно хубавичко момче, загоряло от игри и упражнения на открито, облечено в коприна и атлас, блестящо от скъпу накити; малка сабя и меч със скъпоценни камъни висяха на бедрото му, обуто беше в изящни ботушки с червени токчета, а на главата му имаше весело алено кене с пера, закрепени с голям блестящ елмаз. Наблизо бяха застанали няколко велелепни джентълмени, негови служители навсярно. О, то беше несъмнено принц... жив, истински принц... Съднал се бе най-семне блянът на бедното момче.

Том се задъха от възбуда, очите му се разшириха от учудване и възторг. В съзнанието му остана само една мисъл: да се приближи до принца, да го погълне с поглед. И преди да се опомнини, притисна лицето о решетката на вратата. Още в следния миг един от часовоите го сграбчи грубо и го запрати сред селските хапловци и лондонските безделници с думите:

– Дръж се прилично, просяче!

Тълпата зашумя и се разсмя, но младият принц изтича до вратата със зачервено лице и пламнал от възмущение поглед и викна:

– Как смееш да се държиш така с бедното момче? Как смееш да се отнасяш така с най-безпомощния поданик на баща ми, краля? Отвори вратите и го пусни да влезе!

Би трябвало да видите как изменчивата тълпа свали веднага шапки. Би трябвало да чуете как нададе одобрителни възклициания и завика:

– Да живее Уелският принц!

Часовоите взеха за почетст с алебардите си, отвориха вратите и взеха отново за почетст, докато малкият нищ принц влезе да смиши ръка на принца с неизброимото богатство.

Едуард Тюдор каза:

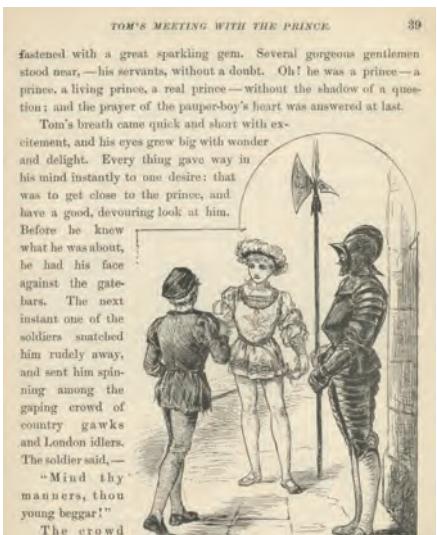
– Изглеждаш уморен и гладен, зле са се отнасяли с тебе. Ела.

Образът на двора – символ на английската кралска власт.

Образът на златната решетка – символ на непреодолимата граница между двата свята – на богатите и на бедните.

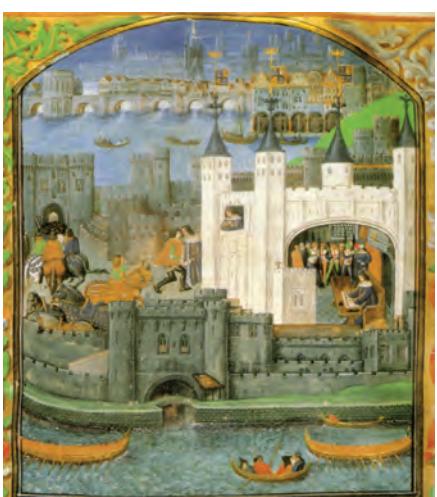

Принц Едуард VI, художник Уилям Скротс, 1550 г. На този портрет принцът е на тринаесет години.

Илюстрации към изданието на „Принцът и просякът“ от 1882 г., Бостън

Принцът споделя какъв баща е кралят.

Рисунка от XV в. – замварянето на Шарл Орлеански в Лондонската кула (Тауър)

Половин дузина прислужници се спуснаха... не зная защо, сигурно да се намесят. Но бяха отстранени с царствено мащване с ръка и се възваха по местата си като статуи. Егуард заведе Том в едно разкошно дворцове помещение, което нарече свой кабинет. По негова заповед донесоха обед, за какъвто Том бе само чел.

С царствено внимание и благовъзпитаност принцът омпрати прислужниците, за да не стесняват с присмехулното си наблюдение неговия скромен гост, после седна до Том и започна да го разпитва:

- Как ти е името, момче?
- Том Канти, ако ти е угодно, сър.
- Чудновато име... Къде живееш?
- В града, ако ти е угодно, сър. Офъл Корн, избън Пудинг Лейн.
- Офъл Корн! Още едно чудновато име. Имаши ли родители?
- Имам, сър. И баба имам, ала не я тача много, Бог да ми прости, ако е грехота да казвам така... И две сестри имам, Нан и Бем.
- Както разбирам, баба ти не ще е много добра към тебе.
- Към никого не е, ако е угодно на Ваша светлост. Лошо сърце има и цял живот е вършила зло.
- Лошо ли се държи с тебе?
- Ако е заспала или пияна, не вдига ръка, но щом доиде на себе си, здравата ме бие.

Очите на малкия принц светнаха гневно и той извика:

- Какво? Бие ли те?
- О, да, разбира се, ако ви е угодно, сър.
- Да те бие?... Такъв слабичък и дребен. Слушай, още преди да мръкне, ще я приберат в Тауър. Баща ми, кралят...
- Всъщност вие забравяте, сър, долния ѝ произход. Тауър е само за големци.
- Вярно, наистина. Забравих. Ще помисля как да бъде наказана. А баща ти добър ли е към тебе?
- Не по-добър от баба Канти, сър.
- Башите може би са все макива. И моят не е от добрите. Тежка му е ръката, макар че мене ме щади, но езикът му, да си призная, не ме щади всекога. Ами майка ти как се отнася с тебе?
- Тя е добра, сър, от нея не виждам нито грижа, нито мъка. И Нан и Бем са като нея.

- А те на колко са години?
- На петнадесет, ако ви е угодно, сър.
- Лейди Елизабет, сестра ми, е на четиринаесет, а лейди Джейн Грей, братовчедка ми, е на моя възраст, а при това е хубава и мила, но сестра ми, лейди Мери, с намусеното лице и... Слушай, забраняват ли твоите сестри на прислужниците си да се усмихват, за да не погубят с тоя гръх душите си?

- Сестрите ми? Да не мислиш, че имат прислужници, сър?
- Малкият принц загледа учудено просячето, после каза:
- А защо да нямам, моля ти се? Кой им помага да се съблекат вечер? И кой ги облича, когато станат?
- Никой, сър. Да не мислиш, че събличат дрехата си и спят голи... като зверове?
- Дрехата си! Те само една дреха ли имат?
- Ах, Ваша светлост, че за какво им са повече? Ни една от тях няма по две тела.

- Странна и чудна мисъл! Извинявай, нямах намерение да се смея. Но твоите Нан и Бет ще имат и дрехи, и прислужници, и то много скоро, моят ковчежник ще се погрижи за това. Не, не ми благодари, това е дребна работа. Ти говориш много хубаво и увлекателно. Учили си?

- Не зная съм ли, не съм ли, сър. Един добър свещеник, отец Андрю, ме научи от добрина да чета от книгите му.

- Знаеш ли латински?

- Много малко, сър.

- Научи го, момче, мъчно е само отначало. Гръцкият е по-мъчен, но нито тия дава езика, нито кой да е друг, струва ми се, са мъчни за лейди Елизабет и за братовчедка ми. Трябва да чуеш как тези девици говорят латински! Но я ми поразкажи за твоя Офъл Корт. Приятно ли прекарваш там?

- Да си кажа правото, га, ако ви е угодно, сър, освен когато съм глаглен. Има куклен театър, маймуни... такива смешни зверчета! И така хубаво наиздени!... Има игри, в които играчите викат и се бият, докато се преbijат всички. Чудесно е да се гледа, а пък струва само един фарминг... макар че е много мъчно да се сдобиеш с този фарминг, ако е угодно на Ваша светлост.

- Казвай още.

- Ние, момчетата от Офъл Корт, се бием понякога с тояги, както се бият чираците.

Очите на принца светнаха.

- Ех! – каза той. – Такова нещо би ми харесало. Разказвай още.

- Надбягваме се, сър, да видим кой ще излезе най-бърз.

- И това би ми харесало. Продължавай!

- Лете, сър, газим и плуваме из каналите и реката, всеки гледа да попону съседа си, да го облее с вода, гмуркаме се, крещим, премятаме се...

- Заслужава да дам бащиното си кралство, за да се позабавлявам поне веднъж така! Продължавай, моля ти се!

- Танцуваме и пеем около майското дърво в Чипсайд, играем на паяска и всеки гледа да зарови съседа си, правим сладки от кал... Ако е за игра, няма по-хубаво нещо на този свят от калта!... Цели се оваляме в кал, сър, да прощаща Ваша светлост.

Обучението на Том Канти.

Свещеникът учи Том да чете. Илюстрация към изданието на „Принцът и просакът“ от 1882 г., Бостън

Том описва безгрижните игри в своя свят.

РЕЧНИК

1. **атлаз** – вид лъскав копринен плат.
2. **ален** – яркочервен.
3. **великолепен** – великолепен, красиб, блестящ.
4. **блян** – мечта, неосъществимо желание.
5. **часовий** – въоръжен войник, стоящ на пост.
6. **алебарда** – средновековно оружие с брадва под острието.
7. **Тауър** – известна още като Лондонската кула или Кралският гворец; историческа крепост в Централен Лондон, на северния бряг на река Темза. През вековете е служила като военно укрепление, гворец, оръжейна палата и затвор за знатни особи.

Тауър (Лондонската кула)

Принц Едуард, преоблечен в дрехите на Том, е изгонен от двореца. Иллюстрация към изданието на „Принцът и просякът“ от 1882 г., Бостън

Двеме деца осъзнават, че се различават единствено по своите дрехи.

В края на романа двама момчета отново са в истинските си роли. Том целува ръка на принц Едуард VI Тюдор. Иллюстрация към изданието на „Принцът и просякът“ от 1882 г., Бостън

РЕЧНИК

8. **нищ** – много беден.

9. **фарминг** – гребна английска монета, използвана до средата на XX в.

- Ох, престани, моля ти се, това е славно нещо! Ако можех да се облека в дрехи като твоите, да се събия и да поцепам поне веднъж изкалма, само веднъж, без да има кой да ме мърми или да ми забранява, мисля, че бих се отказал от короната си.

- А пък аз, пресветли сър, ако можех да се облека веднъж... само веднъж... като тебе...

- Ох, искаш ли? Хайде тогава. Свалий гривните си и облечи моите труфила, момче! Ще изпитаме крамко, но прекрасно щастие. Ще му се порадваме, докато можем, и ще се преоблечем, преди да ни видят.

След няколко мига малкият Уелски принц се нагизди с гривните на Том, а малкият бедняшки принц се премени с блестящата кралска непризна. После двама деца застанаха пред голямото огледало и о, чудо! Не забелязаха никаква промяна! Те се спогледаха, погледнаха в огледалото, после се погледнаха отново. Най-сетне учуденият принц каза:

- Как ти се струва тая работа?

- О, предобри ми господарло, не настоявай да отговоря. Не подобава на човек като мене да каже такова нещо.

- Тогава аз ще го кажа. Ти имаш същата коса, същите очи, същия глас и държане, същата снага и фигура, същото лице и изражение като мене. Ако тръгнем голи, никой не ще може да каже кой от двама ни е Том, кой – Уелският принц. А сега, когато се облякох с твоите дрехи, мисля, че мога много по-добре да изпитам това, което си изпитал ти, когато оня грубиян, войникът... Чакай, синина ли е това нещо на ръката ти?

- Да, но то е дребна работа, а пък Ваше височество знае, че горкият войник...

- Мълчи! Той извърши позорна и жестока постынка! – викна князчето и тупна с босото си краче. – Ако кралят... Не мръсвай, докато не се върна! Заповядвам!

Той прибра набързо една много важна държавна вещ, оставена на масата, изхвъркна из вратата и хукна през дворцовите ходници в развиващите се гривни, с пламнало лице и святкащи очи. Щом стигна до главния вход, сграбчи желязната решемка, опума се да я разтърси и завика:

- Отваряй! Отвори вратата!

Войникът, който бе ударил Том, изпълни веднага искането и докато принцът, почти задъхан от царствен гняв, се втурна през вратата, войникът му удари една оглушителна плесница, от която гемето се завъртя на пътя.

- Ето ти, просяшко семе, за мърренето, което ми докара от Негово височество!

Тълпата се заля от смях. Принцът се вдигна от калта, погледна яростно часовия и изкреша:

- Аз съм Уелският принц, моята личност е свещена и ти ще бъдеш обесен, загдето посмя да вдигнеш ръка върху мене!

Войникът вдигна алебардата си за почесть и каза присмехулно:

- Здравейте, Ваше височество! – После добави гневно: – Махай се, побъркано изчадие!

Присмехулната тълпа заобиколи нещастния принц и го изблъска по пътя с подсвирквания и викове:

- Път за Негово кралско височество! Път за Уелския принц!

Преведе от английски Невяна Розева

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ

- 1 Кои са основните събития, за които се разказва в първа глава на романа „Принцът и просякът“?
- 2 По какво се различава раждането на Том Канти от раждането на Уелския принц? На кое от двете събития е отделено повече внимание?
- 3 Става ли ясно още в първа глава какво предстои да се случи в романа? Обосновете се.
- 4 Какво внушават фигуранте на стражите, всеки от тях наподобяващ „живи статуя“?
- 5 През очите на кого е направена портретната характеристика на Уелския принц? Как това засилва въздействието на описанietо?
- 6 Какво символизира непристъпната платена врата на двореца? Какви са световете, които тя разделя?
- 7 Могат ли двата свята, намиращи се от двете страни на оградата на двореца, да се смесят? Защо?
- 8 По какъв начин е представено семейството на Том Канти? Какво научаваме за него?
- 9 По какво се отличава отношението към всяко от двете деца в семействата им?
- 10 Приема ли съдбата си Том Канти, или е склонен да ѝ се противопостави?
- 11 На какво се дължи фактът, че момчетата лесно намират общ език въпреки огромните разлики помежду им?
- 12 Кои са основните неща, от които се интересува принцът? Проследете разговора между двете деца.
- 13 Положителен или отрицателен е образът на принца?
- 14 Кои са положителните страни на характера на Том Канти? Обърнете внимание на отношението му към неговото семейство.
- 15 Какво в света на всяко от децата е привлекателно за другото?
- 16 Разтълкувайте думите на принца: „Ако тръгнем голи, никой не ще може да каже кой от двама ни е Том, кой – Уелският принц“? Откъде произтичат различията между хората?
- 17 Каква е реакцията на тълпата след размяната? Следствие на какво е тази реакция?
- 18 Защо Марк Твен е изbral да размени ролите на деца, а не на възрастни?

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● КАКВО НИ КАЗВАТ ПЪРВА И ТРЕТА ГЛАВА НА РОМАНА „ПРИНЦЪТ И ПРОСЯКЪТ“

В първа и трета глава е поставено началото на увлекательната история за две деца – бедняка Том Канти и принца на Уелс Едуард. Едновременно с двамата герои са представени и техните светове – блестящият и великолепен живот в кралския дворец и мизерията и духовната нищета, в които тъне една част от народа на Англия.

Чрез епизода с размяната на дрехите е поставена темата за различието. С думите на принца: „Ако тръгнем голи, никой не ще може да каже кой от двама ни е Том, кой – Уелският принц“, е изразена идеята, че хората се раждат без разлика помежду си, но средата е тази, която ги прави различни.

Кадър от филма „Принцът и просякът“ (1937)

● ГЕРОИТЕ В ПЪРВА И ТРЕТА ГЛАВА

Централни герои в първа и трета глава са бедното момче **Том Канти** и принцът на Уелс и бъдещ крал на Англия **Едуард Тюдор**. Фамилията на Том подсказва какъв всъщност е той – „канти“ означава енергичен, пъргав, весел. Обратно, принцът е обграден с внимание, но животът му е скучен – лишен от всички игри и забавления, на които може да се наслади бедният, но свободен Том. При срещата им всяко от децата се запознава със света на другия и започва да мечтае за него: Том мечтае за блясъка в двореца, Едуард – за волния и безгрижен живот на Том.

Между двамата герои **физическата прилика** е толкова голяма, че след размяната на дрехите дори най-близките им хора не са в състояние да ги разпознаят. Но приликата не е само физическа. Двете деца **си приличат и по своите характеристики**. Те са добри и все още по детски чистосърдечни. Не са покварени от алчността, злобата и завистта.

● ВРЕМЕТО В ТВОРБАТА

Историческото време, отразено в романа, е английският XVI в. За това с какво се характеризира тази епоха, разбираме от описанието на живота на отделните герои. Бедните, към които принадлежи и Том Канти, живеят тежко, повечето от тях не са образовани, обитават скромни жилища и страдат от недохранване. В същото време богатите живеят в охолство. Децата им са обгрижвани от слуги, а обучението им е поверено на частни учители.

Принц Едуард VI Тюдор (1537) – прототип на героя в романа, се възкачва на английския престол едва деветгодишен (1547), но живее твърде кратко – умира на шестнайсет години (1553). Отличавал се с изключителни способности – владел старогръцки, латински и френски. Обичал изкуствата и свирел на лютня. След неговата смърт на престола се възкачва неговата сестра, лейди Елизабет. Тя управлява Англия в продължение на 45 години. Управлението ѝ е известно като елизабетинска епоха. Смята се за „златна ера“ в историята на Англия.

Художественото време в трета глава е твърде кратко. То обхваща времето на:

- началото на разходката на Том;
- влизането на Том в двореца;
- срещата и разговора между двете момчета;
- размяната на дрехите;
- изгонването на принца.

От друга страна, времето на сравнително кратката случка е част от по-голямото време на романа, през което принц Едуард в ролята на Том ще

Крал Хенри VIII, бащата на принц Едуард VI Тюдор. Изображението върху пощенска марка е част от картина на неизвестен художник от 1545 г.

трябва да премине през множество изпитания, докато отново се върне в двореца.

● ПРОСТРАНСТВОТО В ТВОРБАТА

Пространството в творбата е свързано с двамата герои, които олицетворяват различни части от обществото в Англия през XVI в. – обикновения беден народ и богатите благородници. Обърнете внимание как изглежда дворецът през очите на Том: „**огромната сграда, широко разгънатите ѝ крила, настръхналите ѝ зъбери и кули, грамадната каменна порта с позлатени решетки**“. Сякаш е описана не сграда, а страховито чудовище: огромно, с крила, с шипове по гърба и грамадна уста. Но да не пропуснем позлатената решетка – символа на невъзможността да се влезе в света на богатите. Именно през решетката Том вижда принца. След това е притиснат до нея, преди да бъде изхвърлен от часовоя. През портата със златната решетка – по заповед на принца – Том влиза в непознатия свят на разкоша. А после пак през нея е изхвърлен принц Едуард, за да влезе в света на Том и да изживее безброй трудни приключения.

Обратно, Том Канти е роден в Офъл Корт. Това е измислен от писателя квартал, чието име най-общо означава „мръсно, нечисто място“. Едно от значенията на английската дума „корт“ е дворец. Така името Офъл Корт би могло да се преведе и като „Мръсният дворец“, който ще бъде противоположният образ на блестящия дворец на Едуард.

„Икономическата принуда води до масово недохранване сред все повече бедни, стига се дори до системно гладуване. Повечето народни приказки разказват за селската беднотия и в много от тях главна тема стават нуждата и желанието да се разполага с неизчерпащо количество храна. [...] Бедните са третирани жестоко едновременно и от богаташа, и от природата. Те се хранят по-оскъдно и по-лошокачествено, отколкото по-богатите членове на общността. Техните жилищни условия са мизерни. Навсякъде недохранването намалява техните защитни сили и влошава здравето им. [...] Бедните нямат друга възможност да се докоснат до нарастващото изобилие и комфорт на богатите с техните изискани дрехи и големи къщи, освен с престъпност, благотворителност или слугинство.“

Джеръми Блек,
из „История на Британските острови“
(изд. „Рива“)

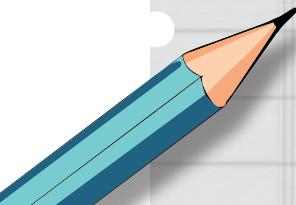
Карта на Лондон от XVI в.

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Запишете в тетрадките си думите и изразите, с които са обрисувани физически двете момчета в момента, когато Том за пръв пътвижда принца.
2. Запишете думите и изразите, с които са описани преживяванията на Том при вида на принца.
3. Запишете думите и изразите, с които са обрисувани часовите пред двореца.
4. Кой се грижи за образоването на всяко от момчетата? Отговорете с кратък текст от няколко изречения.
5. Какво е отношението в семейството към всяко от момчетата? Отговорете с кратък текст от няколко изречения.
6. Запишете думите и изразите, с които са описани дрехите на двете момчета.
7. Запишете думите и изразите, с които е обрисуван дворецът.
8. Преразкажете какви са забавленията на бедняците като Том Канти.
9. Запишете думите и изразите, с които са представени реакциите на тълпата.

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ

„Братчетата на Гаврош“

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ
(1898 – 1923)

Христо Смирненски е псевдоним на българския писател Христо Димитров Измирлиев. Той е роден на 17 септември 1898 г. в град Кукуш, днес Килкис (Гърция), в семейството на сладкаря Димитър Измирлиев и Елисавета Попанастасова. По това време този македонски край все още е под османско владичество.

През 1903 г. избухва Илинденско-преображенското въстание, народен, величав и драматичен момент в борбата на македонските българи за освобождение. В Кукуш Христо завършва четвърто отделение и през 1908 г. родителите му го изпращат да учи в София, където живее при дядо си. След смъртта на дядо му през 1910 г. Христо се завръща в Кукуш, където през 1911 г. завършва прогимназия.

През 1912 г. започва Балканската война и български войски освобождават Кукуш. Тогава Христо е на 13 години. Скоро избухва и Междусъюзническата война. Пред опасността от настъпващите гръцки войски жителите напускат Кукуш, а градът е опожарен. Семейството на Димитър Измирлиев заедно с хилядите бежанци се отправя да търси спасение и препитание в София. Въпреки бедността, в която изпадат след напускането на Кукуш, родителите сържат децата им да учат. Христо се записва в Техническото училище и заедно с по-малкия си брат Антон продават вестници, за да помагат на семейството си.

Ом 1915 г. Христо започва да сътрудничи на различни хумористични издания, където се погрисва с псевдонима **Ведбал**. Ето какво си спомня Христо Бръзицов:

„В София излизаше едно малко вестниче – „К’во да е“. След като редовно съдържанието на вестницето, правеше ти впечатление остроутието на един Ведбал и направо казано позавиждах на гарбата му. Кой ли ще е той? Да е ученик като мене? Едва ли, това е зрял човек, навсякъвъзрастен...“.

Въпреки младостта си Ведбал става един от най-популярните и обичани хумористи. През 1916 г. Христо става сътрудник на хумористичното сп. „Българан“, а през 1917 г. – и на сп. „Смях и сълзи“. Често пригражда фейлетоните си със собствени карикатури. В брой трети на списанието се погрисва за първи път като **Смирненски**.

По време на Първата световна война Христо Смирненски постъпва във Военното училище. Силно въздействие му оказва Воинското въстание през 1918 г. Юнкерите от Военното училище са хвърлени срещу разбунтувалите се войници. Отвратен от жестокостта на правителството при потушаването на въстанието, той напуска Военното училище, заради което баща му е принуден да плати голямо обезщетение.

Опожареният Кукуш – 1913 г.

Паметникът на Христо Смирненски в София

След напускането на училището Смирненски изкарва прехраната си по различни начини – като писар, репортер, касиер, редактор, коректор. През април 1918 г. излиза първата му хумористична стихосбирка – „Разнокалибрени въздишки и стихове в проза“. До 1920 г. Смирненски се развива предимно като хуморист и сатирик. В края на февруари 1922 г. излиза втората и последна издадена приживе стихосбирка на Смирненски – „Да бъде ден!“. Част от нея е цикълът „Децата на града“, в който е включено стихотворението „Братчетата на Гаврош“.

По повод стачката на мюнхеневите работници през 1922 г. Смирненски пише стихотворението „Жълтата гостенка“. Така той нарича туберкулозата – коварната болест, коятокоси предимно бедните. Поironия на съдбата жълтата гостенка не подминава и него. В началото на април поетът неочаквано получава белодробен кръвоизлив. Лекарите препоръчват чист въздух, силна храна и пълно спокоичество, но те са не-посилни за бедния Христо. Родителите му наемат сънчева стая в Горна баня и там състоянието му се стабилизира. Но и тук Смирненски не престава да твори и да посреща множество посетители. В края на май е отпечатана последната му творба – сатирата „Приказка за стълбата“, която критиката смята за най-зрялата в неговото творчество.

През юни 1923 г. Смирненски получава силен белодробен кръвоизлив, състоянието му е критично, но не се намира свободно легло в санаториума. Лекарите не дават надежда. На 18 юни 1923 г. той умира, малко преди да настъпи 25 години. „Поиска лист да пише, но това си остава последното негово желание“, спомня си по-късно сестра му.

Редактори и сътрудници на сп. „Смях и сълзи“, 1917: Ал. Женев, Н. Граблашев, Хр. Смирненски, К. Добрев, Хр. Бръзничов. Институт за литература – БАН

Смирненски (краиният вляво) с група йонкери, 9 октомври 1917 г., на гърба – подпись Ведбал. Институт за литература – БАН

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 С кои исторически събития съвпада раждането на Христо Смирненски?
- 2 Как малкият Христо помага за издръжката на семейството си?
- 3 Как Христо Смирненски избира първия си творчески псевдоним?
- 4 Какво впечатление оставят творбите на Христо Смирненски у неговите съвременници?
- 5 Каква е историята на псевдонима „Смирненски“?
- 6 Какво е най-характерното качество на поета Смирненски според съвременниците му?
- 7 Как реагира Смирненски по време на Войнишкото въстание? За какви качества на характера говори това?
- 8 Кога Христо Смирненски създава най-зрелите си и значими творби?

ДА СИ ПРИПОМНИМ

- Христо Смирненски се сблъсква с бедността. Как това се отразява върху живота му?
- Кое е последното желание на Христо Смирненски?
- От коя стихосбирка и от кой цикъл в нея е стихотворението „Братчетата на Гаврош“.

БРАТЧЕТАТА НА ГАВРОШ

Ти целия скован от злоба си,
о, шумен и разблуден град,
и твойте електрични глобуси
всye тъй празнично блестят!

Че всяка вечер теменужена
ти виждаш бедните деца
и обидата незаслужена
по изнурените лица.

Съдбата рано ги излъгала,
живота сграбчил ги отвред
и ето ги: стоят на ъгъла,
с прихлупен до очи каскет.

Какво им даваш от разкоша си
ти – толкоз щедър към едни,
а към бездомните Гаврошовци
жесток от ранни младини?

Пре твоите витрини блескащи
накуп застават често те
и колко скръб в очите трескащи,
и колко мъка се чете!

Но тръгват си теnak огрипани,
с въздишки плахи на уста,
а тез витрини са обсипани
с безброй жадувани неща...

Ти целия скован от злоба си,
о, шумен и разблуден град,
и твойте електрични глобуси
всye тъй празнично блестят!

Образът на града, изграден посредством олицетворение.

Въвежда се образът на гаврошовците на фона на вечерта, определена с епитета „теменужена“.

В тази строфа гаврошовците са показани като жертвии на съдбата.

Четвъртата строфа е упрек на лирическия говорител към града.

„Витрините блескащи“ уподобени с очите на чудовището Град. Срещу тях са „очите трескащи“ на гаврошовците.

Гаврошовците си тръгват, без да са получили нищо от богатствата на града.

Първата и последната строфа са като членостите на чудовище, което сграбчва малките гаврошовци.

МОТИВЪТ В ЛИТЕРАТУРАТА

В литературата мотивът е повтарящ се тематичен елемент в художествено произведение. Мотивът е сума, образ или израз, който внушават универсално послание. Мотиви в стихотворението „Братчета на Гаврош“ са градът и децата на града. Градът внушава чудовищност, безразличие и студенина. Мотивът за децата внушава беспомощност, обреченост и страдание. И двата мотива – **градът и децата на града** – присъстват в голяма част от творчеството на Христо Смирненски.

Ученническата книжка на Смирненски от втори курс на Държавното средно техническо училище, 1914 – 1915 г. Институт за литература – БАН

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Кои са лирическите герои в текста?
- 2 Защо Смирненски избира за герои на стихотворението именно деца? Припомните си защо Марк Твен избира деца за герои на романа си „Принцът и просякът“.
- 3 Кои са основните чувства в стихотворението? Докажете твърдението си с цитати от текста.
- 4 Извадете в тетрадките си думите и изразите, които представляват града като живо същество. Какво изразно средство е използвано?
- 5 Защо в стихотворението не е назовано името на града?
- 6 Какво е отношението на лирическия говорител към града? Посочете думите и изразите, от които това личи.
- 7 Направете съпоставка между характеристиките на града от стихотворението и тези на Лондон от романа на Марк Твен „Принцът и просякът“. По какво си приличат двета града? Направете изводи за съдбата на децата в тези градове.
- 8 Какво е отношението на лирическия говорител към гаврошовците? Посочете думите и изразите, от които това личи.

- 9 Защо стихотворението започва и завършва с една и съща строфа? Как се нарича този похват?
- 10 В кое изучавано произведение се среща похватът на повторение на една и съща строфа? А в кое изучавано произведение всяка строфа започва и завършва с един и същ стих?
- 11 Защо поетът изобразява града и гаврошовците на фона на вечерта? С какво свързваме вечерта и тъмнината?
- 12 Кои думи и изрази в стихотворението носят значение на светлина? За кого се отнасят те? Какъв смисъл внушава тяхната употреба?
- 13 Извадете глаголите от стихотворението. Кои от тях са в сегашно време? Защо авторът е предпочел това глаголно време?
- 14 Кои са глаголите в стихотворението, които носят негативни внушения? Каква е ролята им в стихотворението?
- 15 Кои глаголи и глаголни форми можем да определим като статични – липсва движение? Какво се постига с тяхната употреба?
- 16 Начертайте таблицата в тетрадките си и в съответните колони запишете думите и словосъчетанията, с които са нарисувани образите на града и децата.

Лирически образ на града	Лирически образ на децата

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● КАКВО НИ КАЗВА СТИХОТВОРЕНИЕТО

Стихотворението „Братчетата на Гаврош“ поставя темата за социалната несправедливост в българското общество в началото на ХХ в. Това е една от основните теми в творчеството на Христо Смирненски.

Стихотворението започва и завършва с една и съща строфа, която е като рамка на произведението. Наричаме този похват **кръгова композиция**. Чрез него се създава усещане за обреченост и безизходица, за вечна несправедливост и страдание, от които няма спасение. Така образът на града от първата и последната строфа се превръща и в рамка на живота на гаврошовците.

В текста на творбата ясно личи отношението на **лирическия говорител** към града и към малките гаврошовци. Творбата е протест срещу социалното неравенство и контрастите в обществото. Градът е олицетворение на обществото, към което Смирненски отправя своя гняв. В това общество гаврошовците са най-невинните жертви.

С много болка и страдание поетът изобразява децата, впили жадно очи във витрините, пълни с недосегаеми за тях неща. В живота си самият той често е изпитвал недоимък, затова съпричастие то му към тяхната съдба е изразено ярко в стихотворението. Стrophите, посветени на каменния град, са изпълнени с упрек към безразличието и жестокостта му към децата. Болката от изльганите детски мечти е показана най-ясно в гневния въпрос, зададен в четвърта строфа.

Смирненски като юнкер, 4 април 1918 г.
Институт за литература – БАН

● ГЕРОИТЕ В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Гаврошовци – идва от името на Гаврош – герой в романа на френския писател Виктор Юго. Гаврош е малко момче, което израства по улици те на Париж. Загива в името на справедливостта по време на Парижките бунтове през 1832 г.

Гаврошовците са най-безпомощните и най-трагичните жертви на града, към които той се отнася жестоко и несправедливо. От раждането си те са обречени на страдание и нищета. Като всички деца по света, и малките гаврошовци жадуват обич, но получават само безразличие. Често те „погълщат“ с очи отрупаните витрини на магазините, но са принудени да си тръгнат с въздишки и с празни ръце. Децата на града твърде рано опознават мизерията и се сблъскват с жестокостта на живота. Каменният град убива мечтите им и ги кара да се чувстват излишни.

Градът е представен като чудовище, което унищожава децата си. Основен похват при изграждането на образа му е **олицетворението**. Той е окъпан в изкуствен блъсък и светлини, притежава разкошни витрини и празничен лукс, но е безразличен и студен към страданията на малките бездомници. Фалшивият блъсък е в контраст с чистите души на гаврошовците. На някои от обитателите си той дава всичко, а на децата отнема всичко и ги обира наечно страдание.

● ПРОСТРАНСТВОТО В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Пространството, представено в стихотворението, е големият град. Той не е назован конкретно, защото образът му е универсален. В началото на ХХ в. проблемът за социалното неравенство е актуален в българското общество.

Образът на града е изграден посредством само два елемента от неговото пространство – **уличния ъгъл и тротоара пред витрините**.

Въпреки това в съзнанието на читателя образът на града е пълен и завършен.

● ВРЕМЕТО В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Историческо време не е посочено, тъй като темата за социалното неравенство е вечна.

Авторът ни представя своите герои на фона на вечерта, защото през този момент от денонощието хората имат най-силна нужда от топлина и обич. Вечер най-силно личи контрастът между фалшивия блъсък на града и посърналите лица на малките бездомници, застанали пред осветените витрини.

ДА СРАВНИМ

Привечер е. Бавно, дебнешком сякаш, се спускат лилави сенки над града. Огромният слънчев кръг догаря в потоци злато и але на кръв. Като мъртва сива змия лежи шосето сред стихнали поля. И ето босоногите. Три, четири, шест. Впрегнати в мънички колички, натоварени с дърва и съчки, те опъваха мускулите на своите млади тела. Фуражки с отпрани козирки, черни кръпки на сивите панталони, а жилите им изпънати като корабни въжета. Пот струят челата. А градът е тъй далече. Малки роби, впрегнати в ярема на своята беднота, деца, в чиито очи гори тихата скръб на старци. Да-лече е градът! Далече. Край вас ще отминат още много доволници, край вас ще профучат автомобилите на тези, които нивга в живота си не са пили горчивата чаша на мизерията – те, зарад които е вашата мъка.

[...]

– Мамо, защо са се впрегнали тези деца? – пита невръстният доволник от автомобила.

– Носят дърва за зимата.

– А не им ли тежи?

– Не, маминото, те са свикнали.

Босоногите спират с тежка въздишка, стрелват искрящ омраза поглед и пак повличат количките си...

Христо Смирненски, „Босоногите деца“

Бронзова скулптура „Гаврошовци“ в „Горните градини Барака“, град Валета, Малта

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Начертайте в тетрадките си таблица по следния модел.

„Братчетата на Гаврош“ – градът	„Босоногите деца“ – градът

Извадете характеристиките на града от двете творби.

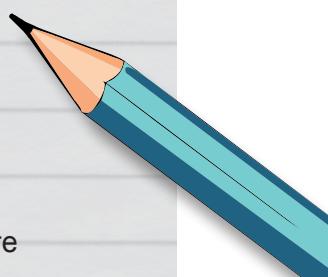
2. Начертайте в тетрадките си таблица по следния модел.

„Братчетата на Гаврош“	„Босоногите деца“

Извадете в тетрадките си описанията на децата от двете творби. Обърнете внимание на външния вид, на погледа.

3. Направете извод за отношението на Смирненски към темата за социална-та несправедливост в големия град, като съпоставите отношението му към децата и към града.

4. В кое време от денонощието се развива действието в този текст? А в сти-хотворението „Братчетата на Гаврош“? Защо авторът избира този момент от деня, за да изобрази героите си?

ЙОРДАН ЙОВКОВ

„Серафим“

ЙОРДАН ЙОВКОВ
(1880 – 1937)

Жеравна е музен резерват с около 200 къщи, паметници на културата. Преданието разказва, че земите около селото притежавала сестрата на цар Иван Шишман. Тя била дадена за съпруга на султан Мурад и поради това Жеравна получила редица привилегии, които осигурили икономически ѝ възход през османското робство. Тук турци не можели да се заселват, а жителите били освободени от данъци. През XVII век селото е разрушено от кърджалии, като спомените за това време са запазени в преданията, станали основа за много разкази на Йордан Йовков.

Йордан Йовков е роден на 9 ноември 1880 г. в старопланинското село Жеравна, което по-късно ще го вдъхнови да създаде сборника с разкази „Старопланински легенди“. Там получава основно образование, а през 1900 г. завърши гимназия в София. Поетът Иван Грозев е негов учител по литература и след като прочита една домашна работа на своя ученик, му предсказва бъдеще на писател: „Драги ученици, вие имате в класа си бъдещ писател, който е надарен с тънка и дълбока наблюдателност и език с жива изразителност“.

След като се дипломира, Йовков е назначен за учител в добруджанското село Долен извор, където се премества да живее и семейството му. По-късно Добруджа ще намери сериозно място в разказите му и ще се превърне в извор на постоянно творческо вдъхновение. „Във всяка моя работа мисълта ми е там – там е моят пейзаж, там са героите ми – битът, работата и съдбата им.“

Между 1902 и 1904 г. писателят отбива военна служба в Школата за запасни офицери в Княжево. По това време публикува и първото си стихотворение.

През 1904 г. Йовков се записва в Юридическия факултет на Софийския университет, но баща му умира и той е принуден да прекъсне следването си. Завръща се в с. Долен извор и до 1912 г. е учител в различни добруджански села.

През 1912 г. е мобилизиран на фронта и участва в Балканската и Междусъюзническата война като командир на рота. През 1913 г. е ранен в боевете при Дойран и неговите войници на два пъти го носят на гръб, за да го спасят от плен. След излекуването си е повишен в чин поручик.

След края на войните Йовков живее в София и работи като редактор на сп. „Народна армия“. Там публикува своя очерк за Балканската война „Утрото на паметния ден“ и от този момент се отдава само на писане на проза. Списанието спира да излиза и писателят започва работа като библиотекар и редактор на сп. „Преглед“, издавано от Министерството на вътрешните работи и народното здраве.

Започва Първата световна война и през есента на 1915 г. Йовков е мобилизиран като ротен командир в Ксанти. Една година по-късно е командирован в редакцията на сп. „Военни известия“. Това му дава възможност да мине по бойните полета на Добруджанския фронт и да се увери в героизма на българския войник. В резултат през 1917 и 1918 г. се появяват два тома с военни разкази, които нареддат Йовков сред

Родната къща на Йордан Йовков в Жеравна

най-големите писатели хуманисти.

След края на войната започва най-трудният период в живота на Йовков. През 1918 г. той е повишен в капитански чин и като ротен командир участва в потушаването на войнишкия бунт при Владая. През декември същата година склочва брак с Деспина. Подписането на Ньойския договор (1919 г.) го заварва в Добрич. Добруджа е окupирана отново от румънците и Йовков преминава нелегално през границата. Назначен е като учител във Варна и работи там до 1920 г. Съпругата му Деспина остава да учителства в Добруджа, където се ражда и дъщеря им Елка.

Скоро Йовков е назначен на дипломатическа работа в българската легация в Букурещ, но няколко пъти е понижаван в длъжност и затова през 1927 г. подава оставка и със семейството си се установява в София.

Последните десет години от живота на писателя са най-плодотворни, но голямото напрежение и материалните затруднения на семейството се отразяват на здравето му. През есента на 1937 г. заминава на лечение в Хисаря, но поради влошаване на състоянието му е откаран поспешност в Пловдив. Опериран е в Католическата болница в града, но след 24 часа умира.

Освен от темата за войната като най-голямата зло в живота на човека Йовков се интересува и от темите за нравственото прераждане на човека и за безкористната доброта. В разказите му красомата се отклоява като най-голямата човешка сила, която може да промени света.

Йовкови творби са преведени на над 37 езика, сред които арабски, виетнамски, китайски, персийски, финландски, хинди, шведски, японски и гр.

Паметникът на Йордан Йовков в Жеравна. Сн. Е. Руйков

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Кое е родното място на Йордан Йовков?
- 2 Кой е поетът, учител на Йовков, който предрича писателското му бъдеще?
- 3 Коя географска област в България е извор на вдъхновение за Йовков?
- 4 В кои войни участва Йордан Йовков?
- 5 Кои са темите, които намират място в творчеството на Йордан Йовков?

ДА СИ ПРИПОМНИМ

1. Какво наричаме пряка характеристика на герой?
2. Какво означава непряка характеристика на герой?
3. Съдъва ли се прогнозата за Йордан Йовков, изказана от неговия учител по литература?

СЕРАФИМ

Описание на палтото на Серафим.

Един чудноват човек, нито селянин, нито граѓанин, дринав, окъсан, идеше към Енловото кафене и самси Енло, седнал отпред кафенето на сянка, не можеше да го познае кой е. Посред лято в тая страшна жега, този човек беше навлякъл дълго зимно палто, като понско расо, на главата му беше нахлупено смачкано бомбе, а краката му бяха обути с цървули. Но най-често очите на Еня се връщаха върху палтото на непознатия: едно време то ще е било синьо, ще е било от един плат, но сега нищо не личеше – оръфено, разнищено, набред проудучено, набред кърпено. И между безбройните разноцветни кръпки най-много се хвърляха в очи две-три много големи, взети сякаш от чувал или от най-проста аба и лепнати, както доде, с едър шев и избелели конци.

Човекът доде на две-три крачки и се спря. Той разбра, че Енло не може да го познае, и малко обиден, с подигнати вежди, леко усмихнат, остави се да го гледа Енло и зачака. Той беше мършав, дребен човек, изгубен в окърпеното палто като в пашкул. Лицето му беше сухо, черно с рядка черна брада, очите му, като у пияниците или у хора, които не са си доспали, бяха влажни и замъглени. Енло продължаваше да го гледа втрещено, непознатият се усмихна повече.

– А бре, Серафиме, ти ли си? – извика най-после Енло. – Ух, да те убий здраве, да те уби! Не мога да те позная бре...

– Аз съм, бай Енло, аз. Натурален като жив... тъй да се каже...

– Аз пък рекох, че е таласъм. Помислих, че плашилото от гаскал Тодоровата бащча иде насам. Да те вземе мътната, да те вземе. Мисля си: какъв ще е тоз изпаднал германец!

Серафим се засмя тихо, беззвучно, като поклаща глава, а влажните му очи светнаха повече. Без да бърза, той подпря на пейката тоягата си, сне и чувалчето, което носеше на рамото си. Всяка година, а понякога през година и през две, той се явяваше по тия места по Гергьовден или по Димитровден, когато служите менят господарите си. Той беше от града, но търсеше работа по селата. Можеше да работи само лека, маловажна работа: на някоя мелница се приставяше да храни свинете, да чисти обора на някой хан, или пък пасеше един-две добитъка.

– Де беше туй лято? – попита го Енло. – Рано си напуснал, щъркелите още не са отишли. Де беше?

– В Белица бях туй лято, на една керемидарница. Има един Панайот там, кермекчия, при него бях. Керемидите му пазех.

Той говореше ниско, като че се боеше да не го чуе някой, с разширени и учудени очи, а после изведнък се засмиваше и между посинелите му устни свемваха зъбите му.

- Сухо беше туй лято - продължи той, - добра стока изкараха хората. Ама и берекетят на тий по селата беше добър. А нашите българи, бай Еньо, кога имат пари, къщи правят. Като мина харман, че като надодоха ония турлаци с талигите, иззеха що керемиди имаше...

- Хм... Взеха ги?

- До една. Три големи колелета бяха. Свършиха се. И чорбаджията, Панаюом: нямам, кай, нужда от пазач, бай Серафиме, слободен си. Даде ми хака и... отряза ми китанцията, тий да се каже...

Като каза това, Серафим се усмихна и тий като беше съблъкъл палтото си, стоеше сега, мъничек, слабичек. Щом оставил палтото на пейката, той тозчас се попона над кръста, под пазвата. Еньо разбра, че там нейде ще е скътал парите си.

- Че вземи да си купиш едно палто! - посъди го строго Еньо. - Все трябва да си изкарал някоя пари. Да си купиш едно палто!

- Ща, ща, бай Еньо. Едно палто ще си купя. Ще си купя, защото туй веке за нищо го не бива. - Той погледна палтото и се усмихна. - То е, тий да се каже, добро за музея...

- Седни, седни да си починеш - каза Еньо, след туй стана и влезе в кафенето.

Колкото можеше да се види през вратата, вътре в кафенето беше дълбоко и хладно. То беше проста сграда, като плевник, нямаше таван, двете страни се срещаха нависоко и между върлините, наслагани начесто, се виждаше сеното под керемидите. Едно лястовичче гнездо беше залепено до средната дебела греда.

Серафим, гологлав, със спътна посивяла коса, седеше на пейката, режеше по малко с една костурка от хляба си и сладко-сладко дъвчеше сухите залъци. Лястовичката, която имаше гнездо в кафенето, трепна с крилете си току пред лицето му, влезе вътре, повъртя се, след туй как тий бързо се стрелна навън. Две-три врабчета подскочаха към Серафима и той се пазеше да не мръдне, за да могат да си вземат някоя трохишка. Една жена запърполя с полите си и влезе в кафенето, но Серафим не я погледна. След малко жената заприказва високо и той гаде ухо:

- ...Скъпо, всичко скъпо, кръстник Еньо! Какво да купим с две-три

Серафим е в хармония с природата. Добротата му е представена чрез отношението му към птичките.

яйца, дено ги вземаме сутрин от кокошките? Едвам сварваме да си вземем по кривач сол и калъп сапун, та га се оперем. Туи кибрит, газ – забравили сме го. Че барем да сме по-добре, да сме здрави, кръстник Еньо, а то...

– Какво прави Иван? Как е сега?

– Как ще е Иван – лежи. Отде доиде таз болест, кръстник Еньо, отде доиде. Сега по Св. Богородица ще стане седем месеца, как не е похванил работа. Души го нещо в гърдите, подпира го ей тука е. Отслабна, да го духнеш, ще падне. Не е добре, кръстник Еньо, жълт, черен, като пръст. Думат ми: заведи го в болницата, тури го на колата и го заведи в болницата.

– За болницата трябват пари – каза Енло.

– Трябват ами, как да не трябват! – Жената въз绡хна, след туй прогълъжи: – Че нали ни умря из онзи ден, кръстник Еньо, и биволицата. Изкарах я сутринта здрава и читава, нищо ѝ нямаше, а вечерта като си гоге, гътна се пред сам вратника и умря. Душата ми се обърна, плакали сме, като че умря челяк...

– Болест има по добитъка – каза Енло. – И на мене ми умря една телица.

– Ни от месото зехме, ни кожата. Доде фелдшера и каза: не бива, кай, да ядете от нея, ще я заровите с кожата, с все... Ох, то нашето тегло! Не знам, не знам...

Жената замълча, но като се ослуша по-добре, Серафим разбра, че се шепне. Изведнъж Енло извика:

– Нямам пари аз! Отде ще ти взема пари да ти дам? Нямам...

– Не думай туй, кръстник Еньо, не ме връщай. Ти ще ми помогнеш, ти ще ми дадеш... Че при кого другого да ига, кръстник Еньо, при кого да си ударя главата, злочеста аз... Кръстник Еньо... моля ти се като на господа...

– Остави ме, ти казвам, нямам пари! – изкрешя Енло.

Жената мълкна и заплака. Серафим я слушаше как хълца и как вие като пребита. Ядосан, Енло се показа на вратата и погледна надалече, без да спира очи някъде. Серафим тихичко прибра хляба си и се изправи. Жената излезе от кафенето и си отиде. Тя туй беше се забрадила, че лицето ѝ не се виждаше. Но по вървежка Серафим разбра, че е млада.

– Пари ли иска? – пошепна той на Еня.

– Пари иска. Omge да ѝ ги взема, аз банка ли съм? Искала да води мъжа

Еньо, кръстникът на Павлина, отказва помощ.

си на болницата. Добре, ама като нямам? Като нямам, какво да дам? – сърдеше се още Енло.

– Значи, сиромашия. Сиромашия до шия, а? Тъй да се каже...

Серафим малко работеше, бавно пипаше, но не обичаше да стои празен. Пред къщата на Еня, която беше наблизо, бяха стоварени кой знай кога камъни и както бяха насваляни, тъй си стояха разхвърляни. Серафим ги прибра на едно място и ги нареди. След туй ходи за вода. След туй – поля пред кафенето и премете.

Вечерта Серафим остана на гости на Еня, но отказа да спи в кафенето. Той застана точно по средата на мегданя пред кафенето и там взе да си пригответя легло.

– Че ела барем тука под стряхата бе, българино! – рече му Енло. – Да ѝ си гърба на стената, легни на пейката, ако искаш.

– Не, тук ми е по-добре мене.

– Ще ти духа.

– Нека ми духа. Да ми духа сега, че като умра, няма да ми духа, няма да ми вей...

Той гледаше Еня и се усмихваше с насызените си очи. „Страх го е да не го оберам“ – помисли си Енло, като забеляза, че Серафим се попинва по пазбата. Той го оставил да прави каквото си ще, затвори кафенето и си отиде в къщи.

На другия ден той се забави и късно доеше да отвори. Той завари Серафим седнал на пейката и както вчера, режеше си хляб с костурката и закусваше. Енло се изправи пред него, изглежда го продължително, след туй каза:

– Ти какво си направил?

– Какво съм направил! Никому нищо не съм направил – кромко отвърна Серафим.

– Дал си пари на Павлина, оназ, дето снощи беше тука, дето искаше пари от мене. Аз сега бях у тях, тя ми каза. Как тъй даваш пари на човек, когото не познаваш? Че може да те излъже, може да не ти ги върне.

– Ба, ще ми ги върне тя. Нека заведе мъжка си на болницата, може да му помогнат докторите. А пък моите пари ще ги върне. На нас, помежду ни, условието знаеш ли как е? – Когато господ на нея – и тя на мене. Аз не бързам.

Енло прехана устните си и замълча.

– А палто? С какво ще си купиш палто? – каза той.

– Че нали имам палто? Я го я! – Серафим взе палтото от пейката и го разгъна. Хубаво си е то мойто палто, нищо не му е...

Той се усмихваше и леко поклаща глава, като че броеше кръпките или като че си спомняше нещо. Десет и повече години има, откакто се кани да си купи палто. Докато беше млад, каквото изкарваше, изпиваше го. Сега вече не пиеши, защото твърде не беше здрав, но често даваше някому парите си, както беше ги дал тая сутрин на Павлина. Оттогаз на палтото му взеха да се явяват тия големи кръпки от сива аба.

– Хубаво си е то, мойто палто – продължи той с някаква особена радост в гласа си. – Аз като го позакърпя на ъ, ще прекарам с него и таз зима. Пък ако ми е писано, с него може да се представя и пред бога. То там, на онзи свят, туй палто може да ми помогне. Може пък там да ми дадат ново палто, златно, тъй да се каже, скъпоценно...

Серафим говореше на Еня, но не го погледна. Той пусна палтото на колената си, позагледа се пред себе си и се усмихна.

Добротата на Серафим го прави щастлив. Показва, че не материалното, а духовното има значение за човека.

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Кои са основните герои на разказа?
- 2 Къде протича действието на разказа? Подкрепете отговора си с цитати от творбата.
- 3 По кое време от годината протича действието в разказа? Подкрепете отговора си с цитати от творбата.
- 4 Опишете устно Серафим. В описанието си използвайте основните детайли, с които Йордан Йовков е нарисувал образа на героя.
- 5 С какво се занимава Серафим? Как протича животът му?
- 6 Прочетете изречението, което показва, че Серафим принадлежи едновременно и на града, и на селото.
- 7 Как епизодът с храненето на врабчетата допринася за изграждане на образа на Серафим?
- 8 Според Еньо Серафим спи на открито насред мегдана, защото го е страх да не го оберат. Представете си картината със Серафим под откритото звездно небе – какво бихте си помислили за него? С какво друго освен със страх бихте обяснили това поведение?
- 9 В разказите на Йовков очите имат важно значение. Потърсете всички изрази, в които са описани очите на Серафим. Какво подсказват те за харектара на героя?
- 10 Потърсете изразите, в които са описани очите на Еньо. Съпоставете двамата герои, като имате предвид как са описани очите и погледите им.
- 11 Кой е основният епизод в разказа? Разделете се по двойки и го прочетете като диалог с подходяща интонация, която да отговаря на образите на двамата герои.
- 12 Прочетете последното изречение на разказа. Щастлив ли е Серафим? Аргументирайте се.

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● КАКВО НИ КАЗВА ТВОРБАТА

Разказът „Серафим“ е изграден върху случка, в която на пръв поглед няма нищо необичайно. В селото пристига Серафим, за когото трудно може да се каже какъв е – гражданин или селянин. Този странник идва винаги по едно и също време в годината – Гергьовден или Димитровден. Сяда заедно с кръчмаря Еньо и разговарят. Еньо отбелязва, че е време Серафим да си купи ново палто, тъй като старото е прекалено овехтяло. Серафим е съгласен с Еньо, а и през лятото е спечелил пари за ново палто.

Тук в разказа се появява едно НО – но се появява Павлина, на която Еньо е кръстник. Жената иска пари, за да заведе болния си мъж на лечение в града, но Еньо ѝ отказва. Павлина си тръгва разплакана.

На другата сутрин Еньо се появява. Разбрали е, че Серафим е дал всичките си пари на Павлина. Укорява го, че не може да се дават пари на непознат човек. Серафим е спокоен и усмихнат заради сторената доброта.

Това е разказ за малкия и незабележим човек с голямо сърце, готов да помогне на страдащия.

Серафим изпълнява основното християнско послание – да обичаш близния си както себе си. Той даже го изпълнява в още по-голяма сила, защото обича близния си повече от себе си. Серафим помага на една непозната жена, защото е почувстввал нейната болка и страданието ѝ.

● ПРОСТРАНСТВОТО В РАЗКАЗА

Действието в разказа „Серафим“ протича на открито – на мегдана пред кафенето на Еньо. Единственият епизод, в който събитията противчат на закрито, е разговорът на Еньо с Павлина. Но този епизод остава „невидим“ за читателя, тъй като липсва негово подробно описание. Епизодът е представен само с едва дочутия от Серафим разговор между Еньо и Павлина.

Мегданът, на който протича действието на разказа, прилича на **театрална сцена**, на която героите се появяват, за да изиграят своите роли. Да си представим.

- Завесата се вдига за първи път:
 - появява се Серафим и разговаря с Еньо;
 - появява се Павлина – влиза в кръчмата и

разговаря с Еньо;

– Серафим разговаря с Еньо и остава да спи на мегдана.

- Нощта прилича на театрален антракт (пауза), през който се е случило нещо важно. За него читателят ще разбере едва на сутринта от въпросите на Еньо.

- Завесата се вдига за втори път:

- сутрин е, появява се Еньо и хока Серафим за дадените пари;

- Серафим сякаш е сам със себе си и сторената добрина – щастлив е и се усмихва.

Мегданът е центърът на селото. Той е най-широкото и открито място. Именно в този център се появява Серафим, за да помогне.

● ВРЕМЕТО В РАЗКАЗА

Първото време – годишното. Серафим се появява винаги по едно и също време в годината – по Гергьовден или Димитровден. Този път Серафим се появява по-рано. От думите на Павлина: „Сега по Св. Богородица ще стане седем месеца, как не е похванал работа“, се разбира, че действието в разказа противично малко преди 15 август (Голяма Богородица). Но има още един знак

за времето – лястовичките са все още в гнездата си и щъркелите не са си отишли.

Второто време – на протичането на събитията в разказа. Без да е посочено ясно, можем да определим началото на разказа – малко преди обед. Всички следващи действия – идването на Павлина и отказът на Еньо, противат почти в същата част на деня. Следват работата на Серафим и накрая – пренощуването му. Кулминациите на разказа – моментът, в който се разбира, че Серафим е дал парите си на Павлина – противично на другата сутрин. Така можем да обобщим – времето на разказа е в рамките на едно денонощие.

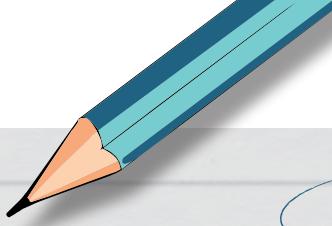
А сега да допълним още нещо. Времето и пространството в художествената творба са в неделимо единство. Разглеждаме ги поотделно, за да бъдат по-ясно различими, но ако ви прави впечатление, когато говорим за време – уточняваме и пространството; когато говорим за пространството – уточняваме и времето на протичане на действията. Разгледайте схемата, в която са представени времето и пространството в разказа „Серафим“.

Външният кръг изобразява времето на протичане на действията в разказа – това е цикълът на едно денонощие.

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Запишете в тетрадките си основните епизоди в разказа „Серафим“. Разделете епизодите, които протичат през първия ден, от протичащите на другата сутрин, като оставите един празен ред.
2. Запишете в тетрадките си думите и изразите, които показват по кое време в годината се развива действието в разказа.
3. Запишете в тетрадките си думите и изразите, които показват по кое време от дененощието протича действието в разказа.
4. Запишете в тетрадките си думите и изразите, които показват мястото на противчане на действието (мястото, на което конкретно се намира героят).
5. Подчертайте думите, които се повтарят повече от останалите. Опитайте се да разтълкувате тази повторяемост. Имайте предвид, че е по-важно как тълкувате, а не достигането до категорично верен отговор.
6. Кафенето – мястото, където протича разговорът между Еньо и Павлина – е описано като „дълбоко и хладно“, „проста сграда, като плевник“. Отговорете с няколко изречения на въпроса: „Каква е връзката между начина, по който изглежда мястото, и отказа на Еньо?“.
7. Разтълкувайте в кратък текст от няколко изречения ролята на лястовичето гнездо в кръчмата.
8. Направете своя илюстрация към разказа „Серафим“ върху лист за рисуване. Обърнете внимание на следните обекти: мегдан, кръчма, пейка, палто, врабчета. (Задача за домашна работа.)

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● ГЕРОИТЕ В РАЗКАЗА

Главният герой е Серафим.

От описанието на героя разбираме, че е „чудноват човек, нито селянин, нито гражданин, дрипав, окъсан“. Два детайла от облеклото му потвърждават това: палтото и цървулите. Палтото го прави гражданин, цървулите – селянин. Образът е по-скоро комичен – палтото е „оръфano, разнищено, навред надупчено, навред кърпено“ и цялото покрито с „безбройните разноцветни кръпки“. На главата на Серафим е „нахлупено смачкано бомбе“. По всички тези черти героят твърде много прилича на познатия комичен образ на клоуна в цирка. И още – той е „мършав, дребен човек, изгубен в окърпеното палто като в пашкул“. Неслучайно Еньо го оприличава на таласъм и плашило. Серафим е твърде слаб физически: „Можеше да работи само лека, маловажна

работка...“, а без палтото си е „мъничек, слабичек“.

От поведението на Серафим също разбираме, че не е част нито от града, нито от селото: „Той беше от града, но търсеше работа по селата“. По действията си прилича на Божи човек: „Две-три врабчета подскачаха към Серафима и той се пазеше да не мръдне, за да могат да си вземат някоя трохичка“.

Епизодът, в който се подготвя за сън, потвърждава същото: „Той застана точно по средата на мегданя пред кафенето и там взе да си пригответ легло“. Сякаш светът му принадлежи и той може да спи точно в центъра на света, под открито небе.

Потвърждение за добротата и човеколюбие-то на героя е помощта, която оказва на Павлина. Епизодът с даването на парите не е разписан, за да се подчертава, че Серафим го е направил тихо, както тихо и скромно живее.

От думите му разбираме, че се чувства близо до Бог: „Пък ако ми е писано, с него може да се представя и пред бога. То там, на онзи свят, туй палто може да ми помогне. Може пък там да ми дадат ново палто, златно, тъй да се каже, скъпоценно...“.

Може да се обобщи: физически Серафим изглежда комично, но духовно е извисен.

Еньо е героят, който е необходим, за да се откроят качествата на Серафим. Той е негова противоположност.

– Серафим **пътува**, той е своеобразен скитник – Еньо живее на едно и също място, стои основно

в кафенето си.

– Серафим **не притежава нищо** – Еньо е заможен и има кафене.

– Серафим **стои на открито** – Еньо разговаря с Павлина в кафенето и кани госта си да спи там.

– Серафим **дава парите си** на Павлина – Еньо отказва да услуги.

Павлина е епизодичен герой. Тя е героят, на когото Еньо отказва помощ и на когото Серафим помага. Разказът за сполетелите я нещастия има за цел да предизвика състрадание. Той е своеобразен изпит за другите двама герои – Еньо и Серафим.

ЛЮБОПИТНО!

Имената на литературните герои

Авторите не избират случайно имената на своите герои. Обикновено те влагат в името някакво скрито или явно послание. Ето какво казва Йордан Йовков за избора на имената на своите герои: „Много пъти съм мислил за отношението на човека и името му. Понякога ми се струва за някой човек, че не може да има друго име освен името, което носи... Аз винаги търся дълго имената на моите герои и ги търся винаги с ясно и определено чувство – дали едно име приляга, или не“.

Името Серафим има библейски произход. Серафимите са шестокрили ангели, които стоят до престола на самия Бог. Ето как са описани в Библията: „Около Него (Бог) стояха серафими; всякой от тях имаше по шест крила; с две всеки закриваше лицето си, и с две закриваше нозете си и с две летеше“. Освен това „серифим“ означава „огнен“, „пламенен-

Серафим

Серафим – стенопис
в църквата „Света София“,
Истанбул

ещ“ – серафимът е ангел, който гори.

Имената Еньо, Яньо, Яне са кратки форми в народните говори на името Йоан (Иван). Еньовци празнуват на Еньовден (Летен Ивановден). Това е празник в българския народен календар, който се чества всяка година на 24 юни. На същата дата Източноправославната християнска църква чества рождението на св. Йоан Кръстител.

Св. Йоан Кръстител е братовчед на Исус Христос и според Евангелието предсказва негово то идване. Св. Йоан Кръстител кръщава Исус Христос в река Йордан.

Може би не е случайно, че Йордан Йовков е изbral името Еньо за своя герой, който е кръстник на Павлина. Кръстникът според Църквата е духовният баща на този, когото е кръстил. Но в разказа виждаме, че Еньо отказва да помогне. Тогава на помощ идва Серафим – окъсаният, мъничкият и слабичък, но с голямо сърце.

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

- Запишете думите и изразите, с които е обрисувано облеклото на Серафим.
- Като имате предвид пословицата „По дрехите посрещат, по ума изпращат“, отговорете писмено с няколко изречения на въпроса: „Как читателят, който за пръв път чете разказа, „ще посрещне“ (какво ще си помисли за) Серафим?“.
- Запишете думите и изразите, с които са описани физическите характеристики на Серафим – какви са неговата фигура, очи, коса и т.н.
- Запишете думите и изразите, с които Еньо описва Серафим.

ТАЛАСЪМ

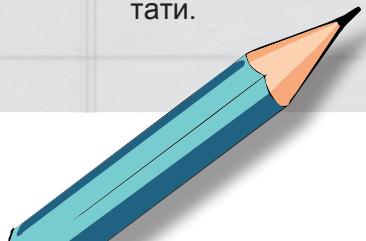
Във вярванията на българите **таласъмът** е демоничен персонаж. Думата „таласъм“ произлиза от гръцката дума „телесма“ – жертва. Представите за него са като за същество, което може да вреди, но и да бъде добро. Според речника на Найден Геров таласъмите са два вида: „1. Зъл дух, който уж се явява като сянка нощем по големите сгради, та прави пакости; [...]. Таласъми ходят, докато петли пропляят. Всяка по-голяма сграда си има по един таласъм. Вградено нещо, 40 дена след вграждането му умира и уж ставало таласъм. (Спомнете си песента за вградената Струна невеста от „Троица братя града градяха“.) 2. Една змия, която се въди по къщите, домашар, мишкар, мишеядка.“.

Вярвало се, че тази змия е пазител на дома и не трябва да се убива.

- Серафим е наречен „таласъм“. Като имате предвид информацията за таласъмите в народните вярвания, отговорете на въпросите писмено:
 - По кои свои черти Серафим прилича на таласъма като плашещо същество?
 - С какво Серафим прилича на таласъма пазител?
 - Кое надделява при Серафим – плашещото или това, че е пазител?
- Прочетете финалните думи на Серафим. Отговорете писмено с няколко изречения на въпроса: „Какво в думите на Серафим го доближава до образа на ангелите серафими?“.
- Какво е общото между св. Йоан Кръстител и героя от разказа Еньо? А кое е различното? Отговорете писмено в тетрадките си.
- Случайно ли Йордан Йовков е изbral имената на героите Еньо и Серафим? По какъв начин имената съответстват на героите? Отговорете, като начертаете таблицата в тетрадките си и я попълните.

Серафим	Еньо

- Астрономическото лято започва на 21 юни и свършва на 23 септември. Преди или след Еньовден се развива случката в разказа? Подкрепете отговора си с цитати.

ПРОЕКТ

ДА БЪДЕШ СЕРАФИМ

На 20 юли 1914 г. в родното село на Елин Пелин се ражда ядо Добри, често наричан Светецът от Байлово.

Направете проект на тема „Да бъдеш Серафим“, като изпълните следните стъпки:

- 1 Разделете се на работни групи от по три или четирима души.
- 2 Направете график за провеждане на интернет проучване, събиране и обработване на информацията за ядо Добри.
- 3 Потърсете подходящ снимков материал, с който да покажете физическата прилика между героя Серафим и ядо Добри.
- 4 Направете таблица, като в едната колона опишете портрета на Серафим, а в другата

опишете ядо Добри. Обърнете внимание на първото изречение от разказа: „*Един чудноват човек, нито селянин, нито гражданин, дрипав, окъсан...*“, както и на факта, че ядо Добри е роден в село Байлово, но на повечето снимки в интернет той събира дарения за църквата в центъра на София. Обърнете внимание на дрехите му.

- 5 Опишете случаите, при които ядо Добри е дарявал пари.
- 6 Можете да представите проекта си във вид на табла или на електронни презентации, като организирате дискусия на тема: „Имаме ли нужда от Серафим“ или „Окъсаното палто крие добро сърце“.

Снимките за ядо Добри са взети от филма „Просветлен“ на Мартин Карбовски.

БРАНИСЛАВ НУШИЧ

„Автобиография“

БРАНИСЛАВ НУШИЧ
(1864 – 1938)

„И ако при все това аз написах тая книга, то е само защото исках да отбележа с нея шестдесетгодишнината си и обръщащи се сега назад, обхождайки с поглед близкото и по-далечно минало – да се върна чак до далечната младост – най-скъпите дни от живота. И макар че ми е известна мъдрата мисъл на френския писател Ги дьо Мопасан, че „няма нищо по-страшно от това стар човек да се роби в младостта си“, аз го правя под действието на същия онъ импулс, който възкресява пред очите на удавника само за няколко минути преди смъртта щялата картина на миналото чак до далечната младост.“

(Из „Автобиография“, Б. Нушич)

Бранислав Нушич е сръбски писател и комедиограф. Роден е през 1864 г. в Белград. Семейството му е от Македония и е от влашки произход. Рожденото му име е Алкивиад ал Нуша, но когато е на 18 години, го променя официално на Бранислав Нушич.

Баша му е виден търговец на зърно, но скоро след раздялението на Алкивиад (Бранислав) губи богатството си. Семейството се премества в Смедерево, където Нушич учи в основното училище и първите две години от гимназията. Завършва гимназия в Белград. По това време става член на опозиционната Радикална партия и за пръв път усеща силата на управляващия режим. На 19 години написва първата си комедия „Депутат“, която ще бъде поставена на сцената тринаесет години по-късно, през 1896 г. Комедията осмиства политиците, политическите партии и борбата за власт между тях.

Бранислав Нушич започва да учи право в Грац, след което продължава в Белградския университет. Когато е на 21 години (1885 г.), участва в Сръбско-българската война. В резултат на това се появява първата му книга с разкази и скици, създадени по истории от войната – „Записки на един ефрейтор от Сръбско-българската война“.

През 1888 г. Нушич е осъден на две години затвор заради свое стихотворение, което е политическа сатира и разгневява сръбския крал Милан. След като прекарва една година в затвора в Пожаревац, е помилван по молба на неговия баща. В затвора пише разкази, които ще издаде през 1889 г. в книгата си „Страницки от Пожаревацкия затвор“.

На следващата година е назначен като писар в сръбското консулство в Битоля. През 1893 г. се оженва за съпругата си Даринка. През същата година започва работа като консул в Прищина. По време на службата си там става свидетел на страданията на сръбското население, които ще опише в свои писма.

Известно време Нушич работи като секретар на Министерството на образованието, а скоро след това става драматург на Народния театър в Белград. Директор е на Сръбския национален театър в Нови Сад и заедно с учителя Михайло Сременович основават първия немски театър, в който ролите се изпълняват изключително от деца. През 1905 г. той напуска тази позиция и се премества в Белград, където работи като журналист. Освен

Паметникът на Бранислав Нушич в Белград, фотограф Илина Милошевич

собственото си име използва и псевдонима Бен Акиба.

През 1912 г. Бранислав Нушич се завръща в Битоля като държавен служител. Известно време е управител на областта, но скоро се оттегля от поста си. Основава театър в Скопие, където живее до 1915 г. По време на Първата световна война напуска страната и до края на войната живее в Италия, Швейцария и Франция.

След края на войната Нушич е назначен в Министерството на образованието, където работи до 1923 г. След това става директор на Националния театър в Сараево, а през 1927 г. се завръща в Белград.

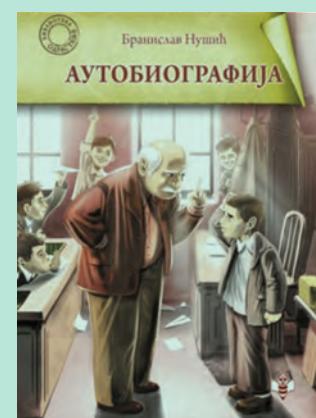
През 1933 г. е избран за член на Сръбската кралска академия на науките.

Бранислав Нушич умира на 19 януари 1938 г. и на този ден фасадата на Народния театър в Белград е обвита с черен плащ.

Бранислав Нушич е автор на разкази и фейлетони, в които разобличава войнолюбивите интереси на сръбското правителство и изразява чувство на любов и симпатия към българския народ. В творбите си критикува социалните пороци в сръбското общество от края на XIX в. Комедията му „Госпожа министершата“ се поставя и до днес на сцената на българските театри, а най-известната му книга е романът „Автобиография“.

Бранислав Нушич със семейството си

Обложка на „Автобиография“ на Бранислав Нушич

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 От какъв произход е Бранислав Нушич?
- 2 На каква тема е първата комедия на Нушич?
- 3 В кое историческо събитие, свързано с българската история, участва Бранислав Нушич?
- 4 По какъв повод Бранислав Нушич попада в затвора в Пожаревац?
- 5 Какво важно нововъведение, свързано с театъра, прави Бранислав Нушич?
- 6 Коя творба на Бранислав Нушич и днес можем да гледаме в българските театри?
- 7 Как сръбският народ изразява скръбта си по повод на смъртта на Бранислав Нушич?

ДА СИ ПРИПОМНИМ

1. Коя творба на Бранислав Нушич отразява събитие от българската история?
2. Кои са темите в разказите и фейлетоните на Бранислав Нушич?
3. Можем ли да кажем, че в творчеството си Бранислав Нушич се вдъхновява от събитията, които преживява? Аргументирайте се.

УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ

Тук се поставя въпросът за това, че често учебниците не отговарят на истинските житейски потребности на човека.

Като учебници по география с успех могат да бъдат използвани пътеводителите и железното разписание. Всички, които са пропуснали да усвоят този предмет в училище, се ползват от тия полезни книги, от които могат да се научат не само границите на държавите, големината на градовете, планините, реките, но и много други полезни неща. Така например от тях може да се научи максата на файтоните, цените на хотелите, дори къде се намира граничната митница, за да може на време човек да скрие онова, което иска да пренесе контрабанда. Всички тия сведения липсват в учебниците по география, по които учим в училище.

Но за да може човек да се ползва от тези ценни книги, трябва да е получил в гимназията поне онни първи, основни знания, които са необходими за разбиране на отделните явления. Такива основни знания например са, че реките винаги текат от изворите към устията си, че Земята е толкова далеч от Луната, колкото Луната от Земята, че планините са винаги по-високи от долините, а езерата, независимо от това дали са плитки, или дълбоки, трябва да са заобиколени от всички страни със земя, и още много други подобни все така полезни знания.

Към тези основни знания спада и това, че Земята е кръгла, в което нашият учител се опитва да ни убеди с всички възможни средства.

Децата са по-близо до Бога и затова са по-близко и до религията. А децата и религията с общи усилия са създали чудната легенда за безкрайността на света, която не е могла да разрушит гори и ония приказка за човека, който стигнал до края на света, седнал на ръба, провесил си краката в нищото и доволен пълол в това нищо. И ето и тая вяра в безкрайността на света, и оная легенда сега с един замах трябва да бъдат сменени с представата, че Земята е кръгла като монка, че се върти като луда, премятайки се акробатически по всевъзможни начини. Във всичко това се опитва да ни убеди учителят ни по география, позовавайки се на голям брой доказателства. Но ние все пак си оставахме недоверчиви.

- Първото доказателство, че Земята е кръгла - убеждаваше ни той, - е това, че Сънцето, Луната и всички останали небесни тела са кръгли, следователно и Земята трябва да бъде кръгла.

Без съмнение, логиката на това доказателство е непоколебима, но на нас като на деца то ни изглеждаше също така, както ако някой би

Авторът осмива безполезните знания в учебниците.

Показана е германската и библейската представа за Земята, че е плоска и има край. Тази представа е в разрез с научните разбирания, които се опитва да представи учителят.

ни казал: „Понеже корабът, лодката и динената кора имат продълговата форма, то и обувката на крака трябва да има продълговата форма“.

Също толкова ясни ни бяха и останалите две доказателства за кълбовидната форма на Земята. Когато пътуваш по море с параход, при появяването на сушата ти най-напред виждаш върховете на планините и обратно, когато стоиш на брега и забележиш в морето кораб, най-напред виждаш мачтата му и след това се показва целият му корпус.

– Деца, виждали ли сте море? – започваше учителят да обяснява тези доказателства.

– Не сме! – отговаряха ние в един глас.

– Така, много добре! Представете си сега море и в далечината параход, който още не се вижда. Представихте ли си море?

– Представихме си! – отговаряха ние, а Бог знае как сме си го представили.

– А представихте ли си парахода, който не се вижда?

– Да! – отговаряха ние, макар че никак не можехме да проумеем как ще си представим параход, който не се вижда.

– Така, какви ми сега ти, Милане, какво ще видиш най-напред от парахода?

– Дим, господин учителю – уверено отговаря Милан.

– Дим, добре... да кажем, че ще видиш дим – продължава малко объркан учителят. – Ще видиш дим, ако, да кажем, параходът пуши, но какво ще видиш, ако не пуши? Хайде, какви де, когато параходът се задава от далечината и не пуши, по какво най-напред ще познаеш, че извива параход?

– По свиренето на свирката – и тоя път уверено отговаря Милан.

Макар само по себе си най-убедително, и четвъртото доказателство не беше по-понятно за нас. Според него, когато някой тръгне от една точка и върви, върви, върви в една и съща посока, той в края на краишатаpak ще дойде до същото място, от което е тръгнал. Ние си представлявахме това доказателство по следния начин: тръгвам аз от първи клас, вървя, вървя, вървя и след няколко години се връщам pak в първи клас, докато моите другари са вече ученици в четвърти клас. Според нашата немска логика тук не беше уместно да се каже „когато някой тръгне“, защото всъщност той не напуска класа, а това вече не е доказателство за кълбовидността на Земята.

Значително по-леко усвоихме другите уроци благодарение на това, че нашият учител прилагаше нагледното обучение.

В нашата гимназия имаше един глобус, който с години бе стоял на шкафа в кабинета на директора и който изглеждаше така мизерно, че да ти е жал просто да го погледнеш. Оста му беше така изкривена, че при опитите той винаги се въртеше не точно така, както учителят ни убеждаваше, че се върти Земята. Северна Америка беше покрита с едно огромно мастилено петно и ние бяхме убедени, че там именно е Черно море. А там, където трябваше да бъде Африка, имаше една огромна дупка и ние не можехме да разберем дали това са следи от разконките на англичаните, които са търсили фараонските гробници, или никаква американска експедиция се е спускала в недрата на земята, следвайки напътствията на Жул Верн. Най-вероятното бе, че учителите са разисквали по време на междуучасията въпросите

Неразбирамите за учениците доводи на учителя по география, че Земята е кръгла.

Остарелите помощни средства в училищата, несъответстващи на новите учебни програми.

на текущата политика, използвайки глобуса като аргумент.

Поради липса на глобус учителят използваше главата на нашия съученик Сремен Йович, който наистина беше такъв главчо, че приличаше на истински подвижен глобус.

- Ела тук, Сремене – започваше той например урока за деня и нощта. - Излез и застани тук до прозореца, така че да те ограва Сънцето.

Глобусът ставаше от третия чин и заставаше край прозореца.

- Ето виждаш ли, като обърнеш дясната си страна към Сънцето, цялата дясна половина на главата ти е осветена, докато другата не е. Така ли? Хайде сега обърни лявата си страна към Сънцето. Ето сега лявата страна е осветена, а дясната не е.

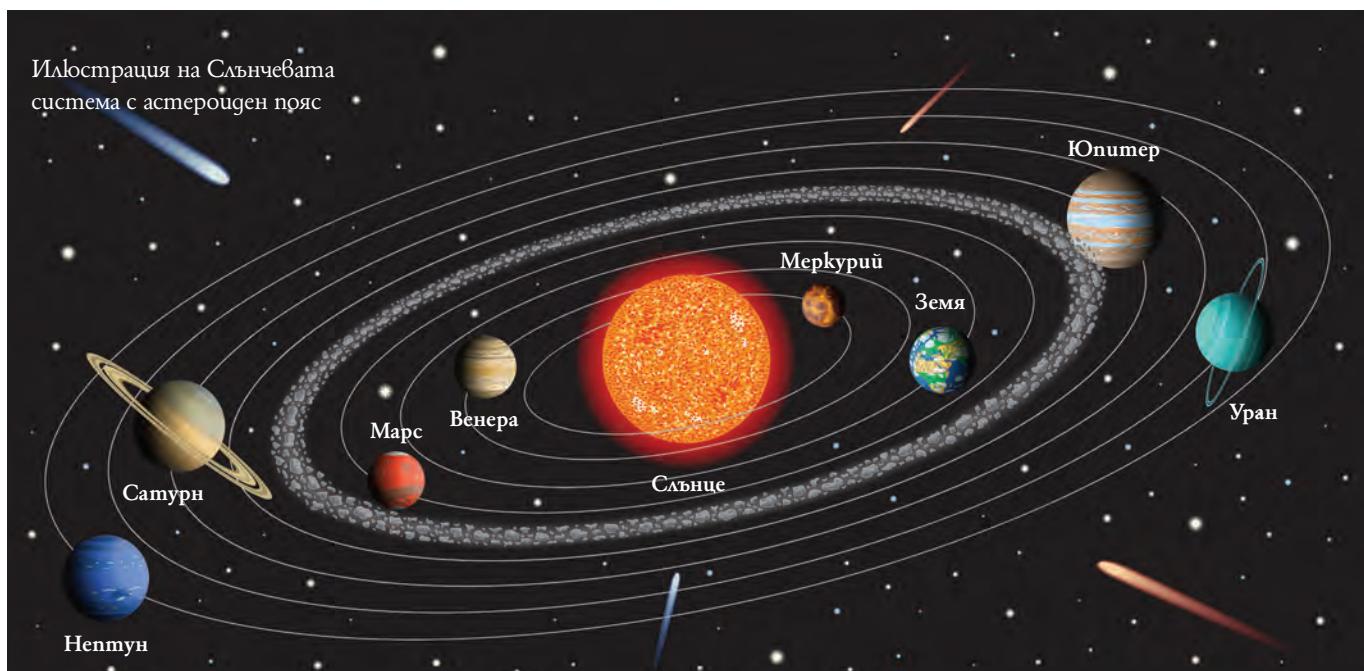
По същия начин върху Сременовата глава ни бе обяснено и какво представляват полосите.

- Ето тук, виждате ли – и учителят слагаше показалеца си на Сременовото теме, – тук е Северният полюс. Тук е вечна зима, никога нищо не ще се разтопи. Всичко е измряло или ако е останало нещо, то е хиляди години. Това са впрочем неизследвани пространства.

Друг път пак на Сременовата глава той ни обясняваше маршрута на един пътешественик, който, за да потвърди от любов към географията четвъртото правило за кълбовидността на Земята, тръгнал от една точка, вървейки все в една и съща посока, и стигнал пак там, откъдето е тръгнал.

- Вземаме, значи, носа за изходен пункт – тук той слагаше показалеца си на Сременовия нос и го насочваше, влечейки нокътя си по лицето, към лявото ухо – и се отправяме на изток, тоест в онази страна на света, от която изгрява Сънцето. След това... Сремене, да си измиеш уши те, пълни са с кал, като че ли си излязъл от кочина... след това обикаляме земното кълбо и стигаме до противоположната страна на света... още миналия път ти казах, Сремене, да острожиш тая коса... Макар че там, на противоположната страна на света, живеят диваци... аз няма повече да цапам пръстите си с тая твоя мръсна коса... Това е тая страна, където е нощ, когато у нас е ден, и обратно – където е ден, когато у нас е нощ. След това продължаваме

Комична представяне на смяната на деня с нощта, като за целта не се използват макети на небесните тела, а самите ученици.

по-нататък и по-нататък, минаваме през ясното ухо на Сремен и нак вървим все нататък и нататък и ето ни на Сременовия нос, откъдето тръгнахме.

Понеже учителят използваше Сремен за глобус, ние всички много го уважавахме. Изглеждаше ни като истинско училищно пособие и толкова бяхме свикнали с това, че главата му наистина ни приличаше на глобус, представляващ земното кълбо. Неговата рошава коса ни напомняше гъмжащите от диви зверове джунгли; челото му ни наподобяваше изораните египетски равнини; носът му ни приличаше на недостъпен връх - хималайски, а гърете реку, които изтичаха от носа и се сливаха малко преди да се влеят в устата - на Тигър и Ефрам.

Нашата представа за главата на Сремен като истински глобус беше толкова силна, че когато веднъж Станко Милич му разби главата и учителят го запита защо е направил това, той отговори:

- Учех си урока по география.

Тогава учителят пусна в обращение главата на същия той Станко Милич, но не толкова заради нагледното обучение, колкото да ни внуши респект - да не смеем да повреждаме учебните пособия. Защото не може да се захвърли Сремен с разбита глава върху шкафа в канцеларията на директора като стария глобус, я.

А трябва да кажа, че нашият учител по география имаше доста тежка ръка и твърде често си служеше с нея. Докато разказваше за земните неща, за реките, планините, езерата и моретата - все никак минавахме, но щом се докона до небето и небесните тела, започна таека да размахва ръце и да ни удри такива пlesници без всякаква причина, че на нас ни се струваше, че на небето стават междупланетни камас trofi.

Така например веднъж, като предаваше урока за затъмненията, той ни изкара трима души пред дъската. Най-напред извика най-високия между нас, Живко, на когото бяха вече наболи и мустачки, та учителите го съветваха да се ожени. Извика го и го постави таека, че да може всички да го виждате.

- Макар че ти иначе си магаре, Живко, сега ще представляваш Слънцето. - След това се обърна към класа:

- Внимавайте добре, главата на Живко е Слънцето. Тя осветява и Земята, и Луната. Земята ще бъде както и друг път главата на Сремен, а за Луна ще ни послужи ето този малкият, от втория чин.

Този малкият от втория чин бях аз.

- Добре, вижте сега, деца. Когато Слънцето е там, къдемо е сега Живко, а Земята там, къдемо е Сремен, и Луната там, къдемо е тоя малкият, тогава Слънцето изпраща своите лъчи и осветява и Земята, и Луната. Така ли е?

Всички мълчат, понеже не могат да разберат как Живко осветява и с какво осветява.

- Обаче - продължава учителят - в своя път около Слънцето Земята се оказва в един момент между Слънцето и Луната... ето таека! - и той ни построява в една редица - Живко, Сремен и накрая мене. - Сега, както виждате, тая главно Сремен е засенчил онзи малкият Живковата светлина не може да го освети. Вследствие на това настъпва лунно затъмнение. Разбрахте ли?

- Аз не разбрах - промърмори Живко, източникът на светлината. Обстоятелството, че не е разbral точно този, който трябва да

Комичното представяне на уроците за Слънчевото и Лунното затъмнение с помощта на няколко ученици.

Комична представяне на устройството на Сълнчевата система с помощта на няколко ученици. Намерението на учителя да покаже едновременното въртене на някои от небесните тела около собствената си ос и около други небесни тела води до пълна неразбория.
Това е последната и най-комична ситуация, чрез която е показан хаосът, които цари в сръбските училища по времето, когато Бранислав Нушич е ученик.

гаде светлина на другите, разгневи учителя и той му плесна такъв шамар, че бедният Живко получи, изглежда, съвсем нагледна представа за затъмнението, защото веднага добави, мигайки с очи:

- Сега разбрах!

И разбра не само той. Всички ние си изяснихме защо този раздел от географията се нарича физическа география.

Още по-лошо стана положението, когато започнахме да изучаваме устройството на Сълнчевата система.

- Да излязат ония планети от миналия час - каза учителят.

Тези планети бяхме Живко, Сремен и аз.

- Ти, Живко, както е известно, си Сълнцето. Застани тук и тухо, мирно и спокойно се върти около себе си!

- Ти, Сремене, също ще се въртиш около себе си, но въртейки се около себе си, ще тичаш и около Живко, който, както знаеш, представлява Сълнцето.

След това постави и мен на мястото ми.

- Ти си Луната. Ти първо ще се въртиш около себе си. Въртейки се около себе си, ще се въртиш и около Сремен, а заедно с него ще се въртиш и около Сълнцето, тоест около Живко.

След като ни гаде тези разяснения, той взе пръчката и заспана встризи като звероукротител, готов да чукне по главата всекого от нас, който сгреши. И започна под негово ръководство едно въртене, едно тичане - Бог да ти е на помощ. Върти се Живко около себе си, върти се бедният Сремен около себе си и около Живко, върти се и аз около себе си и около Сремен и двамата заедно тичаме около Живко. Още преди да направим както трябва първия кръг, и на триумата ни се зави свят и се сгромолясахме на земята. Най-напред паднах аз в качеството си на Луна, върху мен се стовари Земята, а върху нея - Сълнцето. Получи се такава купчина, че не можеш да разбереш къде е Луната, къде - Сълнцето, къде - Земята. Виждаше се само тук да стърчи един крак на Сълнцето, там - носът на Земята или задникът на Луната.

Пълно лунно затъмнение, известно също като Кървава луна

Изображение на
Слънчевата система

И докато ние охкахме, учителят стоеше гордо над тая купчина и обясняваше на останалите ученици устройството на Слънчевата система и движението на небесните тела във Вселената.

Можете да си представите каква паника настана между нас, когато, завършвайки този урок, учителят ни каза:

- Следващия път ще ви обясня какво представлява вулканът.

Запознати вече с начина, по който той така усърдно прилагаше метода на нагледното обучение, ние бяхме сериозно загрижени на кого ли от нас ще се падне следващия час да бълва огън.

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 В каква форма се разказва в главата „Урок по география“ от „Автобиография“? Има ли връзка между формата на разказане и това, че романът е автобиографичен?
- 2 Какво според текста може сполучливо да замести учебниците по география? Какво според разказвача липсва в учебниците по география?
- 3 Кои са основните знания по география според разказвания герой? Кое е комичното в тях?
- 4 Открийте в текста описание на представата на древните хора, че Земята е плоска и има край. Каква е причината тя да звуци комично в текста?
- 5 По какво според текста си приличат религията и детското мислене?
- 6 Какви доказателства за кълбовидната форма на Земята дава учителят по география? Каква е причината учениците да не са убедени в правотата им?
- 7 Припомните си каква е причината за смяната на деня и нощта според библейския разказ за Сътворението. Каква е причината за смяната на деня и нощта според изученото от вас в часовете по човекът и природата?
- 8 Как учителят онагледява причината за смяната на деня и нощта и за лунните затъмнения? Защо примерът буди смях?
- 9 Към кого е насочен хуморът в главата „Урок по география“?
- 10 Опишете комична ситуация, случила се в някой от вашите часове. Не забравяйте, че хуморът на Бранислав Нушич е деликатен и добронамерен и не предизвиква обиди. Нека и вашият разказ бъде такъв.

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● ЗА КАКВО РАЗКАЗВА ГЛАВАТА „УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ“

В главата „Урок по география“ е продължена темата за безсмислените реформи в образованието, разгледана и в други части на романа „Автобиография“. Още в началото на тази част е поставен въпросът доколко полезни са знанията, които получаваме в училище, и отговарят ли те на реалните житейски потребности на хората. Другият въпрос е как трябва да се обучават учениците, така че знанията да бъдат осмислени и полезни.

Комичната ситуация произтича от факта, че учителят по география не разполага с подходящи учебни пособия, с които да докаже основните твърдения от физическата география. Разчита на въображението на учениците, които трябва да си представят неща, които никога не са виждали. Още по-комична става ситуацията, когато учителят решава да използва като учебни пособия самите ученици.

Въпреки че тази част на романа предизвиква смех у читателя, тя е силен упрек към недомислиците в образователната система на Сърбия по времето, когато Нушич е ученик. Упрекът е и универсален, тъй като и днес се сблъскваме с подобни проблеми в нашето образование.

● ГЕРОИТЕ В ГЛАВАТА „УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ“

Главата „Урок по география“ е част от романизирана автобиография (автобиографичен роман), в която в художествена форма авторът разказва живота си. Повечето от събитията в творбата действително са се случили, но не са разказани буквально, а са дообогатени от творческото въображение на автора.

Героят, който разказва. Първообраз на главния герой е самият автор. По тази причина разказането е в **аз-форма**. Така повествователят (разказвачът) и главният герой съвпадат – разказва героят. Въпреки това не бива да смесваме автора с повествователя – единият е реално съществуващ, другият е част от художествената творба.

Учителят е основен герой в тази глава. Може да се каже, че той „движи действието“, тъй като комичните ситуации са плод на негови решения. Той определя правилата и подхожда с известно пренебрежение към учениците, но ако те не успяват да проумеят привидно прости неща, то той не успява да се справи с преподаването.

Съучениците на разказващия герой са представени със смях, произтичащ от ситуацията, в които са поставени. Авторът е изобразил разказващия герой като част от класа. Той разказва с хумор както за съучениците си, така и за самия себе си. Не споменава името си, а вместо това използва названието „той малкият“, дадено му от учителя. По този начин избягва превъзходството и става един от всички.

Автобиографията е художествено произведение, разказващо живота на своя автор. В автобиографията се смесват достоверни факти и случки с художествена измислица, за да стане по-забавно и интересно произведението. Автобиографията не трябва да се бърка с мемоарите – спомени на един човек за значимо историческо събитие. В някои произведения, плод на художествена измислица, авторът може да използва автобиографични елементи, както ще видим в „Малкият принц“ на Екзюпери.

● ВРЕМЕТО В ГЛАВАТА „УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ“

Времето в творбата има три разновидности: Първо – то е част от историческото време, в което се случват описаните събития – втората половина на XIX в., когато се провеждат образователни реформи в сръбското училище.

Второ – това е цялото време на романизираната автобиография, в която Бранислав Нушич разказва своя живот – времето на един човешки живот. Конкретно тази глава представя епизод от детството на писателя, когато е ученик.

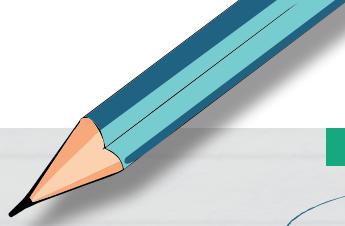
Трето – това е краткото време, през което протичат няколко забавни ситуации, случили се в часовете по география.

● ПРОСТРАНСТВОТО В ГЛАВАТА „УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ“

Действието в главата се развива в стесненото пространство на класната стая. От друга страна, науката география и представите на децата говорят за космическото безкрайно пространство, за небесните тела или за цялата Земя, която може да бъде обиколена от пешеходец.

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Запишете в тетрадките си пет глаголни форми по избор от текста. Определете граматичните им характеристики и докажете, че разказвачът е свидетел на разказваните събития.
2. Запишете в тетрадките си няколко израза от текста, съдържащи форми на лични местоимения, от които личи, че разказвачът е част от класа, за който разказва.
3. Какво означава изречението: „Най-вероятното бе, че учителите са разисквали по време на междучасията въпросите на текущата политика, използвайки глобуса като аргумент“? Запишете го в тетрадките си.
4. В текста става дума за използване на непоколебима „логика“, изразена по следния начин: „Понеже корабът, лодката и динената кора имат продълговата форма, то и обувката на крака трябва да има продълговата форма“. Като използвате модела, съчинете и запишете подобни комични логически твърдения.
5. Представете си, че сте съученик на Милан. Обяснете му писмено примера с кораба на хоризонта, така че наистина да ви разбере.
6. Прочетете откъса от повестта „Чичовци“ на Иван Вазов. Той отразява наивните представи за небесните тела на двама от героите. Запишете изразите, които предизвикват смях у читателя.

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

Но особено любезно се разговаряше Варлаам Копринарката с Коно Крилатия, съседа му през барата, който повече приличаше на бъчва, обута в гащи, отколкото на хвърката пиле. Седнеха например лятна вечер, по месечина, на праговете си, гологлави, по риза и по бели гащи, обути на босо, и захващаха да си бъбрят мирно за това и за онова, за политиката, за кокошките или за преждата, или за луната. И Коно Крилатият (Боже Господи, какъв крилат?) пухнеше дим от цигарето право към небето и речеше:

– Виж, това месечината, Варлааме, ще да е нещо голямо... Дали е живо нещо? Санким, ако му гледаш лицето, прилика на живо... но кой знае пак.

Варлаам метнеше тих поглед към небосвода и речеше:

– Може да е живо, може да е мъртво, всичкото е умишление... Виж тая бара, ако една мравунка се спре при нея, ще каже: море е, ти ще кажеш: бара е, а Фарlamти казва: море е! Чудесата Господни са чудесни.

А Коно Крилатият се позамисли и пак запита:

– Ами ако би да падне въз нас... тъй както стоим... а? Страшно!

Тогава Варлаам отговаряше:

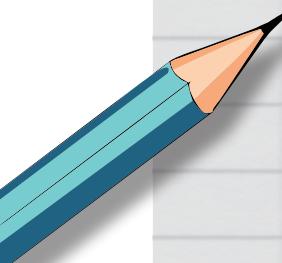
– Не пада.

– А ти вярваш ли, че тя е звезда? Нашият копелак това го учат в школото, протестантин цял.

– Звезда ли? Звездата си е звезда, но пророци, и учени, и благородни, според списанията, както са писували, така са го и нарекли, и така си е било от века и до века... „Солнце позна запад свой...“ Каква ти звезда и какво ти удивление!

Коно Крилатият се пак задълбочаваше в астрономически разсъждения и с вида на една възхищителна влязяше у тях си, като приушушваше: „Много чело, много знай“.

7. Отговорете писмено с кратък текст на въпроса: На какво се дължат комичните ситуации в главата „Урок по география“ и откъса от „Чичовци“?

ЛЮБОПИТНО!

Вторият по големина в света телескоп с радиус на антената 300 м - Пуерто Рико

В Китай работи най-големият телескоп в света FAST. Той се намира високо в планините на провинция Гуйчжоу в Юго-западен Китай. Общийт размер на телескопа се равнява на 30 футболни игрища, а чинията му е с диаметър 500 метра. Телескопът е построен, за да помогне да се разберат по-добре произходът и устройството на Космоса и да ускори търсенето на живот извън Земята. Телескопът е в състояние на долавя сигнали от звезди, намиращи се на разстояние от Земята до 1000 светлинни години.

Космически спътник в орбита около Земята

ФОРУМ

Помърсете в интернет и гледайте екранизираната миниамлона по Бранислав Нушич „Урок по география“ (1969). Режисьор Лиляна Пенчева. Участват: Георги Калоянчев, Константин Коцев, Никола Анастасов, Сотир Майноловски, Васил Попов, Хиндо Касимов, Светослав Peev, Георги Манчев и др.

Използвайте като дума за търсене цялото заглавие „Урок по география“ и годината на създаване – 1969 г.

1 Съвпадат ли представите ви, които имахте след прочитането на текста, с екранизираната филмова миниамлона?

2 Ако вие бяхте режисьор на филмовата миниамлона, какво бихте променили?

3 Филмовият вариант подпомага ли осмислянето на художествения текст, по който е създан? Аргументирайте се.

Прочетете цитатите от Бранислав Нушич. Изберете този, който най-много ви допада, като подкрепите избора си с аргументи. Може да задълбочите дискусията, като изкажете контрааргументи срещу аргументите на свой съученик. Имайте предвид, че дискусията трябва да следва правилата на доброто поведение.

ЦИТАТИ ОТ БРАНИСЛАВ НУШИЧ

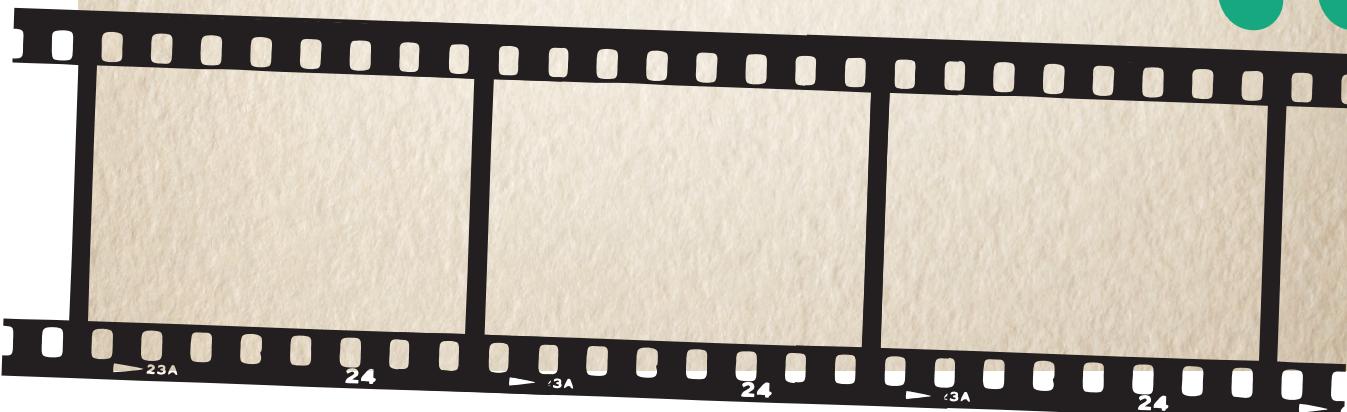

*Често добродетелата е много по-голяма слабост,
отколкото всеки друг недостатък.*

*Винаги съм мислил, че хипотенузата е братовчедка
на хипопотама.*

*Знанието има граница, докато
не знанието няма.*

*Национално въодушевление е, когато тълпата вика,
но не знае защо вика.*

АНТОАН ДЬО СЕНТ-ЕКЗЮПЕРИ

„Малкият принц“

АНТОАН ДЬО
СЕНТ-ЕКЗЮПЕРИ
(1900 – 1944)

Господи, аз моля не за чудеса и не за миражи, а за силата на всеки ден. Научи ме на изкуството на малките крачки.

Направи ме наблюдателен и находчив, за да мога в пъстротата на ежедневието на времето да се спират на открытията и опитта, които ме възхновяват.

Научи ме правилно да разпределям времето в живота си. Дари ми тънък усет, за да различавам значимото от маловажното.

Онази ме от наивната вяра, че всичко в живота трябва да бъде гладко. Дари ми ясно съзнание за това, че сложностите, пораженията, надеждите и неуспешите са естествена част от живота, благодарение на която ние растем и съзряваме.

(Из „Малкият принц“, А. дьо Сент-Екзюпери)

Антоан дьо Сент-Екзюпери – пълното име на писателя е Антоан Мари Жан-Батист Роже дьо Сент-Екзюпери – е роден на 29 юни 1900 г. във френско благородническо семейство. През 1904 г. баща му умира и по-голямата част от младостта си Антоан прекарва при леля си по майчина линия. Той има три сестри и по-малък брат, който умира на 15-годишна възраст. Екзюпери приема много тежко смъртта му.

Антоан живее в Лион и Санкт Мориц в среда, която представлява за него източник на литературно възখновение. Именно в Санкт Мориц той открива другата голяма страсть на живота си – авиацията. Там през юли 1912 г. за пръв път лети със самолет.

При постъпването си в армията е назначен в Първи авиационен полк в Страсбург, където взема частни уроци по летене и завърши обучението си по гражданска авиация. През 1921 г. получава диплома за пилот. Преместен е в Бурже, където камасстрофира и получава много тежки увреждания.

След кратък период във военната авиация започва да работи в гражданска. Става командир на авиобазата Кан Жуби. Прекарва там 16 месеца, през които 14 пъти води преговори за освобождаване на екипажи, кацнали с повредени самолети в пустинята Сахара. Заради това на 7 април 1930 г. го удостояват със званието Кавалер на Почетния легион.

В навечерието на новата 1936 г. Екзюпери и неговият механик Пребо летят от Париж за Сайгон, за да участват в състезание. Самолетът им се разбива сред Либийската пустиня. Двамата са тежко ранени, имат несъвършени карти, които само ги объркват, и те се загубват. Останали са им няколко зърна грозде, два портокала, термос със сладко кафе, шоколад, шепа бисквити и съвсем малко вино. От обезводняването започват да виждат миражи и имат слухови халюцинации. На четвъртия ден ги намират бедуини, които спасяват живота им. По-късно Екзюпери ще направи препратка към този биографичен момент в „Малкият принц“.

При избухването на Втората световна война започват опитите му да се върне като действащ пилот във военната авиация. Успява с големи трудности – назначен е в разузнавателна авиогрупа и изпълнява 7 разузнавателни мисии между март и юни 1940 г. Получава Военен кръст и е демобилизиран малко след примирието. Между януари 1941 г. и април 1943 г. той живее в Ню Йорк, където пише

и илюстрира „Малкият принц“. Романът е публикуван в началото на 1943 г. на английски и френски език в Съединените щати и едва по-късно е издаден посмъртно в родината му.

През април 1943 г., след 27 месеца в Съединените щати, Сент-Екзюпери заминава с американски военен конвой за Алжир, за да лети с френските военновъздушни сили. Тогава той е на 43 години и е с осем години над възрастовата граница за такива пилоти. Използва връзки, за да бъде одобрен, въпреки че има многообразни наранявания, които му създават доста затруднения. След един от разузнавателните полети над Югоизточна Франция на 31 юли 1944 г. самолетът на Антоан дьо Сент-Екзюпери не се завръща в базата си.

През 1992 г. водолази проверяват предполагаемото място на катастрофата, но не успяват да открият останки от самолета. През април 2004 г., шест десетилетия след смъртта на Екзюпери, останки от самолета са намерени от водолази край Марсилия.

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Къде е роден Антоан дьо Сент-Екзюпери?
- 2 Какви трагични събития се случват в детството на писателя?
- 3 Как семейната среда предопределя неговите бъдещи занимания?
- 4 Кой биографичен момент Екзюпери по-късно ще свърже с „Малкият принц“?
- 5 В коя война участва като пилот Екзюпери?
- 6 Къде е написана творбата „Малкият принц“?
- 7 Кой епизод от живота на Антоан дьо Сент-Екзюпери ни дава основание да го определим като човек, готов на саможертва за доброто на другите?
- 8 Как загива Антоан дьо Сент-Екзюпери?

Личната гравирана на Антоан дьо Сент-Екзюпери, намерена сред астанките в самолета му

КОЙ Е МАЛКИЯТ ПРИНЦ (история в картини)

1. Родната планета на Малкия принц е „малко по-голяма от една къща“. На нея всичко е мъничко. Вероятно тя е астероидът Б 612. Този астероид е забелязан с телескоп само веднъж през 1909 година от един турски астроном.

2. Малкият принц се грижи за своята планета. Той оконава полезните растения и премахва вредните. Баобабите се опасни за неговата планета, тъй като с огромните си размери биха могли да я разрушат.

3. Малкият принц има своя прекрасна роза. Розата е суетна и своеенравна. Това измъчва принца и той решава да потърси приятели другаде.

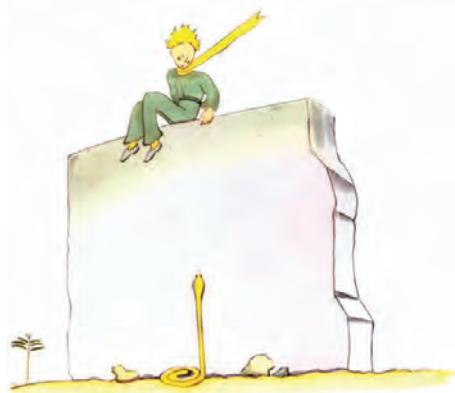
- 4.** Малкият принц се среща с обитатели на различни планети. Те всички са самотници и се интересуват единствено от себе си.

- 5.** В търсене на приятели Малкият принц открива градина с рози. Огорчен е, тъй като осъзнава, че неговата роза не е единствена и неповторима.

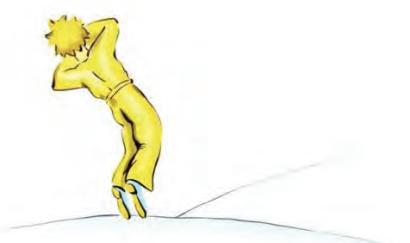
- 6.** Малкият принц пристига на Земята и попада в пустинята, където напразно търси хора. Принцът се запознава с една змия, която му казва, че човек може да се чувства самoten гори когато е сред хора.

- 7.** В пустинята Малкият принц се запознава и сприятелява с лицицата и с летеца. Летецът е разказвачът в романа.

- 8.** Накрая Малкият принц решава да се завърне на родната си планета при своята беззашитна роза, като оставя летеца да си спомня за него, докато гледа звездите.

ДА СИ ПРИПОМНИМ

1. Къде живее Малкият принц?
2. Кое е най-ценното нещо, което притежава принцът?
3. Какво научава Малкият принц от змията?
4. Кого среща в пустинята Малкият принц?

МАЛКИЯТ ПРИНЦ

ПОСВЕЩЕНИЕ НА ЛЕОН ВЕРТ

Моля децата да ми простят, че посвещавам тая книга на възрастен човек. Имам сериозно извинение за това: тоя възрастен човек е най-добрият ми приятел в света. Имам и друго извинение: тоя възрастен човек може да разбира всичко, дори и книгите за деца. Имам и трето извинение: тоя възрастен човек живее във Франция и търпи там глад и студ (Книгата е писана през Втората световна война, когато авторът е в Америка, а Франция е окупирана от германците. – Б. пр.). Той наистина има нужда да бъде утешен. Ако всички тия извинения не са достатъчни, тогава искам да посветя тая книга на детето, което тоя възрастен човек е бил някога. Всички възрастни хора са били най-напред деца. (Но малцина от тях си спомнят това.) И така, поправям посвещението си:

На Леон Верт, когато е била таако лоше

ГЛАВА XXI

Тъкмо тогава се яви лисицата.

- Добър ден – каза лисицата.
- Добър ден – отговори учтиво малкият принц и се обърна, но не видя нищо.

- Аз съм тук, под ябълковото дърво...
- Коя си ти? – каза малкият принц. – Ти си много хубава...
- Аз съм лисица – рече лисицата.
- Ела да играеш с мене – предложи ѝ малкият принц. – Толкова ми е тъжно...
- Не мога да играя с тебе – каза лисицата. – Аз не съм опитомена.
- Ах, извинявай – рече малкият принц. Но след като помисли, добави:
 - Какво значи „да опитомяваш“?
 - Ти не си тукашен – каза лисицата, – какво търсиш насам?
 - Търся хората – каза малкият принц. – Какво значи „да опитомяваш“?
 - Хората имат пушка – каза лисицата – и ходят на лов. Това е много неприятно! Те също тъй отглеждат кокошки. Те се интересуват само от това. Да не търсиш кокошки?

Малкият принц се среща с лисицата, но от нея разбира, че не могат да си играят заедно, докато тя не бъде опитомена от него.

- Не – каза малкият принц. – Аз търся приятели. Какво значи „да опитомяваш“?

- То е нещо отдавна забравено. То значи „да се свържеш с другите“.

- Да се свържеш с другите ли?

- Разбира се – каза лисицата. – За мене сега ти си само едно момченце, което прилика досущ на сто хиляди други момченца. И не си ми потребен. А и аз също тъй не съм ти потребна. За тебе аз съм една лисица, която прилика досущ на сто хиляди други лисици. Но ако ти ме опитомиш, ние ще сме си потребни един на друг. За мене ти ще бъдеш единствен в света. За тебе аз ще бъда единствена в света...

- Започвам да разбирам – каза малкият принц. – Има едно цветче... мисля, че то ме е опитомило.

- Възможно е – каза лисицата. – На земята могат да се видят най-различни неща...

- О, то не е на земята – каза малкият принц. Любопитството на лисицата се изостри:

- На друга планета ли?

- Да.

- Има ли ловци на тая планета?

- Не.

- Виж, това е интересно! Ами кокошка?

- Не.

- В света нищо не е съвършено – въздъхна лисицата.

Но тяnak се върна на мисълта си:

- Животът ми е еднообразен. Аз ходя на лов за кокошка, хората ходят на лов за лисици. Всички кокошки си приличат и всички хора си приличат. Затова малко ми е тежичко. Но ако ти ме опитомиш, животът ми ще стане като пронизан от слънце. Аз ще разпознавам шум от стъпки, който ще бъде съвсем различен от всички други. Другите шумове ме карат да се пъхам под земята, шумът от твоите стъпки

**Това е значението на дума-
та „опитомяваш“ според
лисицата.**

Фенекът (сахарска лисица) е дребна лисица с отличителни големи уши. Среща се в пустинята Сахара, Северна Африка. Фенекът е лисицата, с която се сприятелява Малкия принц

ше ме повиква като музика да изляза от гунката. И освен това погледни! Виждаш ли нататък житните нивя? Аз не ям хляб. За мене житото е безполезно. Житните нивя не ми припомнят нищо. А това е тъжно! Но ти имаш коса с цвет на злато. И когато ме опитомиш, ще бъде чудесно! Житото, което е златисто, ще ми спомня за тебе. И шумоленето на вятъра в житата ще ми бъде приятно...

Лисицата мълкна и дълго гледа малкия принц.

- Моля ти се... опитоми ме – каза тя.

- На драго сърце – отговори малкият принц, – но нямам много време. Трябва да потърся приятели и да проумея много неща.

- Само нещата, които си опитомил, можеш да проумееш – каза лисицата. – Хората нямат вече време да проумяват нищо. Те купуват от търговците готови неща. Но тъй като няма никакви търговци на приятели, хората нямат вече приятели. Ако искаш да си имаш приятел – опитоми ме!

- Какво трябва да направя? – каза малкият принц.

- Трябва да бъдеш много търпелив – отговори лисицата. – Отначало ще седнеш малко по-далечко от мене, ей така, в тревата. Аз ще те гледам с крайчеца на окото си и ти няма да казваш нищо. Езикът е извор на недоразумения. Но всеку нов път ти ще можеш да сядаш малко по-близко...

На другата сутрин малкият принц пак гоиде там.

- Ще бъде по-добре да дохождаш по едно и също време – каза лисицата: – Ако дохождаш например в четири часа следобед, аз още от три часа ще почна да се чувствам щастлива. Колкото по-наблизява времето, толкова по-щастлива ще се чувствам. В четири часа вече ще се вълнувам и беспокоя; аз ще узная цената на щастие! Но ако дохождаш в различно време, никога не ще зная за кое време да пригответя сърцето си... Необходими са обреди.

- Какво е обред? – каза малкият принц.

- И това също тъй е едно отдавна забравено нещо – каза лисицата. – То е онова, което прави един ден различен от другите дни и един час – различен от другите часове. Например тукашните ловци имат един обред. В четвъртък те танцуват със селските момичета. И ето, че четвъртък става един чудесен ден! Аз отивам да се разходя чак до лозята. Ако ловците танцуваха, когато им хрумне, всичките дни биха си приличали и аз нямаше да имам почивка.

Така малкият принц опитоми лисицата. И когато наближи часът на заминаването, лисицата каза:

- Ax!... Аз ще плача.

- Ти си виновна – каза малкият принц, – аз не ти желаех никакво зло, но ти поиска да ме опитомя...

- Разбира се – каза лисицата.

- Но ще плачеш! – каза малкият принц.

- Разбира се – каза лисицата.

- Но тогаз ти не печелиши нищо!

- Печеля – каза лисицата – поради цвета на узрялото жито.

И добави:

- Иди да видиш отново розите. Ти ще разбереш, че твоята е единствена в света. Сегне ще се върнеш да си вземеш сбогом и аз ще ти подаря една тайна.

Малкият принц отиде да види пак розите.

Лисицата обяснява на
Малкия принц какво той
трябва да прави, за да я
опитоми.

Пейзаж от пустинята Сахара

- Вие никак не приличате на моята роза, вие не сте още нищо – каза им той. – Никой не ви е опитомил и вие не сте опитомили никого. Вие сте сега такива, каквато бе моята лисица. Тя беше лисица, подобна на сто хиляди други лисици. Но аз я направих мой приятел и сега тя е единствена в света.

И розите се почувствуваха много смутени.

- Вие сте хубави, но празни – каза им малкият принц. – За вас не може да се умре. Разбира се, някой обикновен минувач ще помисли, че моята роза прилика на вас. Но тя сама има много по-голямо значение, отколкото вие всички, защото тъкмо нея съм поливал аз. Защото тъкмо нея съм поставял под стъклен похлупак. Защото тъкмо нея съм пазил с параван. Защото тъкмо върху нея убих гъсениците (освен две-три, за да излязат пеперуди). Защото тъкмо нея слушах да се оплаква, да се хвали или гори понякога да мълчи. Защото тя е моята роза.

И се върна на при лисицата:

- Сбогом... – каза той.

- Сбогом – каза лисицата. – **Ето моята тайна. Тя е много проста: най-хубавото се вижда само със сърцето. Най-същественото е невидимо за очите.**

- Най-същественото е невидимо за очите – повтори малкият принц, за да го запомни.

- Твоята роза ти е толкова ценна поради времето, което си загубил за нея.

- **Моята роза ми е ценна поради загубеното време... – рече малкият принц, за да го запомни.**

- Хората са забравили тая истина – каза лисицата. – Но ти не трябва да я забравяш. Ти ставаш отговорен завинаги за всичко, кое то си опитомил. Ти си отговорен за твоята роза...

- Аз съм отговорен за моята роза... – повтори малкият принц, за да го запомни.

Паметник на Малкия принц на брега на Женевското езеро, Монтърьо, Швейцария

ДА ПРОВЕРИМ КАКВО РАЗБРАХМЕ

- 1 Защо според вас героят на творбата е наречен „принц“? Помислете по какво прилика и по какво се различава той от принцовете в приказките.
- 2 Защо героят на творбата е дете?
- 3 По каква причина Малкият принц е на планетата Земя?
- 4 Какво трябва да направи Малкият принц, за да може да си играе с лисицата?
- 5 Какво според лисицата означава „да опитомяваш“?
- 6 Защо житото ще напомня на лисицата за принца?
- 7 Какви стъпки трябва да направи принцът, за да опитоми лисицата?
- 8 Какво символизира розата? Помислете защо цветето на Малкия принц е точно роза.
- 9 Защо според лисицата розата на Малкия принц е най-ценна за него?
- 10 Защо розата на Малкия принц е различна от всички останали рози?
- 11 Каква е тайната, която лисицата разкрива на Малкия принц? Какво означават думите ѝ?

ТОВА ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ

● КАКВО НИ КАЗВА ТВОРБАТА

„Малкият принц“ разказва историята на малко момче, което идва от неизвестна малка планета и попада на Земята. На различните малки планети момчето се среща с хора, които въплъщават различни човешки страсти и пороци: крал, суетен човек, пияница, бизнесмен, фенерджия, учен географ. Творбата представя през погледа на детето света на възрастните, който се оказва странен, неразбирам и често пъти безсмислен. На своята планета – астероид Б 612, Малкият принц няма почти нищо. При тежава само една роза, за която се грижи денонощно, а тя е доста капризно и гордо цвете.

В една от последните глави (XXI глава) Малкият принц среща на Земята лисица, която му разкрива тайната на приятелството и обичта. Лисицата обяснява приятелството чрез думата „опитомяване“. Малкият принц не разбира значението ѝ, но научава, че това означава да се свържеш с някого. Когато човек се свърже с някого, за него той се превръща в единствен и специален сред хилядите други хора по света. Когато опитомиш някого, животът ти става различен, ярък, изпълва се със смисъл.

За лисицата житото няма никакво значение, но ако Малкият принц я опитоми, тогава житната нива ще ѝ напомня цвета на неговите коси и ще я вълнува приятно. Приятелите не се продават и не се купуват, затова истинското приятелство е рядкост. За да имаш приятели, трябва да се потрудиш и да се опиташи да ги разбереш. Според лисицата едни от най-съществените предпоставки за приятелството са търпението и постостоянството. Между приятелите важно нещо са и обредите. Ако се вълнуваш преди срещата с някого, значи, той те е опитомил и е твой приятел. Денят или часът на срещата с приятел стават специални и се отличават от всички други дни и часове. Лисицата научава Малкия принц, че понякога приятелството носи тъга и сълзи, но това не го прави по-малко ценно.

Лисицата изпраща момчето да види отново розите и му обещава да му разкрие една своя

тайна. При розите Малкият принц разбира, че въпреки привидната прилика неговата роза е различна от тях, защото ѝ е опитомила. Тя е ценна за него, защото ѝ е отделил от времето си, защото се е грижил за нея, защото за нея е готов дори да умре.

След връщането си при лисицата Малкият принц научава от нея най-голямата тайна на приятелството: „...най-хубавото се вижда само със сърцето. Най-същественото е невидимо за очите“. Приятелството означава отговорност да запазиш приятеля си, да не го нараниш, да си до него, когато се нуждае от теб.

● ГЕРОИТЕ В ТВОРБАТА

Героите в глава XXI от „Малкият принц“ са Малкият принц и лисицата. Те не са описани чрез външни характеристики, а разкриват себе си в диалог помежду си.

Малкият принц е искрено и любопитно дете, което иска да научи всичко за света, който го заобикаля, да опознае непознатото и да си обясни постъпките на възрастните, които често му изглеждат неразбирами. Той не престава да любопитства, докато не получи отговор на въпросите си. Повтаря думите на лисицата, за да ги запомни. От глава XXI научаваме, че принцът обича много своята роза и е готов на всичко за нея.

Лисицата олицетворява мъдростта на възрастните хора, натрупана от техния житейски опит. Тя говори често с изрази, които Малкият принц не разбира, те звучат като притчи. Лисицата успява да обясни на любопитното момче какво представлява едно от най-важните неща в живота на човека – приятелството. С търпение тя успява да го направи свой приятел, помага му да разбере защо неговата роза не е като хилядите други рози в света, и да му разкрие, че това, което изпитва той към розата си, е обич.

● ВРЕМЕТО В ТВОРБАТА

В „Малкият принц“ няма конкретно посочено историческо време, защото темите на произведението са общочовешки и са вълнували хората още от древността. В глава XXI на романа действието се развива за около 24 часа. В началото на главата лисицата и Малкият принц се поздравяват с „добръ ден“, а по-нататък в текста е посочено, че на другата сутрин момчето отново отива при лисицата.

Същевременно в текста на тази глава присъстват редица думи и изрази, свързани с абстрактното време. Те са много важни за обрисуването на същността на приятелството. Разкриват на Малкия принц, че за да се изгради истинско приятелство, се изисква доста време. Показват на момчето, че за своя приятел трябва да си готов да жертвиш много от времето си.

● ПРОСТРАНСТВОТО В ТВОРБАТА

Действието в „Малкият принц“ се развива както на Земята, така и на различни малки планети (астероиди), които Малкият принц посещава, търсейки приятели. На всяка планета момчето среща по един човек, който представя различен тип човешко поведение. На Земята той попада в пустинята, която символизира отношенията между хората, отчуждени едни от други. Тъкмо там Малкият принц среща лисицата, която му разкрива тайната на истинското приятелство.

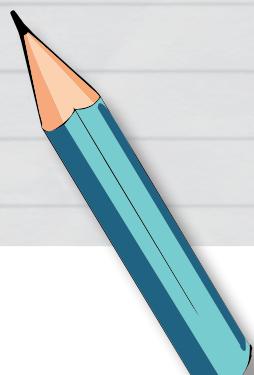
Статуя на Малкия принц от скулптора Константин Скрепятски в Киев, Украйна

Да се упражняваме

Изпълнявай
задачите
в тетрадката си.

1. Действието в тази глава се развива за около 24 часа. Препишете от текста изречението, което доказва това.
2. Препишете от текста тези думи и изрази, които изразяват връзката на времето с приятелството, като по този начин доказват, че за истинското приятелство се изисква време.
3. Проверете в тълковния речник значението на глагола „опитомявам“. А с какво значение го употребява лисицата в текста?
4. Какви са хората според лисицата? От какво се интересуват те? Извадете в тетрадките си думите и изразите, с които лисицата описва хората. Разсъждавайте върху тях.
5. Какво ще се промени в живота на лисицата, ако Малкият принц я опитоми? Намерете изреченията в текста и ги цитирайте.
6. Какво означават думите на лисицата „животът ми ще стане като пронизан от слънце“? Запишете в тетрадките си.
7. Какво трябва да направи човек, за да намери приятели, според лисицата? Извадете изречението от текста.
8. Какво означава думата „обред“? А какво означава според лисицата? Запишете изречението в тетрадките си.
9. Препишете в тетрадките си всички думи и изрази, които характеризират приятелството.
10. Като имате предвид разговора на Малкия принц с розите, опитайте се да направите писмена характеристика на неговата роза. Използвайте думи и изрази от текста.
11. Какви са аргументите на Малкия принц, с които той обяснява на розите, че са различни от неговата роза? Извадете ги в тетрадките си.

ЛЮБОПИТНО!

Веднъж някъде в Латинска Америка Екзюпери среща стар френски емигрант, който десетки години не е бил във Франция. Когато започват да разговарят, става ясно, че той е оставил най-добрния си приятел в родината. С него малко се поскарали, когато се разделили, много дълго не били общували, не си били писали и нищо не знаели един за друг. А били земеделци, градинари, отглеждали рози и през цялото време разговаряли за рози – това било любимото им занимание. Тогава Екзюпери казва на този човек: „Може би ще мога да му пре-

дам от вас писмо или някаква вест“. Старецът дълго се мъчил над писмото, трябвало да разкаже за целия си живот, за всичко, което е станало през всичките тези години. Но след час той донесъл листовете, на които имало само един ред: „Тази сутрин полях моите рози!“. И Екзюпери разбрал, че цялата любов, на която бил способен този човек, преживял дълъг и труден живот, била събрана в това редче и че неговият приятел, ако е още жив, ще разбере прекрасно за какво става дума, защото розите били най-скъпoto за тях.

ФОРУМ

Организирайте дискусия на тема: „Приятелството“.

Разделете се на групи отбора.

Единият отбор да защити тезата, че в съвременния свят човек трябва да следва единствено своите интереси.

Другият отбор да защити тезата, че най-важни за человека са приятелите.

Не се притеснявайте, ако попаднете в отбор, чиято теза не споделяте. Важното е да водите аргументирана дискусия. В края на дискусията групата отбора трябва да стигнат до общо мнение – няма губещи.

Приятелството е вълнувало хората от древността до наше време. Прочетете мислите за приятелството на древни философи и на по-близки до нашето време писатели и мислители:

„Трябва да помним приятелите си не само когато присъстват, но и в тяхно отсъствие.“ **Талес**

„Нищо не осърбява така един приятел, както недоверието: защото, какво е приятелството, ако не единство на гве души? А къде е това единство без доверие.“ **Марк Тулий Цицерон**

„Да отхвърлиш приятеля си, е все едно да отхвърлиш живота си!“ **Софокъл**

„Благоденствието създава приятели. Неволята ги проверява.“ **Публий Сир**

„Желанието да се сприятелиш, изва лесно, но приятелството е бавен процес, подобно на зреенето на плод.“ **Аристотел**

„Приятел е този, който знае всичко за теб и въпреки това те обича!“ **Уилям Шекспир**

„Приятелството е пътека, по която трябва да се върви ежедневно. Иначе тя се покрива с бурени...“ **Антон Павлович Чехов**

„Не ходи пред мен, може да не мога да те следвам. Не ходи зад мен, може да не мога да те водя. Върви до мен и просто бъди мой приятел.“ **Алберт Камло**

ОБОБЩЕНИЕ

РАДИНИ ВЪЛНЕНИЯ

● КАКВО НИ КАЗВА ГЛАВАТА

„РАДИНИ ВЪЛНЕНИЯ“

Главата „Радини вълнения“ от романа разказва за важно събитие от обществения живот на българите през Възраждането – провеждането на годишния изпит в училище, с който завършва учебната година.

● ГЕРОИТЕ В ГЛАВАТА

„РАДИНИ ВЪЛНЕНИЯ“

Рада Госпожина е основен герой в тази глава на романа. Тя е учителката на момичетата, на които предстои годишен изпит, и го възприема като изпит за самата себе си.

Кириак Стефчов е представител на онази част от българското общество, която служи на властта и предава своя народ.

Бойчо Огнянов е герой, който е напълно противоположен на Кириак Стефчов. Той е изграден изцяло положителен герой – благороден, сърден и състрадателен.

Ученичките на Рада са деца в първи клас. Те са будни и умни, имат знания и желание да се изявят.

Публиката е разнородна, каквото е и българското общество преди Освобождението.

● ВРЕМЕТО

Времето, в което се развиват събитията в тази глава е месеци преди избухването на Априлското въстание през 1876 г.

● ПРОСТРАНСТВОТО В ГЛАВАТА „РАДИНИ ВЪЛНЕНИЯ“

Действието се развива в училището на Бяла черква. То се превръща в символ на цяла България, която се събуджа, израства и заявява претенции да се превърне отново в самостоятелна държава.

ПРИНЦЪТ И ПРОСЯКЪТ

● КАКВО НИ КАЗВАТ ПЪРВА И ТРЕТА

ГЛАВА НА РОМАНА

В първа и трета глава е поставено началото

на увлекательната история за две деца, които имат изключителна физическа прилика помежду си. Чрез размяната на дрехите те разменят своите светове – беднякът става принц, а принцът – бедняк.

● ГЕРОИТЕ В ПЪРВА И ТРЕТА ГЛАВА

Том Канти – бедното момче, родено в мръсен Лондонски квартал.

Едуард Тюдор – принц на Уелс и бъдещ крал на Англия.

Двете момчета са чистосърдечни и не са покварени от алчността, злобата и завистта.

● ВРЕМЕТО В ТВОРБАТА

Историческото време, отразено в романа, е английският XVI век. Случката протича в рамките на няколко часа.

● ПРОСТРАНСТВОТО В ТВОРБАТА

Пространството в творбата е свързано с двамата герои, които олицетворяват различни части от обществото в Англия през XVI век – дворецът и бедните предградия на Лондон.

БРАТЧЕТАТА НА ГАВРОШ

● КАКВО НИ КАЗВА СТИХОТВОРЕНИЕТО

Стихотворението „Братчетата на Гаврош“ поставя темата за социалната несправедливост в българското общество в началото на XX век.

● ГЕРОИТЕ В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Гаврошовците са най-безпомощните и най-трагичните жертви на града, към които той се отнася жестоко и несправедливо.

Градът е представен като чудовище, което унищожава бедните деца.

● ПРОСТРАНСТВОТО В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Пространството, представено в стихотворението, е самият град. Той не е назован конкретно, защото образът му е универсален.

● ВРЕМЕТО В СТИХОТВОРЕНИЕТО

Конкретно историческо време не е посочено, защото темата за социалното неравенство е вечна.

СЕРАФИМ

● КАКВО НИ КАЗВА ТВОРБАТА

Това е разказ за малкия и незабележим човек с голямо сърце, готов да помогне на страдащия.

● ПРОСТРАНСТВОТО В РАЗКАЗА

Действието в разказа „Серафим“ протича на открито – на мегдана пред кафенето на Еньо.

● ВРЕМЕТО В РАЗКАЗА

Първото време – Серафим се появява винаги по едно и също време в годината – по Гергьовден или по Димитровден.

Второто време – случката протича в рамките на едно дененощие – започва преди обед и свършва на сутринта на другия ден.

● ГЕРОИТЕ В РАЗКАЗА

Главният герой е Серафим – „чудноват човек, нито селянин, нито гражданин, дрипав, окъсан“. Палтото го прави гражданин, цървулите – селянин. От поведението на Серафим разбираме, че не е част нито от града, нито от селото. Отдумите му разбираме, че се чувства близо до Бог. Може да се обобщи: физически Серафим изглежда комично, но духовно е извисен.

УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ

● ЗА КАКВО РАЗКАЗВА ГЛАВАТА

„УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ“

В главата „Урок по география“ е поставена темата за безсмислените реформи в образованието, разгледана и в други части на романа „Автобиография“.

● ГЕРОИТЕ В ГЛАВАТА

„УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ“

Героят, който разказва – негов първообраз е самият автор. По тази причина разказването е в аз-форма.

Учителят – основен герой в тази глава. Неговите усилия да представи разбираемо природни явления предизвикват комични ситуации.

Съучениците – представени са със смях, произтичащ от ситуацията, в които са поставени.

● ВРЕМЕТО В ГЛАВАТА

„УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ“

Времето в творбата има три разновидности:

първо – то е част от историческото време – втората половина на XIX век, когато се провеждат образователни реформи в съръбското училище; второ – това е времето на живота на Бранислав Нушич, представен в романа; трето – това е краткото време, през което протичат няколко забавни ситуации, случили се в часовете по география.

● ПРОСТРАНСТВОТО В ГЛАВАТА

„УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ“

Действието се развива в ограниченото пространство на класната стая. В същото време се говори за космическото безкрайно пространство, за небесните тела или за цялата Земя, която може да бъде обиколена от пешеходец.

МАЛКИЯТ ПРИНЦ

● КАКВО НИ КАЗВА ТВОРБАТА

Романът „Малкият принц“ разказва историята на малко момче, което обикаля планети и попада на планетата Земя. На своята планета Малкия принц няма почти нищо, освен една роза, за която се грижи дененощно, но тя е капризно и гордо цвете.

В XXI глава Малкият принц среща на Земята лисица, която му разкрива тайната на приятелството и общата. Лисицата обяснява приятелството чрез думата „опитомяване“.

● ГЕРОИТЕ В ТВОРБАТА

Малкият принц е искрено и любопитно дете. Той иска да научи всичко за света, който го заобикаля, да опознае непознатото и да си обясни постъпките на възрастните, които често му изглеждат неразбираеми.

Лисицата олицетворява мъдростта на възрастните хора, натрупана от техния житейски опит. Тя говори често с изрази, които Малкият принц не разбира, те звучат като притчи.

● ВРЕМЕТО В ТВОРБАТА

В романа „Малкият принц“ няма конкретно посочено историческо време, защото темите на произведението са общочовешки и са вълнували хората още от древността.

● ПРОСТРАНСТВОТО В ТВОРБАТА

Действието в глава XXI се развива в пустинята, която символизира отношенията между хората, отчуждени едни от други.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Примерни задачи за създаване на писмени текстове

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ГЕРОЙ

Пропомнете си текста „Характеристика на герой“ на стр. 98.

1. Напишете писмена характеристика на Джордж от IV глава на „Моето семейство и други животни“. Обърнете внимание на:

- външния вид на героя;
- неговите действия;
- неговата роля в хода на действието.

2. Напишете писмена характеристика на Рага, като имате предвид текста на главата „Радини вълнения“. Обърнете внимание на:

- описанието на героинята в началото на главата;
- действията на Рага преди започването на изпита;
- реакциите на Рага по време на изпитването на Краик Стефчов и на Бойчо Огнянов.

3. Напишете писмена характеристика на Серафим от едноименния разказ на Йордан Йовков. Обърнете внимание на:

- външния вид на героя – как е характеризиран посредством дрехите си (палтото)
- поведението на героя – докамо се храни;
- речта на героя – обяснението му за това, че дава пари на Павлина;
- отношението на Еньо към Серафим.

ОПИСАНИЕ НА ПЕЙЗАЖ

Пропомнете си текста „Пейзаж“ на стр. 55.

1. Напишете съчинение (описание на пейзаж) на тема: „Гора след лемен дъжд“. Обърнете внимание на: отделните части на образа на гората (короните на дърветата, листата, тревите, слънчевите лъчи, падащи върху мокрите листа); ведрината, която излъчва; чувствата у наблюдаващия.

2. Напишете съчинение (описание на пейзаж) на тема: „Ти рай си“. Съчинението може да описва красотата на природата на нашата родина, но може да описва и любим край, в който живеем или който обичаме да посещаваме.

СБИТ ПРЕРАЗКАЗ

Пропомнете си указанията за създаване на сбит преразказ на стр. 58.

1. Направете сбит преразказ на глава III от романа „Принцът и просякът“.
2. Направете сбит преразказ на разказа „Серафим“ на Йордан Йовков.

Литература

за шести клас

Венцислав Божинов

Мария Бунева

Йорданка Божинова

Екземпляр за
безвъзмездно
ползване

Одобрен със Заповед
№ РД09-3226/14.08.2017 г.
на министъра на
образованието и науката.

9 786192 250416

RIPIVA